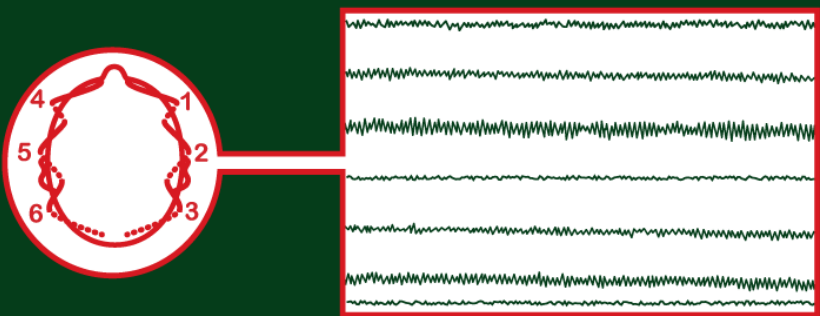
РОЗУМНЕ ЧИТАННЯ МУСУЛЬМАНИНА

Хасан ХАТХУТ

Хасан Хатхут

РОЗУМНЕ ЧИТАННЯ МУСУЛЬМАНИНА

Київ
«Ансар Фаундейшн»
2019

УДК 821.161.2-1
ББК 84.4 УКР6-5
Х12

Хасан Хатхут
Х12 **Розумне читання мусульманина** – м. Ічня: ПП «Формат», 2019. - 148 стор.
ISBN 978-966-1567-69-5

Відповідальний за випуск І.Гімадутін

УДК 821.161.2-1
ББК 84.4 УКР6-5

ISBN 978-966-1567-69-5

Про автора

Хасан Хатхут (23 грудня 1934 р., Єгипет – 25 квітня 2009 р., Пасадена, штат Каліфорнія, США) – мусульманський вчений та професор медицини, який мешкав у Великобританії, на Близькому Сході та у США.

Хатхут – засновник-професор та керівник кафедри акушерства й гінекології медичного факультету Кувейтського університету, професор історії медицини, співзасновник та член Наглядової ради Ісламської організації медичних наук, член Комітету з етики акушерства й гінекології ВООЗ, директор інформаційно-просвітницької діяльності Ісламського центру Південної Каліфорнії та співзасновник Міжрелігійної ради Південної Каліфорнії, Лос-Анджелес.

Доктор Хасан Хатхут – людина енциклопедичних знань, відомий у якості теолога, гуманіста, оратора, письменника й поета.

Коло зацікавлень Хасана Хатхута – поширення істинного знання про іслам, розвиток міжконфесійних відносин, його хвилювали аспекти святості й недоторканності людського життя, саме він став автором ідеї створення Ісламського кодексу медичної етики.

Хатхут був професором-засновником та завідувачем кафедрою акушерства й гінекології медичного факультету Кувейтського університету, професором історії медицини, співзасновником та членом Наглядової ради Ісламської організації медичних наук, дійсним членом Комітету з етики акушерства та гінекології, Ради міжнародних медичних наукових організацій (CIOMS), Всесвітньої організації охорони здо-

ров'я (WHO) в Женеві, Швейцарія, директором з інформаційно-просвітницької діяльності Ісламського центру Південної Каліфорнії, а також співзасновником Міжрелігійної ради Південної Каліфорнії в Лос-Анджелесі.

Хатхут був членом багатьох організацій, зокрема таких, як: Фонд Омара ібн аль-Хаттаба в університеті Південної Каліфорнії, Центр запобігання гонитві озброєнь, Каліфорнійський науковий центр.

Останні десять років свого життя Хатхут присвятив поширенню концепції «Любов у Бозі».

Хасан Хатхут похований у Меморіальному парку Роуз Хіллз в Уїттієрі, Каліфорнія. На його надгробку викарбувані слова: «…Хасан Хатхут. Людина Бога. Людина науки. Людина любові».

У 1999 й 2001 роках: сертифікати особливого визнання з боку Конгресу Сполучених Штатів.

Премія (Life Changer Award) від організації «Ініціативи змін», США.

Премія за видатні досягнення Ради з мусульманських зв'язків з громадськістю, США.

Нагорода за видатні досягнення у Раді Шури Америки, США.

2001: премія Оливкова гілка Американського комітету друзів на службі суспільству в Лос-Анджелесі за зусилля, спрямовані на сприяння миру й гармонії між різними конфесіями.

2005: премія за видатні досягнення американської єгипетської організації, США.

2005: премія за зусилля, спрямовані на зміну життя, від Міжнародної організації «Ініціативи змін», Ко, Швейцарія.

2006: премія за видатні досягнення Ісламської спільноти Північної Америки, США.

2006: Сертифікат визнання від Ісламської спільноти Північної Америки.

2007: Подяка за академічне наставництво від латиноамериканської мусульманської спільноти Лос-Анджелеса.

2007: Сертифікат визнання успіху в керуванні спільнотою від Асамблеї штату Каліфорнія.

Серед опублікованих книжок Хасана Хатхута: «Чи так я маю стояти перед Богом?», «Дух Червоного Хреста у вченні Ісламу», «Прощення в ісламі», « Іслам та деякі сучасні проблеми», «Іслам та перспективи в галузі акушерства й гінекології», «Вступ до життя Пророка», мемуари, «Страждання й насолоди», а також «Відблиски Корану» (Буклет-збірка, присвячений героям та жертвам 11 вересня).

Вступ

Я народився в Єгипті під час британської окупації. Цей факт відіграв значну роль в моєму житті. Найбільш ранній спогад мій з дитинства – матір, яка час від часу повторювала: «Коли я виношувала тебе, то дала обітницю назвати тебе Хасаном і молилася, щоби ти присвятив своє життя вигнанню британців з Єгипту». Її слова справили на мене величезний вплив, тому в мене не було безтурботного дитинства чи безвідповідальної юності. Це було причиною й стало метою мого життя.

Моє покоління будь-якими засобами підтримувало батьків у протистоянні британській владі. Для англійців та єгипетського уряду, який контролювався ними, ми були терористами, для решти країни та світу – борцями за свободу. Нам судилося щастя побачити кінець окупації. Коли згодом я навчався в Англії, я полюбив англійців і почав ними захоплюватися. Я зрозумів, що думка громадян країни щодо питань зовнішньої політики суттєво відрізняється від думки державних діячів. А трохи згодом, коли я переїхав в Америку і вона стала моєю домівкою, зі мною сталося те ж саме. Серйозне налаштування й рішучість позитивно вплинули на моє наукове життя. Я здобув вищу освіту й чудову клінічну підготовку в галузі акушерства й гінекології та, щоби забезпечити собі надійну академічну базу, захистив кандидатську дисертацію в університеті Единбурга в Шотландії на тему: «Дослідження розвитку людського ембріона: норма й патології». Я був вдоволений, здійснивши свою мрію – ставши університетським професором, головою від-

ділення, клінічним лікарем, вченим та викладачем і забезпечивши собі хорошу репутацію в професорських колах у масштабах країни та за кордоном.

Але це була тільки одна з двох легень, якими я дихав. Моєю другою любов'ю стало вивчення релігії: моєї та інших. Я прочитав не менше, ніж студенти, які вивчають релігію, але вантаж моїх наукових та медичних знань дав мені переваги для обмірковування моєї релігії, розуміння та пояснення її.

Будучи носієм кількох культур та мов, я усвідомив, що більша частина з того, що знають про іслам на Заході, не відповідає істині (інколи я починаю думати, що мусульмани самі частково винні в цьому). Прагнення активно оббрехати чи сплюжити іслам стало метою деяких груп політиків, ЗМІ та розважальних каналів.

Я впевнений, що основне право людини – бути тим, ким вона є. Я також щиро вірю, що мир, гармонія й доброзичливі відносини між людьми можуть базуватися лише на правильному розумінні одне одного, а не на міфах та хибних уявленнях. Коли люди дізнаються про подібності й відмінності, є надія, що тоді вони будуть поважати ці відмінності й погодяться толерантно до них ставитися.

Ця книга – скромний внесок у цьому напрямку від мусульманської релігії, віри мільярда наших сусідів на цій планеті.

Я виношу її на суд читача у ЛЮБОВІ.

Любов – від Бога. Ненависть – від Диявола.

Хасан Хатхут

Розділ перший:
БОГ?

Я запитав свою онучку: «Ти віриш в Бога?». Вона швидко видихнула: «Так, звісно, – а потім, стримуючи дихання, додала: – Так говорить мама». А потім я взяв одну з її книжок і запитав: «Хто написав цю книгу?» – і вона одразу ж прочитала ім’я автора. Продовжуючи діалог, я сказав: «Уявімо, я відірву сторінку з ім’ям автора й скажу тобі, що ця книга написала сама себе, без письменника, що тоді ти скажеш?» Певна річ, у відповідь було впевнене: «Неможливо», – і розмова гладко й логічно прийшла до того, що книга – підтвердження письменника, так само, як творіння – підтвердження Творця.

Пряма й проста, це центральна ідея в мисленні мусульман. Можливо, саме такий інтелектуальний процес привів патріарха Авраама (Ібрагіма – відомого в ісламі у якості батька всіх пророків) до пошуку й знаходженню Бога. Відкидаючи поклоніння ідолам, яких створили самі люди і яким вони поклонялися, він почав розглядати відображені в природі, не рукотворні вияви божественного, такі як зірки, Місяць і Сонце, тільки для того, щоби зрозуміти, що всі вони підкоряються певним законам. Далі ж він почав розмірковувати: «Хто ж встановив усі ці закони?» Нам це пояснюють дуже важливі аяти з Корану: «Так Ми показали Ібрагіму царство небес і землі, щоб він був одним із впевнених. Коли його вкрила ніч, він побачив зірку. І сказав: «Це – мій Господь!» А коли та зайшла, він сказав: «Я не люблю того, що зникає!» І коли він побачив місяць, що сходив, то сказав: «Це – мій Гос-

подь!» Коли той зайшов, він сказав: «Якщо мій Господь не вкаже мені прямого шляху, то я стану одним із людей, які заблукали!» І коли він побачив сонце, що сходило, то сказав: «Це – мій Господь! Воно більше за все те!» А коли сонце зайшло, він сказав: «О люди! Я непричетний до того, що ви додаєте Йому як рівних! Я щиро навернувся до Того, Хто створив небеса й землю, і я не є багатобожником!»» (Коран, 6:75-79).

Однак ідея Бога не так поширена, як може здаватися. Я був дуже здивований, що багато хто з-поміж моїх колег в наукових та академічних колах Європи й Америки, не тільки колишні комуністи, вважають себе атеїстами. Я також намагався відповідати цим уявленням на певному етапі мого життя. Це було модно після Другої світової війни серед студентів університетів у рідному Єгипті. Я намагався погодитися з моїми друзями, але ніколи не міг змиритися з концепцією відсутності Бога. Хибне уявлення відпало саме собою: одного разу, увечері, коли я розгорнув словник, щоб знайти потрібне слово, мене осяяло: припустімо, хтось сказав би мені, що безпомильний порядок слів у словнику в алфавітному порядку – це наслідок вибуху друкарського верстата, після якого всі великі літери злетіли в повітря й лягли одна за одною так, як вони зараз розташовані у словнику. Мій мозок не міг би з цим погодитися!

Якщо Він є Єдиним Творцем, то, значить, ніщо не може бути «більшим» від Нього в жодному відношенні, а якщо припустити, що Він буде «меншим», ніж щось, це означає, що Він має межі, це ж є несумісним з буттям Єдиного та першопричиною, про яку говорить філософія. Усі Його розміри та характе-

ристики можуть бути вираженими лишень мовою безмежності. Так, ми не можемо збагнути, що насправді означає нескінченність, але ми маємо усвідомлювати, що це природно, адже ми скінченні, а скінченне не може збагнути нескінченне. Наша математична наука визнає нескінченність як математичний факт і позначає її спеціальним знаком, який звично використовується у наших математичних дослідженнях. Бог, внаслідок цього, є нескінченним. Він може розуміти нас, тоді як ми, зважаючи на нашу скінченність, не в змозі пізнати Його, і ми знаємо про Нього, спостерігаючи Його знаки й вияви крізь призму Його творінь. Й оскільки нескінченність не можна розділити на 2, 3 чи більше (математичний факт), це означає, що немає одного бога – для юдеїв, християн, другого – для мусульман, третього – для індусів і четвертого – для політеїстів та інших. Бог Єдиний! Єдність Бога – корінь ісламської віри, незаперечний для мусульман.

Коли займенник «він» використовується по відношенню до Бога, звісно, він не має жодних статевих ознак. Бог вищий від подібної класифікації, і питання просто в лінгвістичному використанні, яке є обмеженим та довільним. Говорячи про мови, варто зазначити, що деякі мови (серед них і англійська) не мають слова для виділення Єдиного й Остаточного Творця і виділити слово «Бог», щоби відділити його від інших (зроблених людиною) богів, з маленької літери «б». Інші мови мають особливе слово для нього, як «Аллаг» - в арабській. Хоча одні читають “God” (по-англійськи), “Dieu” (по-французьки), «Адонай» (на івриті) чи «Аллаг» (по-арабськи), не повинно виникати

плутанини. Дуже часте запитання, яке задають мені на лекціях та під час зустрічей, звучить так: «Якщо ви поклоняєтеся Богові, хто такий Аллаг?» В інших випадках посилання не настільки наївні у зв'язку з тим, що деякі вчені вважають, що мусульмани не поклоняються Богові, і них окремий бог – на ім'я Аллаг!

Розділ другий:
ТО Й ЩО?

Бог є.

Хтось запитає: «То й що?»

Чи повинні ми насправді перейматися, є Бог чи немає, чи це питання більше для академічних кіл та викликає цікавість тільки у теологів-теоретиків та філософів? Якою є значимість існування чи не існування Бога й практичні наслідки в реальному житті нашому, людського суспільства?

Прийняття постулату, що Бог є і що Він єдиний Творець, пізнання Його творіння одразу розкриває, що ми – людські істоти, і маємо яскраві відмінності від інших творінь, які ми маємо можливість пізнавати. Від атома до галактики усі підкорені законам, які керують ними. Атоми, які утворюють нас, і молекули, ті, що в природі, і всередині нас, підкоряються тим самим законам. Оскільки вони стають більш складними і набувають форми нуклеїнової кислоти (здатна до самовідтворення молекула, котра є основним складником життя), хімія зливається з біологією, яка також служить своїм біологічним законам. У цьому сенсі ми вкрай несхожі на вищих тварин. У школі нас вчили, що людина (чоловік та жінка) є вінцем царства тварин. Однак, ми не вважаємо себе тваринами. Хоча маємо ту ж біологію, що й вони, у плані наявності кровоносної, дихальної, травної системи, обміну речовин, імунітету, опорно-рухової системи, органів чуття й розмноження і т.д., ми знаємо, що не біологія робить нас людськими істотами. З усіх видів, які ми вивчаємо, ми – вид, який вийшов за межі біології. Ми надбіологічні істоти, для яких біологія – це не остаточне керів-

ництво поведінкою. Ми маємо ті ж інстинкти й спонукальні сили, але, якщо тварини одразу керуються ними, наш відгук регулюється складним механізмом, який виходить за рамки властивої тварині поведінки. Маючи біологію тварин, ми піднеслися над біологією до реальності цінностей, принципів та духовності. Звісно, правильно сказати, що ми – духовні істоти, уміщені в біологічний контейнер, яким є наше тіло. Ті з нас, для кого метою стає обслуговування наших біологічних складників, втрачають духовне начало й можуть бути описані як тварини, хоча і в переносному розумінні.

Вивчаючи людину, ми розуміємо, що Бог нагородив нас чотирма відмінними характеристиками, які є унікальними для нашого виду:

1. Знання. Ми любимо знання й прагнемо отримувати більше й більше. Наш мозок створений, щоби спостерігати, уявляти, раціоналізувати, аналізувати, експериментувати й робити висновки. Ми прагнемо знати минуле й майбутнє і розшифровувати природу в нас і довкола нас, ми записуємо й виражаємо знання декількома шляхами.
2. Концепція добра й зла. Надто просто очікувати, що добро завжди привабливе, а зло відразливе. Складність людського життя, здатність людської психіки зазнавати впливів та здатність мозку раціоналізувати, як і той факт, що зло може бути дуже привабливим, може зруйнувати картину, але концепція завжди існує.
3. Свобода вибору. Вона постає з «автономії», якою нагородив Творець наш вид. Вочевидь, ця

свобода не є абсолютною і займає тільки обмежену нішу. Але всередині неї свобода є абсолютною цінністю, яка має першорядне значення у людському житті.

4. Це та свобода, яка є вихідною умовою нашої відповідальності. У нашій природі закладено, що ми залишаємося відповідальними за той вибір, який робимо. Це не тільки релігійний постулат, навіть в атеїстичному суспільстві ти будеш оштрафований, якщо розіб'єш вітрину. Всередині понять релігії мається на увазі, що, якби людина не була вільною, то її й не спіткав би осуд у Судний День. Свобода – це ядро й сутність буття людини, з якого боку не подивитися, хоч з релігійного, хоч зі світського. Бог створив вид, який нестиме відповідальність за свої дії, Він створив вид, чиєю відмінною характеристикою є свобода. Події, які є вищими, ніж наша сфера вибору чи можливості впливу, є частиною «долі», і ми не можемо нести відповідальність за них.

Таким чином, ми – вид, який проводить життя у постійних дискусіях з собою та у постійному ухваленні рішень. Дуже часто ми емоційно коливаємося між тим, що є правильним та тим, що є неправильним, і змушені вдаватися до нашої сили волі й здатності стримувати себе, якщо це буде потрібно; інакше ми здійснюємо неправильні вчинки й повинні зустрітися впритул з наслідками таких вчинків. Тварини є вільними від цієї нескінченної битви з самими собою, вони просто реагують на те, що відчувають, що хочуть робити, без осуду. Писання говорять нам, що янголи

здійснюють увесь час тільки добро, але це тому, що вони не знають, що є зло. Інші реагують на запрограмовані дії, ми – на вибір. Це, безумовно, ознака особливого становища людства. Це пояснює, чому Бог, як мовлять Писання, наказав янголам поклонитися Адаму, хоча вони є захищеними від гріха, а він ні, але вони підкорилися йому, окрім Сатани, який відмовився через свою гординю й став ворогом Бога й людини.

Тепер давайте трохи відволічемося й поглянемо двічі: один раз цілеспрямовано – на Світобудову в цілому, та вдруге – сфокусований на людині. Чим більше наука вивчає світобудову, тим більше виявляється, що ми живемо у Всесвіті рівності, так тонко збалансованої, що й найменший дисбаланс може призвести до космічної катастрофи.

Тепер ми поглянемо на людське суспільство й побачимо людей, які проживають життя, сповнене зла й гріха і, здається, цілком насолоджуються цим, і зрештою помирають. Інші, навпаки, проводять життя, борючись за правду, за справедливість, страждаючи внаслідок своїх ідеалів, і зрештою також помирають. І це все, чи ж можливе таке? Чи може смерть бути абсолютним кінцем обох типів життя? Щось всередині наших глибинних почуттів відмовляється приймати це. Де ж тоді відповідальність? Якби смерть була кінцем історії, це вступало би в конфлікт з тонким балансом, який сповнює Всесвіт. Єдиний висновок з можливих – смерть НЕ МОЖЕ бути кінцем. Після смерті не настає порожнеча, а починається нове життя, у якому відновлюється баланс і досягає довершеності відповідальність. Це потойбічний світ, про який нам

говорять релігії, де людей судитиме Бог, Кінцевий Суддя, у Судний День.

Бог нагородив нас самостійністю та відповідальністю. Ми не є досконалими істотами, і не планувалися такими. Від нас вимагається робити краще з того, на що ми здатні під час зіткнення зі складнощами й спокусами, і часто наше «краще» може помилятися. Ми стараємося, і наше життя є вічною боротьбою. Логічно зробити висновок, що Бог бачить наші спроби, оцінює наше старання й любить нас, як найбільш гідні свої творіння. Він, звісно ж, буде радий побачити, що ми пройшли тест на відповідальність, не протистоячи своїй свободі вибору. Найкращий спосіб зробити це – тримати нас у нагадуванні про Нього як про кінцеве пристановище й любов, про добро й зло, у тому вигляді, у якому Він розкреслив їх для нас, і про неминучий Судний День, протягом якого ми за все відповімо. Він зробив це, відібравши певних членів людського суспільства, зв'язавшись з ними власними способами (наприклад, пряма розмова, написані скрижалі, натхнення чи послання за допомогою янгола) і дав їм розпорядження донести своє послання до співбратів-людей: поклонятися Богові і тільки Богові, робити добро й утримуватися від зла і завжди пам'ятати про свою відповідальність перед Ним у Судний День, якої годі уникнути, оскільки від Нього ніхто й ніщо не сховається. Це концепція пророцтв, і протягом своєї історії людство отримало багато пророків та посланців. У цьому довгому ланцюзі деякі зазначені в Писаннях: деяким від Бога давалися Писання, а комусь – сила здійснювати чудеса. Останні троє у низці пророків – центральні особи авраамічних монотеїстичних релігій: юдаїзму, християнства та ісламу. Усі троє –

онуки патріарха Авраама: Мухаммад – по лінії Ісмаїла, Мойсей та Ісус – по лінії Ісаака. Ісмаїл та Ісаак були синами Авраама. Однак, у зв'язку з цим, слід зазначити, що єврейська лінія пророків зупинилася на Мойсеї, для них Ісус не був месією, як не була і його матір Марія, котра називала себе цнотливою. Вони досі чекають на месію й заперечують християнство у якості священної релігії. У християнстві лінія закінчується на Ісусі. Вони визнають юдаїзм у якості священної релігії, без взаємності юдеїв. Іслам же зі свого боку визнає і юдаїзм, і християнство як послані Богом релігії, незважаючи на той факт, що ні юдаїзм, ані християнство не вважають іслам таким, і не вірять, що Мухаммад був справжнім пророком. Частиною віри будь-якого мусульманина (людини, яка сповідує іслам) є віра в Мойсея і Тору, в Ісуса та Євангелію, як у попередню лінію пророків. Звісно, в Корані, писанні ісламу, у якому, - мусульмани твердо вірять, - кожне слово – від Бога, сказано: «[Аллаг] заповідав вам в релігії те, що Він заповідав Нуху, те, що Ми дали тобі [,Мухаммаде,] в одкровенні, те, що Ми заповідали Ібрагіму, Мусі та Ісі [,сказавши]: "Дотримуйтесь [приписів] релігії та не сперечайтеся стосовно неї". Тяжким для багатобожників є те, до чого ти їх закликаєш. Аллаг обирає Собі [у якості пророків] того, кого побажає, і наближає до Себе того, хто підкоряється» (42:13).

Коротке вступне слово про Коран буде корисним для читачів, котрі не є мусульманами, перші ніж звертатися до наступних сторінок. Коран, як вірять мусульмани, був посланий самим Богом, дослівно та буквально, і переданий у такому ж вигляді пророку Мухаммаду янголом Гавриїлом (Джибрілем). У своєму

завершеному вигляді – це книга розміром з Новий Заповіт, але вона не була розкрита в один момент. Вона надходила короткими уривками, стосовно певних тем, чи як коментар на проблеми й події, її відкриття здійснювалося протягом двадцяти трьох років. Щоразу, коли пророк Мухаммад отримував наступну частину Корану й хотів донести її до своїх послідовників, але він це робив, немов цитуючи в лапках, кажучи спочатку: «Бог говорить», а наприкінці підсумовуючи: «Бог говорить істину». Таке викладення безпосередньо закарбовувалося у пам'яті людей, так само, як і записувалося на придатних для писання матеріалах. Коли посилання Корану було завершене, Мухаммад склав його в остаточній послідовності (не обов'язково у хронологічному порядку, але виходячи з божественних інструкцій), і він зберігається відтоді у своєму природному вигляді, слово за словом і літера за літерою. Як писання, Коран є унікальним у плані своєї автентичності. Перекладений текст ми вже не називаємо Кораном, але перекладом значень, або ж тлумаченням, оскільки це вже буде людська мова, а не початкові божественні слова. Мова Корану – арабська, згідно з канонами якої він вважається унікальним літературним чудом. Арабам в часи Пророка він давався непросто, але вони були від нього у захваті, хоча й пишалися своєю літературною потужністю. Деякі з найбільш запеклих ворогів ісламу у ті часи приймали його тільки після прослуховування уривків з Корану.

Розділ третій:
ІСЛАМ ТА ІНШІ РЕЛІГІЇ

Ми вже натякнули у попередньому розділі на особливу роль людства та його право на те, щоб бути обраними істотами для Бога. Згідно з Кораном, кожна людина варта поваги саме внаслідок свого людського буття, ще до того, як її будуть класифікувати за ознаками її віри та людської природи. Коран мовить: «Ми пошанували синів Адама й дозволили їм пересуватися сушею та морем, наділили їх благами й віддали їм велику перевагу перед багатьма іншими творіннями!» (17:70).

Іслам наполягає на єдності людства як родини: «О люди! Бійтесь Господа вашого, Який створив вас із однієї душі та створив із неї другу до пари; а з них ще й інших чоловіків та жінок і розселив їх. Тож бійтесь Аллага, ім'ям Якого ви звертаєтесь одне до одного, і дотримуйтесь родинних зв'язків. Воістину, Аллаг наглядає за вами!» (4:1).

Усі люди є рівними у своїх основних людських правах, зокрема й у праві вільно обирати релігію, без примусу, тому в ісламі місце «інших» добре оберігається й захищається. Іслам – релігія, яка не виключає інші, і ніякій людській істоті, хай то буде представник духовенства чи світського суспільства, не дозволяється обмежувати чи встановлювати кордони на божественну милість і прощення, чи говорити від Його імені, призначаючи винагороди чи покарання. Останній судія – сам Бог: «Скажи: «Невже я шукатиму іншого господа крім Аллага, коли Він – Господь кожної речі? Що б не вчинила кожна душа, відповідати за

це їй самій. Ніхто не понесе тягар іншого! Потім повернетеся ви до Господа вашого, і Він сповістить вас про те, про що ви сперечалися!» (6:164).

ЛЮДИ ПИСАННЯ
ЮДЕЇ Й ХРИСТИЯНИ

З-поміж усього людства юдеї й християни є найближчими до мусульман, і їм дане почесне найменування «люди Писання». Вони є послідовниками віри в Єдиного Бога й одержувачами Писання від Нього: Тори Мойсея та Євангелії християн. Вони єдині у своїй вірі в лінію пророків, і багато хто з наших юдейських та християнських друзів дуже дивується тій обставині, що біблійні пророки є також пророками ісламу. Три релігії також мають єдині потужні моральні засади. Коран мовить: «Скажіть: «Ми увірували в Аллага і у те, що зіслано нам, і що зіслано Ібрагіму, Ісмаїлу, Ісхаку, Якубу та колінам із нащадків їхніх; у те, що було дано Мусі, Ісі, у те, що було дано пророкам від Господа їхнього. Ми не проводимо межі між ними, і Йому ми підкоряємося!» (2:136).

Слово «іслам» буквально означає підкорення волі Божій. Мусульманам дозволено ісламом споживати їжу, яку запропонували їм люди Писання (не враховуючи забороненої, як алкоголь чи свинина), так само й обмінюватися їжею з ними: «Сьогодні дозволено вам прекрасну їжу. Дозволено вам їжу людей Писання, і вашу їжу дозволено їм» (5:5). Мусульманину дозволено одружуватися (а це найбільш інтимні зв'язки і священні стосунки) з юдейками та християнками: «Дозволені вам цнотливі жінки з-посеред ві-

руючих і людей Писання, коли сплатите ви викуп за них, коли ви цнотливі, а не розпусники, і не берете їх наложницями» (5:5). У такому випадку чоловікові-мусульманину забороняється тиснути на дружину, змушуючи її перейти в її віру, оскільки це суперечитиме припису, викладеному в Корані: «Немає примусу до релігії. Вже розрізнено прямий шлях та оману! Хто не вірує у тагута, той вже вхопив надійну основу, яка не зламається! Аллаг – Всечуючий та Всезнаючий!» (2:256). І звісно, його обов'язком буде забезпечити їй право на поклоніння, згідно з особливостями її віри. В ісламській державі правова аксіома щодо людей Писання звучить так: «Вони мають наші права й розділяють наші обов'язки». Вони мають ті самі права на соціальний захист та інші права, які пропонує держава. Мусульман попереджали про небезпеку актів нетерпимості й упередженості по відношенню до людей Писання, і пророк Мухаммад сам сказав: «Той, хто завдає болю комусь з-поміж людей Писання, немов би завдає болю мені особисто».

Фактично мусульманське суспільство з самого початку було плюралістичним. Щойно Мухаммад переселився в Медину, щоби встановити там найбільш ранню мусульманську державу, було підписано договір між усіма племенами, включаючи юдейські племена, які жили на тій території, цей договір встановлював свободу релігії, однакові права й обов'язки.

Іслам – це не та релігія, яка виключає. Це універсальний заклик до людства (не винятково арабська чи східна релігія, якою її багато хто вважає). Хоча вона адресована усім людям, зокрема й людям Писання, її нездатність залучити їх – не причина для того, щоб

робити їх ворогами чи невірними. Взагалі-то термін «невірний» має європейське походження, і був вигаданий в часи хрестоносців для дискримінації мусульман. Доброчесність визнається всюди, де вони існують: «Не всі вони однакові. Є серед людей Писання стійка громада, яка читає знамення Аллага ночами, низько кланяючись» (3:113).

Жоден індивід чи група людей не можуть декларувати виняткові права на божественну милість чи заперечувати її для інших: «Воістину, тим, хто увірував, і юдеям, і тим, які є християнами, і сабеям – усім, хто увірував в Аллага, в Останній День і хто творив добро – винагорода у Господа їхнього. Не матимуть вони страху й не будуть засмучені вони!» (2:62).

Відмінності в доктрині

Подібності, які має іслам з юдаїзмом та християнством, є доволі значними, і відрізняються від стереотипних уявлень більшості людей на Заході. Фактично, іслам є набагато ближчим по відношенню до християнства та юдаїзму, ніж вони між собою, оскільки він визнає їх обох священними релігіями, тоді як юдеї й досі чекають на месію, не визнаючи Ісуса з Назарету. У цьому сенсі нам видається, що термін «юдейсько-християнський» є помилковим, до того ж, він був створений навмисне, будучи політичним ходом, з метою виключити мусульман. Більш прийнятним описанням нашої сучасної цивілізації буде – «юдейсько-християнсько-мусульманська», у тому розумінні, що всі три релігії сягають своїм корінням авраамічної традиції, а окрім того, цивілізація ісламської

доби підготувала фундамент для сучасної цивілізації. Це була цивілізація, у якій мусульмани, юдеї й християни жили під захистом, користалися правосуддям, в рамках системи терпимості й взаємодії.

Хоча подібності є дуже великими, важливо також знати й про певні відмінності у доктрині, які існують між ісламом та іншими релігіями авраамічного походження. Ми дамо загальний огляд, без прагнення до конфронтації чи намагання визвіритися на іншу віру, але щоби дати юдейським та християнським читачам можливість зрозуміти й переоцінити свою позицію по відношенню до ісламу, виключити сліпий наклеп, який призвів й досі призводить до ворожнечі й недоброзичливості, базованої на упередженнях та нерозумінні.

Швидше за все, на першому місці стоїть розуміння того, як мусульмани сприймають Бога й виражають своє ставлення до Нього. Бог є вічним, безкінечним і безумовним у всіх своїх виявах. Ми не в змозі уявити Його форму чи уявити Його у будь-якому вигляді, який обмежував би Його чи зводив на рівень меншої безкінечності, аніж та, якою Він є. Під час звертання до Бога використовується найбільш смиренна мова. Тому для мусульманської свідомості чужорідними є такі пасажі з Біблії, як Бог, що гуляє в садах Едему, чи те, що Він зібрав янголів і сказав їм про Адама: «Ось, Адам став як один з нас», чи те, що Бог робить щось, після чого говорить: «Краще б Я цього не робив», чи те, що Він працював протягом шести днів і вирішив відпочити протягом сьомого дня, чи те, що хтось боровся з Богом і (майже) поборов Його.

Інший аспект стосується пророків та вісників, призначених Богом. Мусульмани вірять, що вони були обрані Богом, щоби передавати Його Одкровення й бути прикладом для наслідування. Коли суспільства поклонялися ідолам, чи обожнювали своїх соратників, чи забували про моральний закон, заповіданий Ним, ці люди були послані, щоби нагадати й виправити курс. Якби людська досконалість була надійною, вони були б її втіленням та узагальненням. Історії, які повторюються в Біблії, про те, як пророки брехали, наприклад, як Яків вдягнув шкіру ягняти, щоби імітувати свого волохатого брата Ісава для сліпого батька Ісаака, щоби він дав йому благословення замість брата, і що, коли батько дізнається про це, він говорить: «Я нічого не можу з цим вдіяти», - і сам Бог приймає це, - перебувають у цілковитій суперечності з ісламським вченням. Також, пророки не здійснювали плотський гріх, як Лот, котрий ніби упився й скоїв перелюб з двома власними доньками. Єдиний доступний для мусульман висновок – що це людські додавання, вставлені в Писання.

Юдеї

Звичним для мусульман є розглядати юдеїв у якості двоюрідних братів, оскільки Авраам був спільним дідом для Мухаммада по лінії Ісмаїла та Ізраїлю (Якова) та його дітей по лінії Ісаака. Як відомо, шлюб Авраама та Сари був бездітним до її старості. Жаліючи чоловіка, Сара наполягла, щоби він узяв її єгипетську служницю Агарь, яка зачала й народила Ісмаїла. Пізніше вона зрозуміла, що не може жити з

ними й наполягла, щоб чоловік вигнав їх та відвів у те місце, яке згодом стане містом Меккою. Страждання матері, яка шукала воду після того, як закінчилися їхні запаси, та неочікувана поява криниці Зам-Зам, згадуються мусульманами щорічно під час ритуалів хаджу (прощі), так як і відвідин Кааби, першої мечеті для поклоніння Єдиному Богові, побудованій Авраамом та Ісмаїлом під час одного з візитів Авраама до сина. Бог захотів, щоби Сара також, вже в період клімаксу, зачала й народила Ісаака, батька Якова, чиє ім'я згодом було замінене на Ізраїль, батько дванадцяти колін Ізраїлевих.

Мусульман бентежить той факт, що багато хто з-поміж юдеїв та християн не вважає Ісмаїла сином Авраама з тієї причини, що його матір була служницею. У Біблії короля Якова (видання Red Letter, опубліковано Collins World) ім'я Ісмаїл взагалі було відсутнім у словнику, і я зміг знайти його історію тільки взявши у якості основи ім'я Авраама. Але Буття знову й знову посилається на Ісмаїла як на «його сина», говорячи про Авраама, що робить неможливим заперечення батьківства. Понад те, звертаючись до чоловічої лінії дітей Ізраїля, Буття говорить нам, що Ізраїль пошлюбив двох своїх двоюрідних сестер, Рахіль та Лію, та двох служниць, Валлу (Білху) та Зелфу (Зілпу), і від цих чотирьох походять 12 дітей Ізраїлю. І при цьому ніхто ніколи не стверджував, що якісь із них є меншими синами Ізраїлю, у порівнянні з іншими, тільки з тієї причини, що їхні матері були служницями! Чи не подвійний стандарт спрацьовує у випадку з Ісмаїлом? Коли книга Буття повідомляє (22:2), що Господь сказав Аврааму: «Візьми сина твого, єдиного твого, якого

ти любиш, Ісаака, і піди в землю Морану і там принеси його у всеспалення на одній з гір, про яку Я скажу тобі», - мусульмани вважають, що згадування імені Ісаака було навмисне додане, оскільки ніколи Ісаак не був єдиним сином Авраама, адже він на 13 років був молодшим від Ісмаїла, й обидва вони були живі, коли помер їхній батько! Поминання цього важкого випробування Авраама та його відданості Богові, аж до згоди на вбивство власного єдиного сина (Ісмаїла), щорічно відзначається мусульманами під час ритуалу хаджу (прощі). Для мусульман обидва сина: й Ісмаїл, й Ісаак, є однаково благословенними, і є любленими пророками.

В Корані є близько 50 посилань на юдеїв чи дітей Ізраїлю, окрім згадувань Мойсея – 137 разів і Тори – 18 разів. Щедрі фрази хвали їм, як і справедлива доля вини й догани. Приклади:

«О сини Ісраїла! Згадайте блага Мої, якими Я наділив вас! Я вивищив вас над усіма іншими жителями світів. І бійтеся того Дня, коли жодна душа не дістане кари за іншу, і не приймуть від неї заступництва, і не візьмуть від неї відкупу. І ніхто не матиме помічників! І ось Ми врятували вас від роду Фірауна, який чинив над вами жорстоку розправу, вбиваючи синів ваших і залишаючи живими ваших жінок. І у цьому для вас від Господа вашого велике випробування! І ось розітнули Ми море для вас та й врятували вас, і втопили там рід Фірауна. І ви бачили це! І ось Ми покликали Мусу на сорок ночей. Але після цього ви почали [поклонятись] тільцю! Нечестивці ж ви! Та потім Ми простили вас – можливо, ви будете вдячними!» (2:47-52).

«Ми облаштували для синів Ісраїла найкращі житла й наділили їх благами. Серед них почалися суперечки після того, як до них прийшло знання. Воістину, твій Господь розсудить між ними в День Воскресіння – у тому, про що вони сперечалися!» (10:93).

Слід зазначити, що якщо юдеї засуджуються, то тільки за справи, які, згідно з Кораном, суперечать їхній власній релігії.

Необхідну увагу слід приділити тому факту, що протягом тривалого часу юдеї були єдиними носіями монотеїзму у світі, який був поганським та ідолопоклонницьким. Цей факт Коран повністю визнає, але з появою християнства і згодом ісламу претензії юдеїв на володіння монополією на монотеїзм втрачають під собою ґрунт, так само, як і концепція обраної раси, до якої вони схиляються до сьогодні. Принаймні, це те, що відчувають християни та мусульмани. Іслам не приймає концепцію обраної раси. Бог говорить в Корані: «О люди! Воістину, Ми створили вас чоловіками та жінками, зробили вас народами та племенами, щоби ви пізнавали один одного, адже самий шанований Аллагом серед вас – найбільш благочестивий. Воістину, Аллаг – Всезнаючий, Всевідаючий» (49:13).

Люди можуть стати гіршими чи кращими на ґрунті доброчинності, а не на підставі належності до певної родової лінії. Це яскраво виражене у версії божественної обіцянки Аврааму, викладеної в Корані:

«І коли Господь випробував Ібрагіма Своїми словами, той витримав це. Аллаг сказав: «Я зроблю тебе імамом для людей». Той запитав: «А моїх нащадків?» Сказав Аллаг: «Мій завіт не стосується нечестивців!»» (2:124).

Ще одна проблема витікає з права, даного Богом Аврааму у біблейській версії: «І дам тобі й нащадкам твоїм після тебе землю, якою ти мандруєш, усю землю Ханаанську, у володіння вічне, і буду їм Богом» (Буття, 17:8).

Складність палестинської проблеми витікає з інтерпретації юдеями «сімені Авраама», згідно з якою воно стосується лише юдеїв, а всі євреї, які прийняли Ісуса і стали християнами, мають бути виключеними з договору. Те саме стосується й тих (юдеїв та християн), хто пізніше навернувся до ісламу, навіть якщо вони є нащадками Ізраїлю, чи нащадки іншого (першого) сина Авраама, Ісмаїла. Виходить, що палестинські мусульмани та християни не вважають себе другосортними людьми, які повинні полишити країну або жити як жителі другого сорту на своїй землі, на якій їхні предки жили впродовж тисячоліть. Їм важко сприймати такі заяви, як слова Голди Меїр: «Немає такого поняття, як палестинці, їх просто не існує» (Sunday Times, 15 червня 1969), чи Джозефа Вейтса, голови єврейського національного фонду: «Нам усім має бути зрозуміло, що не існує простору для обох народів разом на цій землі» (Davar, 29 вересня 1967).

Мусульмани не вважають палестинську проблему боротьбою між релігіями. Власне кажучи, було би більш релігійно (для всіх релігій) знайти мирне рішення. Те, яке базується на правосудді й чесності, що є єдиною гарантією його тривалості. А це набагато більше, ніж результат перемовин між слабкими й сильними. Тут не повинна домінувати Версальська система, але потрібна далекоглядна державна політика, щоби усвідомити це. Під час написання цього тексту,

тривають перемовини між палестинцями та ізраїльтянами, і ми молимо Бога направити обидві сторони до такого миру. Ми віримо, що Бог призначив цю частину світу для того, щоб вона стала своєрідним об'єднувачем для трьох авраамічних релігій, щоби проповідувати дух терпимості й благочестя і святкувати єдність, яка охоплює собою і їхнє розмаїття. І здоровий глузд, і релігія спрямовують до цього, якщо тільки обидві сторони відкриють свої вуха та серця голосу Божому. Ми знаємо, що є люди у всіх країнах, які творять такі ж молитви.

Принципова різниця з юдеями – це їхнє ставлення до Ісуса, якого мусульмани визнають у якості істинного й великого посланця Бога до своїх співбратів. Коран говорить: «О ви, які увірували! Будьте помічниками Аллага, як сказав Іса, син Мар'ям, учням своїм: «Ми – помічники Аллага». І увірувала частина серед синів Ісраїла, а інша частина не увірувала. Підтримали Ми тих, які увірували, і перемогли вони ворогів своїх». (61:14).

Ті, котрі заперечують месію Ісуса та звинувачують його матір у нечистоті знову й знову засуджуються Кораном: «За їхнє невір'я і за те, що звели вони на Мар'ям великий наклеп, та за слова їхні: «Воістину, ми вбили Ісу, сина Мар'ям!», але ж вони не вбили його та не розіп'яли, а це лише так здалося їм. Воістину, ті, які сперечаються про нього, перебувають у сумніві, і немає у них знання, а лише йдуть вони за здогадками. Справді, вони не вбивали його. Це Аллаг підніс його до Себе; Аллаг - Великий, Мудрий!» (4:156-158).

Іслам, таким чином, повністю звільняє євреїв від крові Ісуса. Уявлення про те, що схоплений сторожею та розіп'ятий був кимось іншим, не Ісусом (Юда Іскаріот?) є й серед християн.

Історично, відносини між мусульманами та юдеями мали деякі коливання, але не через те, що іслам відчував ворожнечу по відношенню до юдаїзму, як до віри. Конфлікти були ситуаційними і завжди мали свою виправдану причину. Однак, ми повинні уникати тверджень, що історія мусульман завжди була справжнім вираженням ісламського вчення. Зокрема, під диктаторськими правліннями і євреї, й християни мали свою долю поганого поводження, але це не було винятком і для мусульман, які завжди страждали навіть більше. У мусульманському світі євреї ніколи не страждали від погромів, які відбувалися у християнській Європі сторіччями, включаючи й Голокост у XX сторіччі. Це християни затаврували євреїв як убивць Бога і змушували їх платити за це одним погромом за одним. Навіть коли ворогами були мусульмани, Європа завжди включала юдеїв у якості «супутнього елементу». Перший хрестовий похід розпочався з масакри тисяч євреїв у Європі з хвацьким поясненням: «Ми зібралися пройти довгий шлях, щоби вступити в бій з ворогами Бога на Сході, і ось перед нашими очима є гірші Його вороги – євреї. З ними слід розібратися спочатку» (Kohn N: “The Pursuit of the Millennium”, 1957, p.70 – in Bamper Gascoigne's book: The Christians, publ. Jonathan Cape, 2nd ed., 1977, p. 113).

У 1492 році євреї були вигнані з Іспанії внаслідок перемоги Фердинанда й Ізабелли над мусульманами.

Незважаючи на попередні обіцянки, для будь-якого мусульманина чи юдея стало незаконним сповідувати свою релігію. Пізніше вони були засуджені до смерті чи вигнання, якщо не переходили у католицизм. Багато євреїв обрали переселення до Туреччини, яка тоді була прихистком ісламського халіфату, і їх там гостинно прийняли. Султан прокоментував вигнання їх Фердинандом та Ізабеллою так: «Вони збіднили своє королівство й збагатили моє». Мусульманська ера в Іспанії була однією з тих, коли єврейський внесок у цивілізацію був особливо суттєвим. У своїй книзі «Мої люди» (яка також була випущена у вигляді серіалу на телебаченні), пан Абба Евен, ізраїльський вчений, історик та колишній міністр іноземних справ, виокремив два епізоди в історії євреїв, коли до них ставилися справедливо: вперше – у мусульманській Іспанії, вдруге – у наш час, в США. Великий Маймонід був учнем ісламського філософа Ібн Рушда (Аверроеса) з Кордови. І пізніше, коли він перебрався до Єгипту, він був особистим лікарем Салахаддіна (Саладіна, уславленого навіть серед хрестоносців). Сторіччями єврейські жителі ісламських країн насолоджувалися захистом та благополуччям. До цього часу в багатьох мусульманських країнах є великі єврейські громади, котрі, незважаючи на агонізуючи відгомони палестинської проблеми, живуть незгірш, ніж їхні мусульманські та християнські співвітчизники.

Християни

«І згадай у Писанні Мар’ям, коли вона віддалилася від своїх рідних у місце східне, і сховалася від

них за завісою. І Ми послали до неї Нашого Духа, який уподібнився статному чоловіку. Вона сказала: «Воістину, шукаю в Милостивого захисту від тебе, хіба що ти богобоязливий!» Він відповів: «Воістину, я тільки посланець Господа твого й маю дарувати тобі пречистого хлопчика!» Вона сказала: «Як може бути в мене хлопчик, коли жоден чоловік не торкався мене й не була я блудницею?» Він сказав: «Так станеться, бо сказав те Господь твій. Це легко для Нього!» І Ми зробимо його знаменням для людей та милістю від Нас. Цю справу вже вирішено! Тож вона завагітніла й віддалилася в місце далеке. Підійшла з пологовими муками до стовбура пальми й сказала: «Як би я хотіла вмерти раніше й бути назавжди забутою!» І вигукнув із-під неї [Іса]: «Не журись, Господь створив біля тебе струмок! Нахили до себе стовбур пальми й струсони — на тебе посипляться свіжі фініки! Їж, пий та заспокойся! А якщо побачиш якогось чоловіка, то скажи: «Я дала Милостивому обітницю постити й не стану розмовляти сьогодні ні з ким із людей!» Вона прийшла до своїх рідних, несучи його. Сказали ті: «О Мар'ям! Ти зробила жахливу річ! О сестро Гаруна! Батько твій не був поганою людиною, і мати твоя не була розпусницею!» Та вона вказала на [Ісу]. Вони запитали: «Як ми можемо говорити з ним, коли він — немовля?» Він сказав: «Воістину, я — раб Аллага. Він дарував мені Писання й зробив мене пророком. Він зробив мене благословенним [усюди], де б я не був, зобов'язав мене молитися й давати закят, доки я буду жити, бути шанобливим до матері моєї й не зробив мене зверхнім, нещасним. Мир мені в день мого

народження, в день моєї смерті та в день, коли я воскресну до життя!»» (19:16-33).

Такою постає історія Ісуса в Корані. Коран згадує його як Ісуса 25 разів, як Месію 11 разів і тільки як сина Марії двічі. Марія згадана за ім'ям 34 рази і як «Та, котра зберегла цноту» - двічі. Ми не прагнемо дати вичерпний список згадувань, тому кількох цитат має вистачити, щоби відобразити ту велику повагу, якою користуються Ісус та його матір в ісламі. Ми відчуваємо себе враженими та приголомшеними, коли читаємо судження відомих вчених та спеціалістів і, що найбільш болісно для нас, представників духовенства, які висвітлюють іслам і мусульман як ворогів Христа. З іншого боку, багато необізнаних чи неправильно проінформованих християн дуже дивуються, коли ми говоримо їм про повагу та любов, що їх ми відчуваємо по відношенню до Ісуса й Марії, хоча й маємо розбіжності в доктрині.

«І сказали ангели: «О Мар'ям! Воістину, Аллаг сповіщає тобі добру звістку про слово від Нього! Ім'я йому — Іса Месія, син Мар'ям. Він буде пошанований у житті нинішньому та в житті наступному і буде він одним із наближених!» (3:45).

«О люди Писання! Не порушуйте релігії вашої та не говоріть про Аллага нічого, крім істини. Адже Месія — Іса, син Мар'ям — лише посланець Аллаха та слово Його, донесене до Марії, та дух від Нього. Увіруйте ж в Аллага та посланців Його і не кажіть: «Трійця»» (4:171).

«Та, яка зберегла цноту лона свого, — Ми вдихнули в неї від нашого Духу, зробивши її саму та її сина знаменням для світів!» (21:91).

Засуджуючи юдеїв за неприйняття Ісуса, Коран говорить:

«Ми дарували Мусі Писання й слідом за ним направили посланців. Ми дарували Ісі, сину Мар'ям, ясні знамення та підтримали його Духом Святим. Щоразу, коли приходив до вас посланець із тим, що було вам не до душі, ви гордували! Одних ви вважали за брехунів, інших — убивали!» (2:87).

Мусульмани також вірять в чудеса, які здійснював Ісус по волі Бога і які Коран згадує:

«Коли сказав Аллаг: «О Ісо, сину Мар'ям! Згадай милість Мою до тебе, коли укріпив Я тебе Духом Святим. І ти говорив із людьми в колисці й у дорослому віці; і коли Я навчив тебе писання й мудрості, Таурата й Інджіля; і коли з дозволу Мого ліпив ти з глини подобу птаха, дихав на неї, і вона ставала птахом із дозволу Мого; і як ти зцілював сліпонародженого й прокаженого з дозволу Мого; і коли воскрешав померлих із дозволу Мого; і коли стримав Я синів Ісраїла від тебе, коли ти прийшов до них із ясними знаменнями. І сказали ті, які не вірували з-посеред них: «Воістину, це справжнє чаклунство!» (5:110).

В Корані, незважаючи на доктринальні розбіжності, які ми коротко пояснимо, підносяться також і християни, як ранні, так і ті, які жили в часи пророка Мухаммада й відкинули заклик до сповідання ісламу.

«Потім відправили Ми вслід за ними Ісу, сина Мар'ям, і дарували Ми йому Інджіль, і вселили в серця тих, хто йшов за ним, співчуття й милість. А чернецтво вони самі вигадали, бо Ми не приписували його їм, хіба як прагнуть вони до вдоволення Аллага. Та не виконали вони його належним чином. Тож да-

рували Ми тим серед них, які вірували, винагороду, але багато хто з них — нечестивці». (57:27).

«Істинно, Ти впевнишся, що сильніше за всіх людей ненавидять тих, які увірували, юдеї та багатобожники. Істинно, ти побачиш, що найближчі влюбові до тих, які увірували, ті, які говорять: «Воістину, ми — християни!» Це так, адже серед них є священники й ченці, і вони не вивищують себе». (5:82).

Давайте тепер розглянемо ті сфери, у яких мусульмани й християни мають різні погляди. По-перше, мусульмани, вірячи в чистоту Діви Марії, кажуть, що Ісус був «створений» Богом без батька, але не кажуть «народжений» Богом. Для них Бог є вищим від подібних біологічних характеристик, оскільки Він єдиний та абсолютний, описаний в Корані як: «Скажи: «Він - Аллаг - Єдиний, Аллаг -Той, до Кого прагнуть, не народив і не був народжений, і ніхто не був рівним Иому!» (112:1-4). Такий буквальний родинний зв'язок між Ісусом та Богом йде в розріз з ісламською вірою (хоча метафорично є прийнятним сказати, що всі ми діти Божі), також неприйнятною є доктрина про те, що Марія є матір'ю Божою. І Марія, й Ісус – дуже шановані «людські істоти», і той факт, що Ісус народжений без батька не робить його, виходячи з ісламської доктрини, «єдиним народженим сином Божим». Коран мовить: «Воістину, Іса перед Аллагом схожий на Адама — Він створив його з праху, а потім сказав тому: «Будь!» — і він є» (3:59).

«І коли сказав Аллаг: «О Ісо, сину Мар'ям, чи говорив ти людям: «Візьміть мене й матір мою за двох богів нарівні з Аллагом?» Іса сказав: «Преславний Ти! Не говорив я того, на що не маю права. Якби я таке й

сказав, Ти б це напевно знав. Ти знаєш те, що в мені, а я не знаю того, що в Тобі. Воістину, тільки Ти знаєш потаємне! Не говорив я їм [нічого], крім того, що Ти наказав мені: «Поклоняйтеся Аллагу, Господу моєму й Господу вашому!» І був я свідком їм, поки був серед них. Коли ж Ти взяв мене, то Ти наглядаєш за ними, а Ти — кожній речі Свідок!»» (5:116-118).

Мусульмани ідентифікують це з наступними рядками з Євангелії, коли Ісус говорить: «Що ти називаєш мене благим? Ніхто не є благим, окрім одного тільки Бога» (Мк. 10:18).

Як випливає з Нового Заповіту, коли Ісус був на хресті, він вигукнув: «Елої! Елої! Ламма савахфані?» - що перекладається як: «Боже мій! Боже мій! Навіщо ти мене покинув?» (Мк. 15:34). Вочевидь, що він мав говорити з кимось іншим, а не з собою самим. Уся концепція Трійці й триєдиного Бога не має місця в ісламі: «О люди Писання! Не порушуйте релігії вашої та не говоріть про Аллага нічого, крім істини. Адже Месія — Іса, син Мар'ям — лише посланець Аллага та слово Його, донесене до Марії, та дух від Нього. Увіруйте ж в Аллага та посланців Його і не кажіть: «Трійця». Краще для вас утриматись від цього. Воістину, Аллаг — Бог єдиний, пречистий Він від того, щоб мати дитину. Йому належить те, що на небесах і те, що на землі. Достатньо Аллага як Опікуна!» (4:171).

Мусульмани не вважають, що нескінченність може бути розділеною чи роз'єднаною на три складники, і не визнають обожнення Ісуса чи Святого Духа. Вони бачать, що Ісус ніколи не говорив нічого про три божественні сутності в єдиному Божестві, і що його

концепція Бога ніколи не відрізнялася від концепції ранніх пророків, які проповідували єдність (ніколи триєдність) Божу. Понад те, концепція триєдності була невідомою раннім християнам. Історично, це був символ віри Римської імперії, ухвалений на Першому Нікейському соборі у 325 р. н.е., і ухвалення відбулося за велінням імператора Костянтина. Нова католицька енциклопедія (“The Holy Trinity”, 1967, т. 14, стор. 299) стверджує: «Формулювання «Єдиний Бог у трьох іпостасях» не було твердо встановлене у християнському житті й вірі до IV сторіччя».

Інша сфера розбіжностей – це історія про первородний гріх. Як випливає з Біблії, диявол спокусив Єву, щоби вона з’їла плід із забороненого дерева, а вона переконала Адама зробити те саме, таким чином скоївши гріх. Вони були потім покарані вигнанням з ганьбою на планету Земля, при цьому Єві, як призвідниці, ставилася на карб більша провина: «Жінці сказав: «Примножуючи примножу скорботу твою у вагітності твоїй; у болях будеш народжувати дітей; і до чоловіка твого потяг твій, і він пануватиме над тобою» (Буття, 3:16). Згідно з християнським ученням, усі люди успадкували цей гріх. І кожна людина є народженою в гріху. У версії, яка замальовується в Корані, диявол спокусив обох: і Адама, і Єву; вони обидва скоїли гріх, разом покаялися, і обоє були пробачені, і це був кінець первородного гріха: «Шайтан почав намовляти їх, щоб відкрити їм наготу їхню, якої вони не помічали. Він сказав: «Ваш Господь заборонив вам це дерево для того, щоб ви не стали ангелами й безсмертними!» Він поклявся їм обом: «Я для вас — добрий порадник!»» (7:20-21).

Після їхнього каяття: «Адам підкорився словам Господа свого, і Він вибачив йому, адже Він – Вибачливий, Милосердний» (2:37).

Потім Адам був звеличений до пророка, і людський рід був відправлений на Землю у якості намісника Бога. Сатана присягнувся переслідувати їх і збивати зі шляху, але Бог пообіцяв дати їм настанову, щоби вони мали силу проти витівок Сатани, за винятком тих, хто хотів відвернутися від божественної допомоги. Отже, згідно з Кораном, кожна людська істота народжена чистою, і тільки згодом наш вибір плямує нас і робить грішними. Гріх не є чимось таким, що діти успадковують від батьків. У цьому розумінні іслам підкреслює, що відповідальність людини – індивідуальна: «Хто йде прямим шляхом, той іде ним сам для себе. І хто зійшов із нього, той зійшов тільки сам проти себе. І ніхто не понесе тягар іншого! Ми ж не карали нікого, не відправивши перед тим посланця» (17:15).

Ідея жертви-спокути є чужою для ісламу, і думка, що Ісус чи хтось інший має бути вбитим, щоби спокутувати людські гріхи, є неприйнятною. Божественне прощення в ісламі має досягатися шляхом щирого каяття й доброчинності, без потреби у кровопролитті. «І ті, як вчинили щось мерзотне або вчинили несправедливо із самими собою, згадують Аллаха та благають у Нього прощення гріхів їхніх; а хто ж прощає гріхи, окрім Аллага? Ті, які не повторюють скоєного, знаючи про це –саме такі матимуть своєю винагородою прощення від Господа їхнього та сади, де течуть ріки. Вони будуть там довіку. Добру ж винагороду мають ті, хто це робить!» (3:135-136).

Жоден гріх не є настільки сильним, щоби зрівнятися з божественною милістю: «Скажи: «О раби Мої, які порушили межі на шкоду собі! Не втрачайте надії на милість Аллаха! Воістину, Аллаг прощає всі гріхи, адже Він — Прощаючий, Милоседний!» (39:53).

Згідно зі словами пророка Мухаммада, Бог говорить: «О сине Адамів, воістину, якщо прийдеш ти до Мене з (такою кількістю) гріхів, (що заповнять вони собою) чи не всю землю, але стрінеш Мене не поклоняючись поряд зі Мною нічому іншому, Я неодмінно дарую тобі прощення, яке перекриє собою усі ці гріхи».

Позбавлений концепції спокутування гріхів кров'ю Христа чи обраної раси (яка користується особливими привілеями у Бога), мусульманин покладає головні сподівання на божественне прощення, прощаючи сам. Роль прощення між людьми, народами чи націями є сутністю ісламу. Навіть коли світські закони втручаються в релігію, встановлюючи межі покарання, зважаючи на рівень агресії, що відбулася, для тієї сторони, яка постраждала, заохочується відійти від справедливості у бік прощення. «Відплатою за зло є таке ж саме зло! Та якщо хто простить і встановить мир, винагорода його буде за Аллагом! Воістину, Він не любить несправедливих!» (42:40).

«…Нехай вони прощають та вибачають [їх]. Хіба ви не бажаєте, щоби Аллаг вибачив вас? Аллаг – Вибачливий, Милосердний» (24:22). Пошук божественного прощення – це прямий зв'язок між людиною та Творцем, без посередників. Піти до смертної людини на сповідь, після якої він скаже щось на кшталт: «Йди, сину мій, ти прощений», - не має місця в ісламі. Про-

щення – це привілей лишень одного Бога, і ніхто не може посісти таку позицію, щоби відігравати Його роль. Внаслідок цього в ісламі є вчені-теологи, але немає священників. Ми живемо вірою в те, що Божественна милість не має меж, це тільки від Нього залежить – засудити нас (а Він є абсолютною справедливістю) чи виявити милосердя (а Він є безмежно милосердним), і протягом усього нашого життя ми молимося, щоби Він більше був милосердним, ніж справедливим. Каяття має бути щирим та серйозним, і, якщо воно вселилося у серці, воно має виявлятися у справах. Буде суперечністю, якщо хтось вкраде мій гаманець і повторить: «Вибач мене, Боже», хоч тисячу разів. Правосуддя має наставати перш, ніж задіяна третя сторона.

Ці доктринальні розбіжності не є незначними і не можуть ігноруватися, і все ж таки, нерозумно й непродуктивно воювати один з одним чи ненавидіти одне одного з цієї причини. Дебати з цього приводу мають відбуватися на рівні найвищої етики цивілізованих розмірковувань: «Якщо ви сперечаєтеся з людьми Писання, то робіть це за допомогою найкращого. [Це не стосується] тих із них, які несправедливі. Скажи: «Ми увірували в те, що зіслано нам, і в те, що зіслано вам. Наш Бог і ваш Бог — один, і ми віддані Йому!»» (29:46).

Хоча погляди християн у наших очах є не менш серйозними, ніж ісламські, іслам дуже зацікавлений в утвердженні загального світогляду: «Скажи: «О люди Писання! Прийдімо ж до єдиного слова між нами і між вами — що ми не будемо поклонятися нікому, окрім Аллага, і не будемо нікого додавати Йому як

рівного, і не будемо вважати за Господа когось іншого з нас чи з вас, а тільки Аллага!» А якщо вони відвернуться, то скажи: «Засвідчіть же, що ми — віддані Йому!»» (3:64).

Окрім того, відносини мають залишатися мирними й дружелюбними. Висвітливши доктринальні аспекти, буде доречним коротко обговорити геополітичну історію між мусульманами та християнами. На світанку ісламу світ був під владою двох домінуючих сил: Перської імперії на Сході й Візантійської на Заході. Оскільки перси були вогнепоклонниками, а візантійці християнами, симпатії мусульман, природно, схилялися на бік християн. Тривалий військовий конфлікт, який відбувався між двома імперіями, і зародження ісламу стали часом занепаду християнства, але в Корані міститься пророцтво (яке справдилося), що становище сил зміниться: «Переможені ромеїу найближчих землях. Але після своєї поразки переможуть вони, за кілька років. Влада належала Аллагу раніше і буде належати далі. Того дня віруючі зрадіють допомозі Аллага. Він допомагає, кому побажає. Він — Всемогутній, Милостивий!» (30:2-5).

Через роки, однак, іслам став домінуючою релігією на Аравійському півострові і консолідував його в державу й політичну силу, яка формувалася безпосередньо на кордонах обох гігантських імперій. Обидві розглядали його у якості серйозної сили й почали провокувати військові дії супроти нього, використовуючи арабські племена, а згодом і свої колосальні військові сили. Результат цього невідворотного військового протистояння був чудом, особливо якщо порівнювати

незначність кількості та спорядження ісламських сил по відношенню до своїх супротивників.

На Сході перська династія зазнала занепаду, і практично всі люди зробили вибір на користь ісламу. На Заході авторитет Візантійської імперії швидко згас, і менш ніж через сторіччя плюралістична ісламська імперія охопила понад половини відомого на той час світу. Це був час розквіту ісламської цивілізації, яка зберегла грецький спадок від знищення Церквою і стала розвивати багато різних галузей знання, таких як медицина, хімія, фізика, астрономія, математика (алгебра – це арабське слово, яке, як і сама наука, було винайдене мусульманами), музика, філософія та ін., і це не враховуючи релігійної науки й арабської літератури та лінгвістики. Люди усіх рас та релігій щедро причастилися до розвою наук. Європа отримала свій перший шок, з темних сторіч побачивши цивілізацію без релігійної цензури над людською свідомістю. Арабська була мовою науки і ранні європейські університети запрошували мусульманських професорів і протягом багатьох сторіч користувалися книгами мусульманських авторів. Європа дізнавалася про праці грецьких філософів з перекладів арабською, і коли був винайдений друк, більша частина його продукції була перекладом арабських джерел.

Коли мусульманська імперія послабилася, Європа завдала контрудар. Серед важливих історичних подій були походи хрестоносців на Схід, перемога Фердинанда й Ізабелли над ісламською Іспанією на Заході. Останнє з переліченого знаменувало для світу народження інквізиції й релігійні чистки Іспанії від мусульман та юдеїв, а також звільнило шлях для відк-

риття Нового Світу, правління конкістадорів і встановлення керованої державою работоргівлі.

Хрестові походи були спробою захопити серце мусульманського світу. Виправданням тоді було звільнення християнських святинь в Єрусалимі від мусульман, і протягом понад двох сторіч хрестоносці чинили релігійний фурор, який досі є присутнім у західній свідомості і так чи інакше формує західну культуру. Це тривало навіть після того, як сучасне панівне християнство засудило хрестоносців та назвало їх не більш ніж колоніальними загарбниками, що ведуть війни, вдягнувши плащ християнства, й одночасно чинили такі звірства, які є зазіханням на саму сутність християнської релігії. Слово «хрестоносець» набуло в мові позитивного забарвлення, з глибоко вкоріненими психологічними наслідками. Ми вважаємо, як і багато представників християнського духівництва та мирян, що слід переглянути свої погляди по відношенню до хрестоносців в дусі самоаналізу й самооцінки, як то вже зроблено з великим успіхом стосовно іспанської інквізиції й Голокосту. Узгоджена спроба розповісти правду про хрестоносців може бути важливим кроком до підготовки створення нового світового порядку, коли будуть відчинені ворота примирення між двома групами людства, кожна з яких складається з мільярдів людей, і, можливо, це допоможе запобігти злу від псевдорелігійних дій, таких, котрі мали місце в Боснії чи ще десь у світі. Наша мета тут – не більш ніж навести кілька документальних свідчень, які належать християнам, про звірства хрестоносців. Ось звіт перших хрестоносців про окупацію Єрусалиму в липні 1099 року: «З шаблями навперейми наші люди бігли

містом, нікого не жаліючи, навіть тих, хто просив про порятунок. Якби ви були там, то ваші ноги були б по кісточки в крові. Що ще я маю додати до цього? Нікому з них не було дозволено вижити. Вони не жаліли жінок та дітей. Коні прокладали собі шлях по коліна в крові, ні по вуздечки. Це був чудовий Божий суд» (Kohn N: “The Pursuit of the Millennium”, 1957, p. 68). У 1202 році четвертий хрестовий похід вирушив з Венеції і прямував у християнський Константинополь, де хрестоносці розпаношилися й чинили такі звірства, що папа римський сам засудив своїх хрестоносців у листі, кажучи: «Не проти невірних, а проти християн підняли ви свої мечі. Ви захопили не Єрусалим, а Константинополь. Не в небесних кущах перебував ваш розум, а в земних. Ніщо не було для вас священним. Ви ґвалтували заміжніх жінок, вдів і навіть монахинь. Ви осквернили найбільш священні місця Божої церкви, крали священні предмети з вівтарів, розграбували незліченні образи й мощі святих. Немає нічого дивного, що грецька церква вбачає у вас породження Диявола» (Gascoigne, Bamper: The Christians, Jonathan Cape, 1977, p. 119). Якщо таке хрестоносці зробили з християнським Константинополем, можна уявити, що вони робили з «невірними» мусульманами.

Один з важливих етапів сучасності – радикальна зміна поглядів Святішого престолу на мусульман, які, сподіваємося, працюватимуть як каталізатор більшого взаєморозуміння між мусульманами та християнами. Тоді як папа Урбан II у 1095 році (також відомий як Урбан Блаженний), котрий вперше закликав до необхідності хрестових походів, характеризував мусульман як «безбожників, ідолопоклонників, ворогів

Христа, собак, солому, що призначена для вічного вогню» і т.д., то акт 1965 року за підписом папи Павла VI бачить мусульман у зовсім іншому світлі. «На мусульман також Церква дивиться з повагою», - йдеться в документі, і переходить до пояснення, що мусульмани поклоняються одному Богу, Богу Авраама, з яким ісламська віра є щасливою асоціювати себе, і що вони поклоняються, моляться й дають милостиню, і шанують Ісуса та його незайману матір і вважають його пророком і посланцем Бога.

З часів хрестоносців, стосунки Європи й мусульманського світу були зіпсовані колоніальними прагненнями європейських країн, і після Першої світової війни майже всі ісламські країни були в лещатах європейського колоніалізму. Довга битва закінчилася здобуттям політичної незалежності, але колоніалізм набув форми неоколоніалізму Сполучених Штатів Америки, світ ісламу залежить не від окупаційних армій, а від економічних важелів.

Розділ четвертий:
АНАТОМІЯ ІСЛАМУ

Слова релігія у його західному розумінні не досить під час розмови про глибину ісламу як системи, котра всебічно впливає на всі аспекти життя, індивідуальні й суспільні. Сукупністю норм ісламу для його послідовників є шаріат, і тільки умовно можна розділити його на три складові: поклоніння (ритуал), моральний кодекс та юриспруденція, оскільки вони дуже тісно переплетені між собою. Що є моральним для окремої особистості, те є нормою і для суспільної моралі, при цьому мораль не живе в правовому вакуумі. Внутрішнє «я» (совість та наміри) і зовнішнє «я» (справи й видима поведінка) мають перебувати в гармонії і без внутрішніх конфліктів, система поклоніння готує особистість до досягнення цієї справжньої сутності ісламу. Щось менше є обманом та підтасовкою.

Загальні положення шаріату. Джерела шаріату

Першорядним джерелом шаріату, певна річ, є Коран – пряме Слово Бога. Коран вирішує повний спектр проблем, від ствердження символу віри (сури 1, 2 і 3), до виокремлення абсолютних моральних стандартів припустимої та неприпустимої поведінки. Він стверджує моменти поклоніння й дає рамки всебічної правової системи відносно сімейного закону, економічних правил, кримінального кодексу, соціальної поведінки, договору, етики миру й війни, засад

державності (шура вважається ісламським попередником демократії), людських прав, відношення до інших націй та інших релігій, успадкування, оподаткування (закят) та багато іншого, тому правильно буде сказати, що навряд чи є напрямок життя, з приводу якого немає відповідей у Корані. Однак остаточні й фінальні правила в Корані належать лише символу віри (акида) й поклоніння (ібадат), тоді як третя частина закону й людської взаємодії (муамалат) з деякими винятками охоплюється загальними й гнучкими нормативами. Константи шаріату в муамалаті таким чином обмежені, що дозволило науці юриспруденції (виведення постанов) зрости й розквітнути, розвинути різні школи думки й виробити впродовж сторіч велику кількість поглядів, котрі відповідали своєму місцю й часу і підтверджували, що шаріат не є ані статичним, ні вичерпним.

Друге джерело шаріату – це Сунна (священні перекази, хадиси пророка Мухаммада), у якій торкалися й регламентувалися релігійно-правові сторони життя мусульман. Сунна часто пояснює аяти Корану, ілюструє його, деталізує деякі загальні моменти й складності в деяких сферах. Наука тлумачення Сунни, особливо процес аутентифікації сказаного Пророком, можливо, найбільш точна гілка історичної науки в цілому. Відстежуючи лінії передавачів сказаного Пророком і записувачів його слів, а більшою мірою перевірка того, що сказане в Сунні не суперечить Корану чи встановленому факту, чи здоровому глузду, встановили Сунну в якості джерела мусульманського права.

Третє джерело шаріату працює, коли проблема не має прямого відображення в Корані й Сунні. У цьому випадку вдаються до аналогії, до процесу наскрізного дедуктивного мислення, що поєднує нову проблему з тією, яка вже вирішена в Корані та/чи Сунні. «Іджтіхад» - це термін, який позначає використання наявних фактичних даних (релігійних, наукових, статистичних, соціальних), щоби виробити кращий курс, який не конфліктує з Кораном чи Сунною або цілями шаріату. Таким чином, шаріат – це не усталена збірка правил, які потрібно копіювати у застосуванні по відношенню до будь-якого часу й місця, натомість він дозволяє звертатися до ситуацій, які змінюються, за допомогою прогресивного законодавства. Впродовж еволюції юриспруденції були встановлені певні юридичні правила, які дають можливість вироблення нових рішень. Прикладом цього є принцип «необхідність скасовує заборони». Наприклад, свинину не можна їсти згідно з законом, але, якщо це єдина їжа, доступна для мандрівника, чи в інших ситуаціях, вона стає дозволеною їжею. Інші правила включають «вибір найменшого зла з двох, якщо не можеш уникнути обох», «суспільні інтереси є вищими від особистих», «шкода підлягає видаленню» і т.д. Загальне правило, яке не вступає в конфлікт з Кораном та Сунною, є таким: «Де благоденство, там Бог».

Цілі шаріату

Цілі шаріату поділяються на загальні й конкретні. Найважливішими цілями шаріату є захист релі-

гії та благоденство людей у цьому світі та в потойбічному житті. Кажучи широко, потреби суспільства класифіковані на нагальні потреби, звичайні потреби й додаткові потреби (які роблять життя комфортнішим). Прагненням шаріату є збереження та захист:

1) релігії
2) захист особистості, життя
3) захист розуму
4) захист власності та володіння
5) продовження роду й збереження нащадків.

Кожне з цих положень поділяється на менші групи та розгалужені підгрупи до того часу, поки найдрібніші деталі не будуть досягнуті, і кожній слугують відповідні моральні та/чи «юридичні» приписи. Чинячи спротив спокусі заглибитися в описання цієї теми, ми можемо усе ж таки виокремити основні ідеї з кожної категорії так, щоби прояснити картину.

1) Релігія

Багато авторів відводять релігії перше місце, але, звісно, без інтеграції в питання життя й розуму, релігійні завдання стають непотрібними. Свобода релігії й поклоніння – це базове людське право, і ми не маємо на увазі лише мусульман. Не в правилах ісламу змушувати когось навертатися до нього, і Коран мовить: «Немає примусу в релігії…» (2:256). Будинки для поклоніння мають зводитися. Коли мусульман атакують через їхню релігію, вони мають право й обов’язок захищатися.

2) Життя

Охоплює право на життя й обов'язок захищати його. Ця група стверджує заборону на вбивство й визначає припустимі винятки, на кшталт законної війни чи судового присуду. Шукати лікування хвороби й уникати поганого здоров'я, підтримуючи його (правила дієти, фізичні вправи, закони чистоти людини, дому, вулиці й довкілля) – ісламський обов'язок. Принципи карантину були встановлені, коли Мухаммад інструктував: «Якщо в місті моровиця, не заходь туди, якщо ти за його межами, і не виходь з нього, якщо ти там перебуваєш». Велике значення надається стимулюванню сільського господарства. Вчення пророка Мухаммада включає наступні принципи: 1) Якщо настане Судний День, а в тебе в руках саджанець для висадження, поквапся й посади його, якщо зможеш. 2) Хто обробляє землю, отримає винагороду від кожної душі, яка харчується з урожаю, навіть від птахів і звірів, і навіть від злодія, який вкраде. 3) Не можна зрізати чи палити дерева у якості засобів ведення війни. Шаріат наполягає на знанні екології й повазі до довкілля (кругообіг води в природі описаний в Корані і збереження чистоти води затверджене Мухаммадом). Жоден птах чи звір не мають бути вбитими, окрім як для споживання у вигляді їжі – це одна з його настанов, доброта по відношенню до тварин і необхідність утримуватися від зловживань. Одне з важливих висловлювань Мухаммада таке: «Бог не створив хвороби без того, щоб створити для неї ліки… деякі з них вже відомі, а деякі – ні», це спонукання продовжувати пошуки.

3) Розум

Розум – це візитна картка людської істоти. Це наш інструмент пізнання добра й зла та відкриття природи всередині нас і довкола нас. Розмірковування, зважування й судження – це релігійний обов'язок, і Коран засуджує тих, кому був даний розум, але вони ним не користуються. Свобода думки й рішень – це базові людські права. Досягнення знань – це не тільки право, але й обов'язок в ісламі. Наукові дослідження в юридичній лексиці називаються «виявленням Божого задуму в Його творінні» і є обов'язком тих, хто може це робити. Цензура над мозком заборонена, і жодна людина не може претендувати на владу над іншими у цьому відношенні. Перше слово в Корані є «читати», і Коран говорить: «не однакові ті, хто має знання, й ті, хто його не має, так само, як не однакові світло й темрява», «з-поміж Його рабів, того, хто володіє знанням, Він помічає краще». Розум слід захищати не тільки від цензури, але й від репресій, страху, хвилювання, стресу. Все, що гальмує чи вбиває розум, є забороненим в ісламі, наприклад, алкоголь і наркотики, навіть у кількості, яка допускається суспільством!

4) Власність та майно

Право власності є недоторканним, і ніякі заперечення й обмеження на накопичення багатства не накладаються, воно захищається законом. Незаконні шляхи накопичення багатства засуджуються й караються, зокрема, це стосується лихварства, обману й махі-

націй, крадіжки, монополії і т.д. Права на капітал йдуть разом з обов’язками, зокрема, оподаткуванням і внескам, у відповідності з потребами суспільства. Податок-закят є обов’язковим і приблизно дорівнює 2,5% від доходів за один рік життя, обов’язковими є також інші податки, з іншими ставками, для доходів від сільського господарства, тваринництва, нерухомості чи промисловості. Кожна людина є відповідальною перед усім суспільством, і ніхто не може поводитися, наче ізольований острів. Правила комерційних угод та обмінів також визначені.

5) Діти й нащадки

Аутентичний шлюб – шляхом відсвяткованого й задокументованого акту весілля – це єдиний правовий шлях створення пари для утворення сім’ї й народження дітей. Чистота роду й право знати точно своїх батьків і нащадків є вкрай важливим. Шаріат обумовлює низку відносин, за яких шлюб неприпустимий. Деталізовані права й обов’язки чоловіка й жінки одне перед одним та перед дітьми. Утримання сім’ї – це обов’язок чоловіка, тоді як фінансові внески дружини залишаються на її розсуд. Секс поза шлюбом (і до шлюбу) – великий гріх, який карається. Деталізованими є закони сім’ї й успадкування. Планування родини (природне чи медичне) є припустимим, але не тоді, коли стосується переривання життя (аборт). Жінка має право на незалежні особисті заощадження, право успадкування, право на освіту й право працювати, якщо це сумісне з цілісністю сім’ї. Чоловік і жінка рівні, і обов’язки й заборони стосуються їх од-

наково. Прагнення до плідності й лікування безплідності є законними, але лише в межах, які дозволяються шаріатом. Плід має право на життя, успадкування й отримання успадкованого за заповітом, або за законом. Шаріат наполягає на годуванні груддю, оптимально близько двох років. Західний стиль усиновлення не схвалюється, але виховання дитини чи її підтримка заохочуються як милосердя, але при цьому слід уникати брехні про справжніх батьків. Дитині говорять правду про її походження. Якщо після того, як вона виросте, прийомна дитина захоче побудувати сім’ю з біологічною дитиною сім’ї, у якій вона виховувалася, не можна забороняти їй це на тій підставі, що вони брат і сестра, оскільки це не відповідає істині.

Церква (релігія) й держава

Відділення церкви від держави було мудрим рішенням Європи. Мало не монополія ранньої церкви на всі аспекти життя не має підстав у християнстві, у вченні Ісуса. Її влада порушувати свободу думки та наукового прогресу відображається у великій кількості історичних прикладів. Пізніше, Америка пішла цим же шляхом, з тієї ж причини, так само, щоби уникнути того, що одна віра домінуватиме над іншою вірою і таким чином порушувати свободу релігії. Багато ранніх емігрантів до Америки відчували релігійну нетерпимість і переслідування, на які страждає європейське християнство.

Як ми розуміємо це, відділення церкви від держави відбулося у відповідності з істинними ідеями християнства, головна мета якого – очистити людсь-

кий дух і піднести характер, але не продовжувати організацію держави. Коли Ісуса запитали, чи потрібно платити податок Римській імперії, він узяв монети із зображенням Цезаря і сказав: «Віддавайте кесареве кесарю, а Богу Боже». Мусульмани в США, як і інші, виступають за ідею плюралізму, яка гарантує свободу релігії всім, без фанатизму й переслідування. Плюралізм, фактично, співпадає з ісламським вченням у цьому відношенні.

Можливо, зараз є своєчасним виразити занепокоєння, яке відчувають багато мусульман, юдеїв та християн в Америці та у всьому західному світі. Вони відчувають, що принцип розділення церкви й держави експлуатують неправильно, ним маніпулюють, щоби виключити місце Бога у щоденному житті людей, у спробі видалити Його універсальні принципи моралі й людських чеснот. Дебати про «смерть Бога» провадяться в ЗМІ Європи й Америки впродовж останніх трьох десятиліть, і це впливає багато на що. Люди припиняють визнавати владу Бога і право говорити нам, що нам робити зі своїм життям, це стосується як окремих особистостей, так і цілих націй. Заклики до поведінки, яка вписується в рамки моралі, чи проти порнографії, розпусти й інших соціальних вад часто засуджуються, як такі, що порушують принцип розділення церкви й держави. Заяви «Один народ під Богом» і «Ми віримо в Бога» стають порожніми, позбавленими змісту, і, якщо події розвиватимуться у цьому ж напрямку, ми очікуємо, що подібна тенденція не зникне, поки не будуть внесені конституційні поправки.

Універсальний відгук західного світу, коли вони чують, що мусульмани в ісламських країнах хочуть, щоби їх засудив ісламський закон – це несхвалення й розгубленість, які витікають з європейської історії, котра призвела до розділення церкви й держави. Вони автоматично проти цієї ідеї і вважають її поверненням до темних віків, коли Європа перебувала під репресивним авторитетом церкви. Це неправильно, оскільки ці дві ситуації не є тотожними. Коли ми дивимося на приклад ісламу, то знаходимо, що принципи розділення церкви й держави тут просто незастосовні. У християнства як релігії немає держави, в ісламі немає церкви, що робить неможливим проекцію однієї ситуації на іншу. Хоча в ісламі є наука, немає інституту духовенства. Той факт, що окремі випускники ісламських учбових закладів у деяких мусульманських країнах носять спеціальне вбрання, не є релігійною вимогою, не робить їх «священниками» і не підносить їх на ступінь вище від інших мусульман. Цього не існувало на світанку і протягом ранніх років ісламу, а є доволі пізнім феноменом, коли суспільство створило особливий одяг для певних груп людей, такий як військова й поліцейська форма чи білий халат лікаря. Релігійні знання й освіта відкриті, а інтерпретація не є монополією конкретної групи людей, хоча, звісно, схоластична спеціалізація шанується, але вона не робиться священною. І не є частиною ісламу твердження, що ці релігійні вчені повинні формувати уряд, оскільки очевидно, що у них недостатньо знань у різних галузях виконавчої влади. За умови певної кваліфікації державні посади є доступними як для мусульманських, так і для не мусульманських громадян.

Шаріат, як і конституція, є джерелом законодавства, підставою, на якій зводяться закони. Хоча секуляризм у християнському суспільстві не є несумісним з християнством, того ж не можна сказати про іслам, оскільки це потягне за собою ігнорування, бездіяльність та заміщення більшої частини приписів Корану й Сунни, що суперечить основній сутності ісламу. Той підхід, який є застосовуваним до християнського суспільства, може бути непридатним для мусульманського, оскільки кожне з них – зі своєю релігією та правом на самовизначення. Ні ісламські, ані християнські нації не повинні поширювати свої погляди одні на одних. Але, на жаль, це не так. Захід в односторонньому порядку прагне перешкодити мусульманам у самоуправлінні за законами власної релігії. Це підтримує і світська диктатура чи диктатура, яка вважає себе ісламською, але забуває про людські права, базові свободи чоловіка і жінки. Уряд, який обирається з громадян і для громадян – це характерні особливості справжнього ісламського уряду. Навряд чи існує зараз держава, яку можна вважати прекрасною репрезентацією ісламської держави. Кожного разу, коли лунає демократичний заклик привести до перемоги ісламські партії – парадоксальний і незручний альянс між основними демократіями і панівними диктатурами миттю прагне втрутитися, не даючи їм шансу довести чи спростувати себе. Марно! Демократичні держави більше піклуються про статус-кво, ніж про демократію як таку.

Одне зі звинувачень проти розвитку ісламських націй за ісламськими законами – це статус християнських та єврейських меншин, які живуть на цій

території. Це заперечення мусується та роздувається і ЗМІ, і політиками, хоча в реальності не має під собою підстав.

Рідко висвітлюється той факт, що ісламська система однозначно надає християнам та юдеям можливість залагоджувати власні справи у відповідності з їхньою правовою системою та з лінією їхньої релігії. Таких питань, однак, мало і вони належать до питань сім'ї (шлюб, розлучення, успадкування та ін.). Іншими словами, з одного боку меншини не будуть ображеними, а з іншого боку поставатимуть разом з більшістю перед законом, якого вимагає більшість (незалежно від релігійних особливостей) у відповідності зі здоровими демократичними принципами.

Ми, однак, не будемо повністю чесними, якщо не озвучимо деякі зауваження та побоювання з приводу реалізації шаріату. В деяких випадках він є схильним до емоційності та слоганізму. Деякі представники занадто енергійної молоді трансформували його у протистояння з послідовниками інших релігій. Шаріат, однак, пропонує їм поводитися цілком протилежним способом, зробивши метою розсіяння страху й полегшення тривоги, виявити етику хорошого громадянина на практиці – завдання, яке більшість мусульман і більша частина ісламських рухів активно підтримують, хоча це навряд чи висвітлюється в ЗМІ й політичних колах на Заході.

Ісламським політичним партіям, які вирішили дотримуватися демократичних принципів, також необхідно дати пораду. Хоча вони провадять передвиборну боротьбу під привабливим прапором ісламу, вони повинні також пропонувати електорату детальну

розроблену програму, яку вони підготували, щоби втілити в життя цілі шаріату. Слово «іслам» не є чарівним словом, яке вирішить комплекс економічних, соціальних, політичних проблем, котрі гнітять їхні країни. Для інтенсифікації пошуку придатного рішення цих проблем повинні бути здійсненими технічні і економічні дослідження, які працюватимуть всередині системи шаріату. В перспективі від тих, хто вболіває за демократію, іслам вимагає бути чесними у своїх деклараціях і не здійснювати зраду, експлуатуючи демократичну риторику, поки декларуючі перебувають при владі, а потім дозволяти гаслам зникати з подувом вітру. Найгірший сценарій розвитку деяких політичних партій – прийти до влади за допомогою демократії, але, будучи не в змозі виконати обіцянки, відмовитися визнати свою невдачу, помилково вважаючи, що їхня особиста невдача буде вважатися невдачею ісламу в цілому. Тому вони заперечують спроби народу змістити їх і скасовують наступні вибори, а потім, як не прикро, це перетворюється на ще одну диктатуру! Ісламські партії ще потрібно на це перевіряти, і це нечесно – засуджувати їх без випробування. Їхні супротивники, однак, ті, які прийшли до влади всупереч бажанню людей, вже довели свій провал, і більшість демократичних систем світу не підтримує їх.

Деякі відомі приклади країн, які стверджують, навіть вихваляються тим, що правлять за шаріатом, на наш погляд не мають достатньо чесності чи знань шаріату, чи того й іншого. Зведення шаріату до деяких обраних пунктів свого кримінального кодексу, без звернення до його повного контексту, є маніпуляцією. Сувора розправа за дрібні злочини, без будь-яких

спроб подолання масової корупції у правлячих колах, жадібної експлуатації ресурсів країни при повній відсутності відповідальності, не може вважатися ісламським законом. В ісламі правитель є відповідальним перед нацією, він розглядається як її слуга, а не владар. Окрім цього, шаріат має бути реалізованим від початку й до кінця, а не з кінця й до початку. Іслам відмежовується від злочину трьома лініями оборони: культивування ісламської свідомості (освіта й настанова), запобігання причинам, які можуть призвести до скоєння злочинів (соціальних та економічних), а потім настає юридичне покарання – тільки у такій послідовності. Проти законів ісламу – судити слабких і рядових громадян, а еліту залишати безкарною.

Демократія

Дуже часто у нас час постає запитання: чи є сумісним іслам з демократією. Вражаюче відзначити, що ті, котрі говорять про несумісність, є доволі різнорідною групою. Так само, як групи ісламської інтелігенції не межі сторіч були так сильно захоплені Заходом, що закликали до прийняття і поганого, і хорошого із західного досвіду, у наші дні намічається таке розчарування в моральному занепаді й політичній несправедливості Заходу, що багато хто заперечує за принципом реакції усе, що є західного, включаючи й демократію. Світські диктатори ісламських країн, звісно, уникають демократії тому, що вони диктатори і ствердили думку щодо засад демократії по відношенню до своїх мусульманських мас як щось не ісламське. Диктатори, які носять ісламське вбрання і запевняють, що

вони ісламські, також поширюють думку, що демократія є чужою ісламській вірі і мають у своїй свиті продажних релігійних вчених, які готові відігравати роль такого собі Макіавеллі.

Традиційні вороги ісламу на Заході: і в ЗМІ, і в політичних колах, також активно тиснуть на те, що іслам – не демократична релігія і в ньому немає місця для демократичних цінностей. Мета, звісно, полягає в тому, щоби відокремити іслам від духу західної суспільної думки, роблячи можливою і навіть привабливою демонізацію мусульман таким чином, щоби це полегшило їхньому уряду суворі способи і несправедливі позиції по відношенню до мусульман. Вони часто піднімають проблему нестачі демократії у більшості ісламських країн. Про що вони не згадують, так це про ефективну підтримку диктаторів проти демократичних прагнень їхніх народів на Середньому Сході, яку ті отримують від західних демократій.

Швидше всього, не є можливим порівняти ісламську систему, якою вона була у ранньому, сьомому сторіччі, з демократичними інститутами Заходу, які почали розвиватися багато сторіч потому і якими ми бачимо їх зараз. Так само і західні демократичні системи не є прямим повторенням одна одної, вони просто мають спільні принципи та ідеологію демократії. Коран (чотирнадцять сторіч тому назад) прописав дуже явно принцип «шура», що означає: питання мають вирішуватися шляхом спільного обговорення й консультацій. Практичне застосування принципу на ранніх етапах ісламу (часи Пророка та його безпосередніх послідовників) кваліфікує його як безпосереднього попередника демократії. Тільки пророка Му-

хаммада слід було слухатися без заперечень, але при цьому, поза межами поширення й передачі релігії, якою він отримав її від Бога, Мухаммад сам давав зрозуміти, що він є простою людиною, яка не може передбачати майбутнє чи вихвалятися, що має більше знань, ніж звичайні люди у своїх шанованих галузях, наприклад, таких як ремесло чи торгівля. На полі бою біля Бадру, першої й історично найбільш важливої військової сутички між ісламом та арабським альянсом політеїстів, Мухаммад накреслив певний воєнний план розгортання військ. Але один з його послідовників запитав його: «Це розташування військ є посланням від Бога, яке ми зобов'язані приймати мовчки, чи це просто думка щодо стратегії та військового плану?» Коли Мухаммад сказав, що це, звісно, друге, його сподвижник чесно розкритикував його і запропонував альтернативний план, який Пророк прийняв і реалізував: результатом стала гучна перемога.

Через роки, вороги зібрали велике військо, щоби атакувати мусульман в Медині. Думка Мухаммада була такою – залишитися в Медині і там зустріти ворогів, але обговорення показало, що більшість віддає перевагу тому, щоби вийти з Медини і зустріти ворога біля підніжжя гори Ухуд, за межами міста. Мухаммад прислухався до думки більшості у відповідності з принципом шура. Мусульмани вже здобували перемогу, коли загін лучників, який перебував на вершині гори, подумав, що битва вже скінчилася і спустився вниз, щоби приєднатися до решти, порушивши чіткий наказ Пророка, який був відданий раніше: за жодних обставин не полишати свого становища, незалежно від перемоги чи поразки. Це побачив Халід ібн аль-Валід

(військовий геній, який командував кавалерією ворога), тоді він зайняв хитру кругову позицію на вершині гори і скотився звідти на мусульманську піхоту, настільки порушивши баланс сил, що єдине, що могли зробити мусульмани – тишком відступити після того, як вони зазнали тяжких втрат. Хоча провина двічі була на мусульманах, Коран незабаром виявив рішення, адресоване Мухаммаду: «За милістю від Аллага ти був м’який із ними. Якби ти був грубим чи жорстоким, то вони неодмінно залишили б тебе. Вибач їм та благай про прощення для них; радься з ними у справах. А коли щось вирішиш, то покладай сподівання на Аллага! Воістину, Аллаг любить тих, які сподіваються на Нього!» (3:159).

Цей принцип шури проникає у все життя, на всіх рівнях, навіть до деталі, яка вказана в Корані, що рішення відлучити дитину від грудей має ухвалюватися обома батьками.

Коли Пророк помер, це був кінець часу пророцтв, але він мав продовжитися в очільникові держави. Це рішення ухвалювалося на відкритих дебатах, обирали з кількох суперників, поки спільним рішенням першим халіфом не був обраний Абу Бакр як найближчий соратник Пророка. З цього приводу ісламський принцип був підтверджений і підкреслений у першу чергу самим халіфом, а важливі правила набули такого вигляду:

1. Призначення на посаду відбувається у відповідності з волевиявленням народу (Абу Бакр одразу ж почав вивчати думки

інших, які не були на зборах, щоби переконатися, що вони згодні).

2. Призначення має відповідати стандартам (слухайтесь мене, поки я слухаюся Бога – заявив халіф).

3. Право людей давати мандат пов'язане з їхнім правом забирати його (Абу Бакр зазначив, що, якщо він вчинить неправильно, люди не повинні слухатися його жодним чином).

4. Правитель призначений народом, служить йому, щоби виконувати обов'язки своєї служби (зважаючи на те, що Абу Бакр протягом перших днів після свого призначення продовжував працювати, щоби заробити на прожиття, народ призначив йому зарплату середнього мусульманина, не бідного і не багатого, щоб він міг виконувати свої обов'язки увесь час).

5. Глава держави не був заручником знаті чи зацікавлених груп. Його слова були такими: «Слабкий серед вас є сильним для мене доти, доки я захищаю те, на що він має право, але сильний серед вас є слабким для мене доти, доки я не прийму від нього те, що пов'язане з ним».

Коротше кажучи, це виглядає як антитеза тому, що ми бачимо у більшості ісламських країн у наш час. Ми не сумніваємося, що якби ситуація розвивалася належним чином на світанку ісламської держави і після того, як ісламська імперія розрослася, і якби ісламська цивілізація розвивалася у зрілості та досвіді, то мусульманський світ досягнув би форми правління, яка поєднувала б краще зі світових демократій та уникла б недоліків. Все відбувалося досить непогано протягом певного проміжку часу. Другий халіф Омар попередив народ, що люди зобов'язані підтримувати його коли він правий і попереджати, коли він помиляється, на що люди відповіли: «Якщо ти продовжуватимеш помилятися, ми виправимо тебе, навіть якщо доведеться застосувати зброю». Коментар халіфа був таким: «Ви не є благом, якщо ви не говорите цього, і в нас немає блага, якщо ми не приймаємо цього».

На жаль, традиція була перервана під час одного з найбільш сумних, якщо не найсумнішого, моментів ісламської історії. Халіфу Осману довелося мати справу з повстанням, яке звинуватило його в непотизмі, і він був убитий. Халіф Алі був двоюрідним братом Пророка і його зятем, його улюбленцем. Окрім того, він мав неабиякі особисті чесноти, і коли був обраний халіфом, і знать, і простолюд присягнули йому на вірність. Однак, уряд Сирії (яка на той час була частиною ісламської імперії) відмовився присягнути йому і спорядило військо, яке підійшло до стін Медини. Вигаданим приводом була розправа з убивцями покійного халіфа, який був родичем Муавії, губернатора Сирії (обидва з династії Омейядів), який вимагав прямої помсти, а не тривалих визначених законом

правових процедур. На полі бою переміг Алі, але Муавія був винахідливим, і в його таборі були хитрі люди, які могли забезпечити хитре вирішення ситуації. Деякі невдоволені люди змогли зрештою вбити Алі. Народ був шокований, але після перемовин Хасан, син і наступник Алі, погодився поступитися повноваженнями Муавії, щоби уникнути подальшого кровопролиття, і присягнув йому на вірність.

Через деякий час Муавія, який вже надійно тримав владу в своїх руках, шокував народ знову, вимагаючи карами й винагородами легалізувати успадкування влади своїм сином Язідом. Хусейн, другий син Алі, очолив революцію проти Язіда (Хасан і Муавія на той час вже померли). Жителі Іраку пообіцяли Хусейну підтримку, але, зважаючи на тиск і хитрість центральної влади, зрадили його. Замість того, щоб тікати чи здаватися, Хусейн та сімдесят вірних його послідовників зустріли армію Язіда, яка складалася з кількох сотень тисяч воїнів, і сміливо билися до смерті в Кербелі. Як виявилося згодом – то був перший цвях в труну династії Омейядів, котра правила впродовж близько двох сторіч.

Це був також момент зародження шиїзму у якості руху супротивників компромісів, які називають себе прихильниками Алі (по-арабськи – «шиїти Алі»), що спочатку виник як варіант політичного інакодумства, але в тому варіанті, де неможливо відрізнити політику від релігії, оскільки прагнення до справедливості належить до релігійних принципів.

З плином часу шиїзм набув вигляду ісламської секти, сконцентрованої довкола віри в те, що халіфат має належати Алі і його нащадкам (під управлінням

старшого сина). Секта набула безліч вторинних поглядів і розпалася на декілька сект, головною з яких є шиїти двунадесятники, котрі вважають, що дванадцятий з нащадків (імамів) таємничим чином зник коли був дитиною, одного дня він повернеться у якості Магді і правитиме по справедливості.

Шиїти складають близько десяти відсотків від усіх мусульман, інші називають себе сунітами. Шиїти зазвичай злі на сунітів через їхній нечесний прихід до влади, але всі вірять в один Коран і шанують пророка Мухаммада. Не дивно, що суніти також мають схожі почуття й емоції по відношенню до Алі та його синів: Хасана та Хусейна, та їхніх нащадків. Щороку, шиїти відзначають битву біля Кербели та мучеництво Хусейна й б’ють себе з плачем та в скорботі й каятті, що їхні предки покинули Хусейна в критичний момент.

А тепер досить історії, хоча я постарався викласти її дуже стисло, і повернімося до демократії. Цей сумний історичний епізод став прецедентом переходу влади не шляхом голосування нації, але шляхом зброї й золота. Відтоді, здається, це й переслідує історію мусульман. Деспоти завжди знаходили вчених, готових раціоналізувати й пояснити це, тоді як інші перебували в опозиції й платили за це своєю свободою й життям. Все йшло добре, поки халіф був хорошим, і ставало погано, коли халіф був поганим, а частіше бувало саме так, а не інакше. В обох випадках суспільство людей та їхні права по відношенню до правителя послабилися. Ісламська цивілізація, однак, розцвітала, оскільки були люди, які вірили, що релігійний обов’язок – шукати знання, вдосконалюватися в науках і розвивати прогрес. Держава заохочувала їх в усіх

аспектах, надавши, однак, не так багато можливостей для розмірковувань про права людини супроти правителя й способи його контролю. Враховуючи геній ісламської цивілізації в усіх сферах, праці про конституційні права нації були сильними й чудовими, але їх було мало. Нашим мусульманським братам, які б'ються в конвульсіях і постають проти демократії, ми би хотіли сказати, що демократія ніколи не була однією з хвороб (чужорідних тіл) для мусульманської нації, але головними недугами саме були деспотизм і диктатура. Ми були б сліпими, якби історія не могла відкрити нам цього факту. Для тих, хто звинувачує іслам в нетерпимості по відношенню до демократії, ми говоримо, що ви не праві. Але в тлумаченні демократії існує велика різниця. В західній демократії на Бога може бути накладене вето, якщо Його супротивники зможуть зібрати більшість голосів. В ісламі конституція базується на шаріаті, тому будь-яке юридичне рішення, яке вступає з ним у суперечність, вважатиметься протизаконним. Сучасне ісламське відродження перебуває за межами образів, що публікуються, палкого екстремізму, жорстокості чи насильницького ствердження деспотичних світських чи релігійних (!) урядів. Основна частина інтелігенції вже засвоїла для себе сутність релігії і вивчила уроки історії. Ісламські вчені давно твердять, що неісламська держава, яка дотримується справедливості, є кращою, ніж ісламська держава, просякнута тиранією та несправедливістю.

Внутрішня сутність: п'ять стовпів ісламу

Розділи перший і другий розповідали про питання віри, визначені в словах пророка Мухаммада: «Ви вірите в Бога, Його янголів, Його Книги, Його посланців, Його Судний День, і ви вірите в долю (над якою у вас немає контролю), погану чи хорошу». Згідно з нашим уявленням, ми не пропонували їх як догми, котрі треба сліпо приймати, але намагалися базувати їх на логіці інтелектуального процесу мислення. Шлях Корану завжди полягав радше в тому, щоби кинути виклик людському розуму, запропонувати думати, вказувати на ознаки й задавати питання, щоби переконати. А не нав'язати.

Віровчення ісламу, в загальних рисах, є таким самим, як і в інших авраамічних релігій. Безумовно, іслам описує попередніх посланців Бога як «мусульман», що сповідували іслам, оскільки буквальне значення слова іслам – покора Божій Волі. Визначивши у цьому розділі загальні напрямні ісламської релігії та шаріату, ми переходимо до цього розділу, який є специфічним саме для ісламу, будучи описанням системи поклоніння. Він фокусується на індивідуальності, щоби ісламська колективність була створена зі здорових союзів, або ж, іншими словами, щоби будівля була складена з хороших цеглин.

Обов'язкові пункти поклоніння в ісламі охоплюють п'ять областей, як описано пророком Мухаммадом: «Іслам стоїть на п'яти колонах: свідчення, що немає Бога, крім Аллага, і що Мухаммад Його посланець, виконання молитов, виплата закяту (по-

датку), дотримання посту в рамадан і хадж (проща), якщо є для цього можливість». Коли Пророка попросили дати визначення ісламу, він і сказав про ці п'ять стовпів. Не слід і говорити, люди живуть не лише цими п'ятьма стовпами, оскільки опори потрібні для того, щоби нести на собі цілу будівлю. Ті, хто зводить іслам до простого ритуального поклоніння, не мають достатнього розуміння складної і глобальної природи ісламу й символізму, який ці ритуали мають відображати в житті в цілому. Тепер дамо стислий коментар стосовно кожного з цих п'яти стовпів. Вони є мінімумом вимог (обов'язкових дій), поклоніння у будь-якій кількості та формі, як і благочинні справи, не є обмеженими, аж до деталей: зустріч людей з посмішкою чи видалення сміття з дороги, як вчив Мухаммад, також є добрими справами і своєрідними актами поклоніння. Практично всі деталі життя можуть, у відповідності зі своїм наміром, належати до сфери поклоніння.

1. Свідоцтво (шагада)

Просте «Я свідчу, що немає Бога крім Аллага і Мухаммад пророк Його» - входження в іслам. Вимовляння його перед двома свідками – це всі формальності, які вимагаються від того, хто навертається до ісламу. Воно також є складовою азану (заклику до молитви) і повторюється під час усіх молитов. І все ж таки, це більше, ніж словесна формальність, оскільки, коли ви приймаєте свого Бога як Бога, це означає, що ви приймаєте Його, як Того, Хто формує життя і керує ним, відходите від інших впливів, спричинюваних

людьми, речами, настроями чи бажаннями. А коли ви сповідуєте, що Мухаммад є Його Посланцем – це означає обіцянку дотримуватися Його інструкцій і вчення, даного Мухаммадом, і визнання його божественного джерела. В ісламській юриспруденції та літературі впродовж сторіч розлогі праці були написані з далекосяжними висновками на підставі твердження «Немає бога крім Аллага і Мухаммад – пророк Його».

2. Молитва (салят)

Ритуальна молитва – це окремий елемент молитви у ширшому розумінні слова, яка є спілкуванням ваших почуттів з Богом у будь-якому місці і в будь-який час, прохання про Його настанову, допомогу і прощення у повсякденному житті мусульманина, співвіднесення помислів з волею Бога, що є дуже похвальним і в ісламі, і в інших релігіях. Ритуальна ісламська молитва набуває певної форми і змісту, в яку гармонійну включені і тіло, і дух. Вона здійснюється п’ять разів на добу: рано вранці, в обід, після обіду, після заходу Сонця і вночі. Молитви здійснюються у будь-якому місці (у домі, в мечеті, на природі, на роботі, і т.д., де застав вас час намазу), індивідуально чи колективно, разом з іншими людьми, чоловіками та/чи жінками, один з молільників у цьому випадку має бути провідником, імамом. Молитва триває протягом кількох хвилин. Тільки обідня п’ятнична молитва заявлена як колективна молитва в мечеті і їй передує проповідь (хутба). Імам (керівник молитви) не є священиком і не обов’язково має бути однією й тією ж людиною завжди, але під час його вибору до уваги бе-

руться його знання науки й Корану (лікарі, вчителі, бізнесмени та ін., а також ті, що вивчають релігію, зазвичай, можуть виконувати цей обов'язок. Для молитви кожен має бути чистим, виконавши омовіння (вуду), очистити водою рот, ніздрі, обличчя, вуха, передпліччя до ліктів, протираючи голову та вуха, а також помити ноги. Омовіння можна здійснювати один раз для кількох молитов. Але його слід поновлювати, якщо людина випорожнювалася, виділяла гази або спала. Секс потребує повного омовіння. Жінки не можуть молитися під час менструальних (чи післяпологових) кровотеч, а після їх припинення необхідним є омовіння (тугр).

Кожна молитва, фактично, є аудієнцією у Бога. Молитися необхідно в напрямку Кааби (першої мечеті на Землі, побудованої патріархом Авраамом та його сином Ісмаїлом для поклоніння Єдиному Богу, у місці, яке набагато пізніше стане містом Меккою в Аравії), молитва починається словами «Аллагу Акбар», тобто «Бог Великий», під час молитви ви фактично повертаєтеся спиною до світу і повертаєтеся обличчям до Бога. Одним з постійних читань під час молитви є перша сура Корану:

«Ім'ям Аллага Милостивого, Милосердного! Хвала Аллагу, Господу світів! Милостивому, Милосердному! Царю Судного Дня! Лише Тобі ми поклоняємося, і лише в Тебе просимо допомоги, веди нас шляхом прямим, шляхом тих, кого Ти наділив благами, а не тих, хто під гнівом Твоїм, і не тих, хто заблукав!»

Кланяючись та падаючи доліліць перед Богом, повторюючи: «Слава моєму Великому Богу», «Слава

Господу моєму Всевишньому», «Аллаг чує тих, хто дякує Йому», – наповнюючи серце шляхом молитовного благання, молитва включає в себе положення сидячи, коли повторюється свідчення шагада, і лунає прохання про Божу благодать та благословення для Мухаммада та Авраама і їхніх нащадків. Тільки довкола Кааби в Мецці мусульмани стають на молитву колом (дуже вражаюче видовище). В інших точках світу вони стають рядами, без порожніх місць, і звертаються до Мекки. Жінки, зазвичай, перебувають у задніх рядах, це не стільки жорстка вимога релігії, скільки естетичний вибір, адже жінкам буде комфортніше без чоловіків, за їхніми спинами, під час поклонів та простягання долілиць. Молитва, як обов'язкова, так і спонтанна, – це величезний духовний скарб. Вона надихає та дарує мир, приносить чистоту та спокій і робить звичкою спілкування з Богом. Вона дивовижним чином зводить до дріб'язковості суєту й шум життя. Необхідність молитов п'ять разів на день, включаючи й початок дня, служить терапевтичним ефектом і практично не полишає місця для непотрібних думок і справ.

3. Закят (податок-милостиня)

Дуже важливо давати гроші бідним, і тільки небо є межею в цій справі, але закят – третій стовп ісламу, відрізняється, оскільки він є обов'язковим і його розмір є визначеним. За загальним правилом, все, що залишається більше, понад витрат і доходів, і накопичується протягом одного року, з того слід платити закят у розмірі двох з половиною відсотків. Те, що зайві

гроші будуть викликати зменшення впродовж сорока років, стане хорошим стимулом вкласти їх у якусь справу, щоби вони почали служити суспільним інтересам. Інші доходи й прибутки мають свої відповідні формули, такі як доходи від промисловості, сільського господарства і тваринництва, нерухомості та ін., це ретельно опрацьоване у відповідних джерелах. Закят – це право бідних на багатство багатих, воно не є ні обов'язковою благодійністю, ані філантропією. В усіх ісламських країнах він збирається державою, є першочерговим джерелом бюджету і може бути відданий ісламським соціальним інститутам чи безпосередньо тим, хто потребує там, де ісламський закон не діє (як у випадку мусульманських меншин за світської влади). До переліку осіб, які користуються пожертвами, можуть бути включені і не мусульмани, які потребують. Закят створює нерозривні узи між членами суспільства, які пророк Мухаммад описав як «органи тіла, якщо один страждає, то всі інші волають у відповідь». У буквальному перекладі з арабської, слово закят означає «очищення», це означає, що ти очищаєш свої доходи віддаючи частину з них. Коли мусульмани платять закят, у них є справжнє відчуття, що це інвестиція, а не оплата.

4. Піст в Рамадан

Місяць Рамадан – це частина місячного календаря, і оскільки цей календар на одинадцять днів коротший, ніж григоріанський календар, Рамадан щороку починається на одинадцять днів раніше, що дозволяє протягом життя постувати у різні пори року і за

різних умов погоди. Від світанку до заходу вимагається утримуватися від їжі і напоїв (навіть води), потім їжа і напої дозволені. Є винятки у випадках нездужання і мандрівок. Секс також заборонений вдень, неможна виявляти гнів, забороняється й інша негарна поведінка. Рамадан не є місяцем голоду, оскільки харчування та вдоволення спраги забезпечується впродовж нічного часу, хоча споживати рекомендується помірковано. Як спосіб перемоги над звичкою та засіб легше переносити голод і спрагу Рамадан стоїть першим у низці самообмежень і виявлення сили волі (і що було би з людством, якби зникла сила стримувати себе?).

Дотримання посту – це дуже корисний, збагачуючий досвід, оскільки людина виходить за межі матеріального і більше піклується про духовне. Цей місяць є місяцем «збереження». Фактично, збереження заряду батареї на наступну частину року. Посилені молитви і справи благодійності – складники посту. На завершення, мусульмани святкують один зі своїх двох Ідів – Ід аль-Фітр – свято розговіння (інший – Ід аль-Адха – святкується по завершенні сезону прощі) – особливою колективною вранішньою молитвою, відзначають свято разом з родиною та друзями.

5. Хадж (проща)

Іслам так глибоко шанує монотеїстичну місію Авраама, що п’ятим стовпом (хадж) є ритуальне поминання патріарха. Завдяки своїй вірі в Єдиного істинного Бога та прийняття (іслам) Його волі Авраам витримав протистояння суспільству (цар Німрод

стверджував, що так само, як Бог Авраама, він може дати чи забрати життя, наказавши вбити одного й помилувати іншого ув'язненого. Тоді Авраам сказав, що Бог виводить Сонце зі сходу, і запропонував йому вивести Сонце із заходу, й цар був осоромлений) і думці релігійних лідерів, коли розбив їхніх ідолів, був арештований і засуджений до смерті у вогні, але Бог врятував його: «Ми звеліли: «О полум'я! Стань прохолодою та порятунком для Ібрагіма»» (21:69).

Більш складним випробуванням стало те, коли Авраам, у відповідь на докори своєї дружини Сари, погодився відвести Агарь та їхнього сина Ісмаїла в пустелю: «І здалося Аврааму це доволі неприємним заради сина його» (Буття, 21:11). Коли Авраам залишив їх на місці майбутнього міста Мекки, їхні харчі майже закінчилися, і матір пішла шукати воду, вона була у стані, близькому до відчаю, але раптово з'явився колодязь Зам-Зам. Авраам періодично навідував їх в пустелі, і одного разу, під час таких відвідин, Бог наказав йому побудувати разом з сином Ісмаїлом першу мечеть для поклоніння Богові, і покликати віруючих на щорічну прощу (хадж) для відвідування мечеті й поклоніння у ній. Найбільш напруженим випробуванням для Авраама було, безсумнівно, божественне веління з вимогою вбити власного сина, але він усе таки зміг знайти в собі сили для послуху, а потім, по волі Бога, позбавив хлопчика такої долі і приніс у жертву барана. Таким чином, проща почалася з Авраама й Ісмаїла і продовжується відтоді й до сьогодні. На жаль, через багато сторіч після Авраама, люди повернулися до поганства і зробили дім Бога пристановищем для ідолів. Кожне плем'я тих по-

ганських арабів брало свого ідола, давало йому ім'я і розташовувало в Каабі. Сезон паломництва лишився незмінним, але замість поклоніння Богу це було сезоном веселощів та бенкетів, а також випивки й розпусти, і виникли нові ритуали, на кшталт ходіння довкола Кааби в оголеному вигляді з хлопанням, свистом та співами. Це було чудове золоте дно для мешканців Мекки, чия економіка була побудована на цьому сезоні і на двох щорічних караванах транзитної торгівлі між сходом (Азією та Африкою) й заходом (Сирія та Візантійська імперія). Служителі наважувалися говорити від імені Бога і приймати подарунки та пожертви.

І впродовж тисячоліть таке становище залишалося незмінним. У 570 році у впливовому племені курайшитів народився Мухаммад. Його батько помер ще до його народження, у ранньому дитинстві Пророк втратив і матір. Мухаммада ростив його дід, а коли й він помер, то один з його дядьків. Він виріс і став шанованою людиною, яку любила вся громада, ще в юному віці він отримав прізвисько «Чесний». У віці двадцяти п'яти років він побрався з багатою вдовою, Хадіджею, на яку працював у якості розпорядника караванної торгівлі і яка цінувала його якості й чесноти. Вона була старшою від нього на п'ятнадцять років. Але вони жили щасливо у моногамному шлюбі впродовж наступних двадцяти восьми років, поки вона не померла. Він ніколи не розділяв зі своїми людьми поклоніння ідолам і не здійснював нічого поганого й неправильного, що було в житті цих доісламських (джахілійя, доба невігластва) арабів.

Він часто відвідував печеру на верхівці гори біля Мекки, там розмірковував і медитував, і під час одного з візитів йому явився архангел Джабраїл (Гавриїл) і передрік йому святу ношу пророцтва, і дав йому перше одкровення з Корану: «Читай! Ім'ям Господа твого, Який створив, створив людину зі згустку крові! Читай! І Господь твій — Найщедріший, Який навчив письма пером. Навчив людину того, чого вона не знала» (96:1-5).

Це був місяць Рамадан, ніч була Ніччю могутності (аль-Кадр). Мухаммада охопила шаноблива дрож, і він поквапився додому, він тремтів, але дружина втішила й підбадьорила його словами: «Я звертаюся до Того, Хто панує над душею Хадіджі, і я молюсь, щоби ти став пророком цього народу. Ти добрий по відношенню до своїх родичів, щедрий по відношенню до гостя, корисний для тих, хто цього потребує, і правдивий у своїх словах, і Бог не полишить тебе».

Янгол приходив знову і знову, поки Мухаммад не почав своє служіння. Хоча це було правдою і поворотом від політеїзму ідолопоклонників до монотеїзму Авраама, ніщо не могло бути настільки загрозливим для альянсу багатих і владарів, і духовенства, чиє благоденство залежало від збереження статус-кво. Впродовж тринадцяти років Мухаммад та його послідовники зазнавали переслідувань, поки не осіли в Медині, і поки Пророку не було дозволено Богом завдати удару у відповідь. Зрештою, армія Мухаммада завоювала Мекку, оголосивши загальну амністію. Ідоли були знищені, храм Авраама очищено від поганства і була відновлена релігія у чистоті її першоджерела.

Паломництво продовжувалося у тому ж сезоні, і був проголошений п’ятий стовп ісламу: кожен мусульманин і мусульманка, котрі мають матеріальні можливості й достатнє здоров’я, хоча б раз у житті повинні здійснити його.

Після цього довгого пояснення, чи стає зрозумілим, як болить серце, коли читаєш спеціалістів, експертів і вчених (духовенство й сходознавців), які описують паломництво як «поганський ритуал, абсорбований ісламом»?

Сезон паломництва настає з дванадцятим місяцем місячного календаря, який називається місяцем хаджу (зу-ль-хіджа). Літочислення ведеться від гіджри (16 липня 622 року н.е.) – дати переселення пророка Мухаммада й перших мусульман з Мекки в Медину. Чоловіки повинні вдягати два предмети білого незшитого одягу, без іншого одягу під сподом, сандалі й пояс з кишенями. Це універсальне вбрання, і всі виглядають однаково, без класових відмінностей, зливаються у цілковитому братерстві й рівності, з пориванням запропонувати допомогу одне одному, коли це можливо, долаючи усі відмінності в кольорі, мові, расі, етнічній приналежності, рівні освіти… помітними залишаються тільки благостиня й чистота віри, і те, що людство – це одна родина і поклоняється єдиному Богу. Жінки носять просте вбрання, яким закривають все тіло, за винятком обличчя й кистей рук. Там немає ніякого розділення, і сім’ї, й інші групи намагаються триматися разом, щоби не загубитися серед мільйонів.

Ритуали включають поклоніння в мечеті Авраама, обхід Кааби, декілька переходів між пагорбами

Сафа й Марва, де Агарь перебувала в пошуках води для свого сина, збір біля гори Арафат у молитві й поклонінні, зупинку в тих місцях, де диявол намагався спокушати Авраама проти принесення в жертву свого сина, кидання камінців в уявних шайтанів, що символізує перемогу над спокусою. Основним моментом є колективна молитва й проповідь Ід (жертвоприношення), з наступним жертовним різанням барана (частину м'яса якого віддають бідним, частину родині та друзям), у відповідності до традиції Авраама. Мусульмани, які не перебувають у хаджі, також відзначають І даль-Адха колективною молитвою (і проповіддю) і жертовним різанням вівці, обід Ід – щасливий привід радіти. Зважаючи на велику кількість тварин, яких ріжуть біля Мекки, котрі не всі можуть бути там спожитими на той момент, влада Саудівської Аравії побудувала завод з фасування м'яса (забезпечивши необхідну фетру й релігійне обґрунтування), щоби зберегти його, переправити бідним та нужденним в ісламському світі. Її інші зусилля, спрямовані на забезпечення й полегшення масових (мільйонних) переміщень прочан, незважаючи на їхній щільний потік, та управління усім цим також заслуговують на високу оцінку.

Ісламська мораль

Знайомство з Кораном

Ісламська мораль є такою ж, як і християнська мораль та юдейська мораль, і в чистому вигляді описана в Торі та Євангелії й позбавлена цього ревізіонізму останніх днів, що дозволяє деяким релігійним

колам грати в хаос з моральним спадком і міняти моральний кодекс, надаючи йому такого вигляду, який дозволяє подати аморальні вчинки, котрі здійснювалися в минулому, як щось благочестиве сьогодні й прикривати це новими (милими) назвами, такими як «кохання», «гей», «стосунки», «бойфренд» чи «дівчина», «коханець» і т.д., сподіваючись, що нові назви допоможуть замаскувати аморальність минулого.

Замість того, щоб виступати із закликами й обговорювати окремі питання, ми вирішили, що краще в цьому розділі вивести читача безпосередньо до джерела, показавши низку цитат з Корану та хадисів пророка Мухаммада. Це та область, у якій західні читачі не підкуті або знають окремі негативні тлумачення так званих експертів та спеціалістів. Ми так часто чуємо по радіо й по телебаченню, що Коран наказує мусульманам брехати, обдурювати і що Мухаммад був безжальним злодієм-п'яницею, зі своїми амбіціями, пристрастю до хіті й чуттєвих задоволень! Ми намагаємося боротися, інколи нам вдається отримати відповідь видавця чи навіть вибачення, але процес викривлення правди продовжується. Однак, завдяки низці наших ініціатив, дедалі більше людей дізнається правду про іслам, і якщо бодай мінімум критично мислячих людей зможе відрізняти брехню від істинного, це покладе край кампанії ненависті й стереотипів, на якій багато хто побудував собі кар'єру.

Ісламська мораль – це не стільки список «роби» й «не роби». Її мета – розвиток особистості, яка знає й визнає, що людина – це посланець (повірений) Бога на землі, і вона хоче й прагне вдосконалювати природу людини всередині та зовні себе в гармонії з настано-

вами Творця. Пропонуємо деякі висновки, розташовані у тому порядку, в якому вони спали нам на гадку.

І. Проба Корану

1. «Але їхні серця неуважні до нього. Також вони коять інші вчинки, доки Ми не вразимо карою тих серед них, хто розкошує! Тоді вони заголосять! Не голосіть цього дня! Воістину, ви не отримаєте від Нас допомоги! Вам же читали Мої знамення, але ви поверталися на своїх п'ятах назад, були горді, а ночами вели лихі розмови. Невже вони не замисляться над цим словом? Або до них прийшло те, що не приходило до їхніх прабатьків? Чи вони не впізнали свого Посланця й заперечують його? Чи вони кажуть: «Він божевільний»? Та ж ні! Він прийшов до них з істиною, але більшість із них ненавидить істину! Якби істина йшла за їхніми бажаннями, то згинули б небеса, земля й ті, хто на них. Та ж ні! Ми дарували їм нагадування, але ж вони відвертаються від свого нагадування. Хіба ти просиш у них винагороди? Винагорода Господа твого краща, а Він — найкращий із наділяючих! Воістину, ти кличеш їх на прямий шлях. Воістину, ті, які не вірують у наступне життя, неодмінно відхиляються від цього шляху!» (23:63-74).

2. «Прагніть же до прощення від Господа вашого та до раю, протяжність якого дорівнює небесам та землі. Його приготували для богобоязливих,

які витрачають на милостиню у радості та в біді, які стримують гнів та прощають людей. Аллах любить тих, які роблять добро! І ті, як вчинили щось мерзотне або вчинили несправедливо із самими собою, згадують Аллага та благають у Нього прощення гріхів їхніх; а хто ж прощає гріхи, окрім Аллага? Ті, які не повторюють скоєного, знаючи про це – саме такі матимуть своєю винагородою прощення від Господа їхнього та сади, де течуть ріки. Вони будуть там довіку. Добру ж винагороду мають ті, хто це робить!» (3:133-136).

3. «Ось сказав Лукман своєму сину, повчаючи його: «Сину мій! Не поклоняйся крім Аллага нікому, бо багатобожжя — великий гріх!» Ми заповідали людині ставитися якнайкраще до своїх батьків. Матері дуже важко носити дитину, але вона віднімає її лише в два роки. Дякуй Мені та своїм батькам, бо до Мене повернення! А якщо батьки силуватимуть тебе до поклоніння іншим богам, про яких тобі нічого не відомо, не корися їм, але будь із ними в цьому світі добрим і йди шляхом тих, хто звертається до Мене! Потім ви повернетесь до Мене, і Я сповіщу вам про те, що ви чинили! «Сину мій! Навіть якщо буде щось вагою з гірчичне зерно й перебуватиме в скелі, на небесах, чи на землі, Аллаг дістане його звідти. Воістину, Аллаг — Премудрий, Всевідаючий! Сину мій! Звершуй молитву, закликай до заохочуваного й забороняй відразне, та сприймай із

терпінням те, що вразило тебе. Воістину, саме такою є рішучість у вчинках. І не відвертай із погордою обличчя від людей і не ходи по землі пихато! Воістину, Аллаг не любить усіляких пихатих гордіїв! Стримуй кроки свої та знижуй голос свій. Воістину, найвідразніший голос — то рев віслюка!»» (31:13-19).

4. «Воістину, ті, які дорікають невинним доброчесним жінкам, будуть прокляті в світі земному й наступному! Чекає на них велика кара! Того Дня їхні язики, руки й ноги будуть свідчити про те, що вони робили!» (24:22-23).

5. «Благочестя полягає не в тому, щоб ви повертали свої обличчяна схід чи на захід, а благочестивим є той, хто увірував в Аллага, в Останній День, в ангелів, у Писання та у пророків, хто віддає навіть дороге йому майно — родичам, сиротам, бідним, подорожнім і тим, хто просить його; той, хто витрачає на звільнення рабів, хто звершує молитву, дає закят; ті, які виконують обіцянку, коли обіцяють; які мають терпіння у бідності, у хворобі та в буремні часи. Саме такі є праведниками, і такі є богобоязливими!» (2:177).

6. «Воістину, для відданих [Аллагу] — чоловіків і жінок, для віруючих – чоловіків і жінок, для смиренних — чоловіків і жінок, для правдивих – чоловіків і жінок, для терплячих — чоловіків і жінок, для покірних – чоловіків і жінок, для тих,

які тримають піст — чоловіків і жінок, для тих, які закривають свою наготу — чоловіків і жінок, для тих, які часто згадують Аллага — чоловіків і жінок, — усім Аллаг приготував прощення та велику винагороду!» (33:35).

7. «Воістину, Аллаг закликає до справедливості, добрих справ і підтримки родичів. Він забороняє мерзотне, відразне й нечестиве. І Він повчає вас — можливо, будете пам'ятати ви! Тож виконуйте ваш завіт із Аллагом, коли ви уклали його. Не порушуйте клятв після того, як ви підтвердили їх, адже ви зробили Аллага своїм Поручителем. Воістину, Аллаг знає те, що ви робите!» (16:90-91).

8. «Наказав вам Господь твій не поклонятися нікому, крім Нього, а також ставитися якнайкраще до батьків. І коли хтось із них — чи вони обоє — досягне старості, то не говори їм: «Фе!», не гримай на них і говори їм тільки гідні слова. Схили перед ними крило смирення з милосердя свого й говори: «Господи мій! Змилуйся над ними, бо вони ростили мене малого»». (17:23-24).

9. «Можливо, Аллаг поєднає любов'ю вас і тих, з ким ви ворогуєте. І Аллаг – Всемогутній, Аллаг — Прощаючий, Милосердний! Аллаг не забороняє вам бути дружніми та справедливими до тих, хто не бився з вами через віру та не виганяв

вас із ваших домівок. Воістину, Аллаг любить справедливих». (60:7-8).

10. «О ви, які увірували! Будьте стійкими у вірі в Аллага, свідчіть справедливо і нехай ненависть ваша до інших не веде до несправедливості. Тримайтеся справедливості, бо вона ближча до богобоязливості. Бійтеся Аллага, воістину, Йому добре відомо все те, що ви чините!» (5:8).

11. «О ви, які увірували! Нехай одні люди не глузують з інших — можливо, ті кращі за них. І нехай одні жінки не глузують з інших —можливо, ті кращі за них. Не лайте одне одного та не вигадуйте образливих прізвиськ. Зле ж бути нечестивцем після того, як увірував! А ті, хто не покаявся, є несправедливими! О ви, які увірували! Уникайте більшості здогадок, адже, воістину, деякі здогадки є гріхом! Не слідкуйте одне за одним та не поширюйте пліток. Невже хтось із вас хоче їсти м’ясо свого покійного брата, якщо це відразно для вас? Бійтеся Аллага, воістину, Аллаг — приймаючий каяття, Милосердний!» (49:11-12).

12. «Якщо вони оберуть мир, то обирай його й ти. І покладай сподівання на Аллага. Воістину, Він — Всечуючий та Всезнаючий!» (8:61).

13. «Не рівні між собою добро та зло. Відштовхни зло чимось добрим, і тоді той, із ким ти ворогував, стане для тебе наче близький друг». (41:34).

14. «Чи бачив ти того, хто заперечує Суд? Та це ж той, хто проганяє сироту, і не закликає нагодувати бідного! Лихо ж тим, які моляться, але ставляться до молитов своїх недбало, які роблять все лише напоказі відмовляються давати милостиню». (107:1-7).

15. «Лихо тим, що міряють неправдиво! Беручи сповна, коли відмірюють люди їм! А коли самі міряють або зважують, то завдають збитків іншим! Хіба не думають вони, що воскреснуть? У День великий, День, коли постануть люди перед Господом світів!». (83-1:6).

ІІ. Пророк сказав:

1. «Ніхто з вас не є істинним віруючим, якщо не бажає для свого брата того, чого бажає для себе».

2. «Кожен з-поміж вас, хто бачить поганий вчинок, нехай змінить його своїми руками, якщо він не може цього зробити, то своїм язиком, а якщо не може й так, то серцем – і це найменше з діянь віри».

3. «Бог сказав: «О сину Адамів, якщо твої гріхи сягнуть небес і потім ти попросиш Мене про прощення, то Я прощу. О сину Адамів, якщо ти прийдеш до Мене зі своїми гріхами, які сповнили землю, і зустрінешся зі Мною, не поклоняючись при цьому іншим, то Я прийду до тебе

з прощенням, яке дорівнює за розміром твоїм гріхам».

4. «Бог не дивиться на ваше тіло й красу, однак, Він дивиться на ваші справи та вчинки».

5. «Усі люди є рівними, немов зубці гребінця. Усі вони походять від Адама, а той – з глини. Білі не є вищими від темних, а араби не є вищими від представників інших народів, відмінності можуть бути тільки у богобоязливості».

6. «Сильним є не той, хто перемагає у боротьбі, а той, хто здатен володіти собою у гніві».

7. «Юнак запитав Пророка: «Хто з людей вартий того, щоби ставитися по відношенню до нього якнайкраще?» - «Твоя мати». – «А хто потім?» - «Твоя мати». – «А потім хто?» - «Твоя мати». – «А хто потім?» - «Твій батько»».

8. «Найкращі серед вас ті, хто добре ставиться до своїх жінок. А я кращий серед вас».

9. «Пророка запитали: «Чи може віруючий бути боягузом?» І він відповів: «Може бути». – «Чи може віруючий бути скнарою?» - «Може бути». Але коли його запитали: «Чи може віруючий бути брехуном?» Пророк відповів: «Ні, ніколи!».

10. «Одного спекотного дня, чоловік виявив собаку, котра знемагала від спраги, біля краю криниці. Собака не могла дістатися до води. Він сказав собі: «Певно, ця собака страждає від спраги так, як і я зараз». Чоловік підійшов до криниці, наповнив взуття водою й запропонував собаці. Бог був вдоволений ним і подарував прощення усіх гріхів».

11. «Три ознаки лицеміра: коли він говорить, то бреше, коли обіцяє, то не виконує обіцянок, і коли йому довірилися, він зраджує довіру».

12. «Ваш Бог говорить: «Якщо раб наблизиться до Мене на палець, Я наближуся до нього на лікоть, якщо він наблизиться до Мене на лікоть, Я наближуся до нього на сажень, а якщо він попрямує до Мене кроком, Я побіжу до нього!»».

13. «Янгол Джабраїл (Гавриїл) радив мені постійно турбуватися про сусіда, поки я не подумав, що Бог планує зробити його моїм спадкоємцем».

14. «Коли настане Судний День, почується заклик: «Де ті, хто вибачав інших людей? Прийдіть до вашого Господа й отримайте свою винагороду.

15. Кожен вибачливий отримає допуск на небеса»».

16. «О Аллаг, я шукаю захисту в Тебе від почуття тривоги й смутку, від проявів слабкості й ліні,

від боягузтва й малодушності, від скнарості й тягаря боргів, він утисків з боку оточуючих».

17. «Коли мерзотність поселиться в народі, і люди дедалі більше віддаватимуться їй, Бог викликатиме такі хвороби, які були невідомими їхнім предкам».

18. «Алкогольні напої – матір усілякого зла».

19. «Я вражений справами віруючого, оскільки вони всі для нього є благом. Якщо він отримує щось хороше, він вдячний Богові, і це благо для нього; якщо ж він отримує неприємний удар долі, то є терплячим, і це також становить благо для нього».

20. «Коли син Адама помирає, його добрі справи припиняються, за винятком трьох: благодійності, яка триває, поширення знань про релігію й праведні нащадки, які молитимуться за нього».

21. «Найбільш ненависне перед Богом, але дозволене – це розлучення. Віруючий має (якщо це можливо) не зрікатися своєї віруючої дружини: якщо в ній є те, що йому не подобається, то, безумовно, є й те, що він любить».

22. «Є сім категорій людей, які отримають захист від Бога у Судний День, коли не буде жодного іншого захисту. Це будуть: справедливий пра-

витель; юнак, який провів свою юність у шануванні й служінні Аллагу; і той, чиє серце постійно було прикутим до мечеті; двоє людей, які любили один одного тільки заради Аллага і які поєдналися заради Нього, а потім заради Нього розлучилися; також, і той, хто був запрошеним на гріховну втіху багатою красивою жінкою, але відмовився, кажучи: «Я гніву Господнього боюся». І той, хто дає милостиню потайки, не виставляючи це напоказ, так, щоб ліва рука не знала, що робить права. І той, чиї очі проливають сльози під час згадування Аллага наодинці».

23. «Той, хто з'їв сиру цибулю або часник, нехай уникає колективної молитви в мечеті (через запах)».

24. «Група мандрівників розділила корабель, деякі на верхній палубі, а деякі – нижче. Ті, які розташувалися вище, мали безпосередній доступ до води, коли потребували цього, але іншим треба було підніматися. Вони почали пробивати дірку для отримання безпосереднього доступу. Якщо ті, котрі розташувалися вище, дозволять їм це, то всі втопляться, але якщо не дозволять, навіть застосувавши силу, то всі врятуються».

25. «Верхня рука (себто, та, яка дає) є кращою, ніж нижня (та, яка бере)».

26. «Підтримуйте вашого брата і тоді, коли він правий, і тоді, коли він неправий». Пророка запитали: «Ми підтримуємо його, коли він правий, але як же підтримувати його, коли він помиляється?» - Пророк відказав: «Завадити йому зробити щось погане, адже у цьому й полягає реальна підтримка».

27. «Народи, які були до вас, спіткав крах через те, що коли син багатія крав, вони виправдовували його, а коли крав слабкий – карали».

28. «Трудись для цього світу так, наче жив би вічно; і працюй для майбутнього життя так, наче помреш завтра».

29. «Одного разу бідні мусульмани пожалілися Пророку на те, що багаті мусульмани роблять більше добрих справ, ніж нужденні. Вони сказали: «Багаті моляться так само, як і ми, і постують так само, але вони роздають милостиню, а ми не робимо цього, і вони звільняють людей з рабства, а ми не можемо цього робити». Пророк сказав: «Хіба Господь не дав вам шляхів для благодійності? Кожна подяка Богові є благодійністю. Кожне висловлювання, що немає Бога, окрім Аллага, є благодійністю. Сприяти добру й ставати на заваді зла – це благодійність. Займатися сексом зі своєю дружиною – благодійність». Вони сказали: «Як же так? Один з нас вдовольняє сексуальне бажання і буде ви нагороджений за це?» Він сказав: «Ви ж розумієте,

що коли він робитиме це незаконно, то грішитиме. Точно так само, якщо він чинитиме законно, то отримає винагороду».

30. «Пророка запитали, як найкраще виявляти увагу по відношенню до Бога. Він сказав: «Слухатися Його – наче ви бачите Його… навіть якщо ви Його не бачите, то Він бачить вас».

31. «Пам’ятайте про Бога, ви виявите Його перед собою. Пізнайте Бога в достатку, і Він пам’ятатиме про вас у біді. Знайте: те, що пройшло повз вас, не могло вас спіткати, і того, що спіткало вас, ви не змогли б уникнути. І знайте, що перемога приходить з терпінням, полегшення з проблемами, а легкість з труднощами».

Розділ п'ятий:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Ми присвятимо цей розділ розкриттю ісламської точки зору на обрані теми, які отримали публічне висвітлення чи призвели до дебатів у наш час. Теми обрані тільки для прикладу, щоби показати актуальність деяких основних сучасних проблем, які відходять від абстрактної теорії. Оскільки іслам – це релігія життя в широкому розумінні цього слова і не зводиться тільки до поклоніння чи дотримання домашніх обрядів, його стосуються проблеми суспільства в цілому, мусульмани є частиною суспільства, і, певна річ, хочуть розділити свої цінності з іншими, намагаючись разом знайти прийнятні рішення для нагальних питань. Проблеми, які ми пропонуємо обговорити, є наступними:

1. Новий світовий порядок.
2. Сім'я й сексуальна революція.
3. Евтаназія.
4. Джигад.
5. Біомедична етика.

1. НОВИЙ СВІТОВИЙ ПОРЯДОК

Проголошення нового світового порядку було зумовлене падінням комунізму, хоча впродовж кількох десятиліть ісламська література критикувала й комунізм, і капіталізм, і не очікувала, що якийсь з них виживе, сучасні праці були створені, щоби продемонструвати, де є прорахунки у кожній із систем, у відповідності зі вченням ісламу.

Занадто поквапливим може виявитися висновок, що занепад комунізму свідчить про придатність капіталізму. Насправді, обидві системи мають той недолік, що є виключно матеріалістичними ідеологіями, людині ж потрібно більше, ніж тільки матеріальний бік. Обидва вони здійснюють помилку, хоча й пішли у протилежних напрямках, припустивши, що індивід і суспільство перебувають у постійному конфлікті. Комунізм зруйнував особистість на догоду суспільству. Але чим же є суспільство, як не множиною індивідів? Результатом неодмінно стало роздроблене суспільство.

Капіталізм, з іншого боку, вихваляв індивідуальність й занадто захищав її від вимог суспільства. Це просочило особистість егоїзмом і виявилося у вигляді класового розділення, корпоративізму, націоналізму, расизму, рабства й колоніалізму. Наріжним каменем капіталізму стала думка, що єдиною функцією капіталу та його долею має бути безмежне зростання споживання. Коли місцеві ринки були повністю насичені товарами, почалися пошуки нових у країнах Третього світу. Ця очевидна (можливо навмисна) сліпота призвела до того факту, що неможливо досягнути нескінченного зростання на обмеженій планеті. У шаленій гонитві за доларами й доларами, у поєднанні з плановою й активною підтримкою споживацтва й запланованої застарілості – не для вдоволення потреб, але для вдоволення комфорту, задоволення й розкошів. Багато незамінних природних ресурсів вичерпуються у прискореному темпі. Це масове вбивство не тільки ресурсів, але навіть Третього світу у якості життєво важливого ринку й священної корови.

Мало того, що вони виявляються позбавленими своїх природних ресурсів та сировини за мізерну плату (у порівнянні з непомірними цінами, які вони платять, щоби купити готову продукцію з цих матеріалів), вони позбавлені можливості виконувати ті проекти, які могли б покращити їхнє становище і зробити їх менш залежними від імпорту з країн Першого світу. Щоби завадити смерті Третього світу від втрати «крові», у ці країни регулярно вводять новий капітал у вигляді кредитів і допомоги з метою підтримання їхньої купівельної спроможності на користь західного ж капіталу. Однак, тільки маленька частка цих засобів йде на потреби людей. Більша частина – в кишені доморощеної еліти, яка формує правлячий клас, та їхніх посіпак, які взяли на себе зобов’язання щодо збереження статус-кво. Вони намагаються запобігти суспільному обговоренню умов нових кредитів, блокують будь-які спроби контролю за їхнім управлінням та встановленням відповідальності за їхню безгосподарність, топчуть права трудівників і дозволяють низький рівень техніки безпеки, накладають повну заборону на виявлення жахливих розмірів корупції, яка стала візитною карткою урядів у країнах Третього світу, включаючи більшу частину ісламського світу. Це, здається, може пояснити два парадокси. Перший – той, що в багатьох країнах Середнього Сходу чим більше вливань робить Захід в країну, тим біднішою вона стає і тим більше убожіє її населення. По-друге, цілковита зрада основними демократіями демократичних рухів, які видаються близькими до приходу до влади, слідуючи здоровим демократичним процесам. Незмінно демократичні країни стають на бік дикта-

торів, супроти демократичних прагнень народу і, у випадку необхідності, підтримують їх навіть за допомогою військової сили. Термін «стабільність», який декламується західними інтервентами, в реальності означає: умови збереження найкращих можливостей для експлуатації іноземного капіталу, навіть якщо це є найгіршим варіантом для народу. Вони й майбутні покоління успадкують такий велетенський борг, що його валовий національний продукт не в змозі буде обслуговувати, не кажучи вже про те, щоб сплатити. Таке становище справ є відомим і з гіркотою воно відчувається людьми. Вони бачать результати у своїх домівках, сім’ях і дітях. Вони називають це несправедливістю і намагаються змінити, але протести жорстко придушуються. Західні політики беруть участь у цьому придушенні й виправдовують його в очах свого народу готовими формулами й термінологією, які оперативно доступні (наприклад, як підривання стабільності чи відверта агресія проти національних інтересів). До недавнього часу таких шукачів справедливості зручно було називати «комуністами», після занепаду комунізму новим терміном стало «ісламські фундаменталісти».

З гігантською машиною ЗМІ, яка належить корпораціям у великих містах, створеною з метою маніпулюванням людьми й формуванням суспільної думки, маси на Заході досі легко ковтали наживку і, нічого не підозрюючи, санкціонували засоби і способи політичних творців. І все ж таки, не це є найгіршим з того, що ковтають покірливі західні люди, які нічого не підозрюють. Що вони дійсно дуже складно розуміють, так це ненаситні апетити капіталу (жадібні

практики в країнах Третього світу не обмежуються далекими й екзотичними місцями, де живуть дивні й екзотичні люди), що вони не проти будуть зробити це й удома, з власними громадянами. Вони підкорені «священному» диктату принципу: зростання й ще більше зростання, капітал і ще більше капіталу, долари і ще більше доларів! Чим ще можна пояснити переміщення великих промислових виробництв у Південно-Східну Азію й інші місця, де є дешева робоча сила (у фінансовому та людському вимірах), яка може виробляти дешевший кінцевий продукт, котрий, однак, не коштуватиме дешевше, коли повернеться назад в Америку. У цьому процесі велика кількість американців втрачає роботу й множать лави безробітних!

Це просування необмеженого капіталізму не може тривати нескінченно, й усі дані свідчать про те, що його спіткає тривалий смертельний тупик, але ці факти ігноруються й замовчуються, атакуються й закручуються, але вони є незворотними, хочуть цього їхні опоненти чи ні. Гуска з ресурсами, яка несе золоті яйця, як і священна корова Третього світу, не виживуть довго. Якщо не здійснити радикальної переміни курсу, поки не буде надто пізно, планета незабаром стане категорично нестабільною!

Що, на нашу думку, може допомогти, так це не зміна правління, а зміни у серці. Поки золота стара ментальність матеріалізму править, немає жодної надії, окрім маленького симптоматичного лікування, яке може відтягнути кінець на деякий час, але не відверне його. Поки триватиме панівне мислення «ми проти них, північ проти півдня, експлуататор проти експлуатованого, багатий проти бідного, білий проти кольо-

рового й пани проти рабів» (чи принаймні слуг), на гідне майбутнє немає надії. Корабель людства тонутиме навіть тоді, коли пасажири класу люкс будуть продовжувати накопичувати більше цінностей та предметів розкошів. Нерозумно вважати, що політики і фінансисти світу матимуть розуміння, мудрість і здатність подолати ці драматичні зміни. Так жаль бачити, що вони підтримують існуючий курс і ведуть людство до краю прірви. Єдина надія – на масову освіту людей, які у якості голосуючих зрештою стануть фінальними арбітрами. Якщо будуть створені умови для нового шляху, політикам доведеться або змінити курс, або ж відійти зі шляху змін.

Що ж треба робити ісламу з цим усім? Ісламські вчені та мислителі (не терористи й екстремісти, який ЗМІ постійно роблять маскою усього ісламського) впродовж кількох десятиліть робили замальовки вигляду ісламської системи, базованої на ісламському шаріаті, але, природно, не копію формул, які гарно працювали колись у минулому. Вони не повинні розглядатися як винятково ісламські, суворо приписані мусульманам, оскільки щастя людства – це спільна турбота, і з нашим інтерактивним глобусом, який постійно зменшується, ми всі стикаємося з однаковою долею. Принципові риси цієї системи такі:

1. Людина – це не вища сутність цього світу, але перебувати під вищою Сутністю – єдиним Богом! Без Бога можна все, як казав Достоєвський, і все можна раціоналізувати й виправдати. Коли ми усунули Бога з престолу, Він перейшов у зону самопоклоніння. Роль людини у цій світо-

будові – бути довіреною особою Бога на Землі, спорядженою так, щоби бути здатним мати повну владу над природою, але зберігати планету, виходячи з вимог Бога, а не керуючись людськими пристрастями й імпульсивними рішеннями. Ні наука (засіб, яка перебуває на стадії дитинства), ані пиха (смертельна пастка) не повинні обдурювати людину, що вона може виконувати роль Бога… якби тільки людина була достатньо мудрою.

2. Кінцева й основна власність – у Бога внаслідок того, що Він – Творець. Наша власність – другий рівень володіння. Ми вільні володіти й збільшувати нажите законними способами практично безмежно, поки ми знаємо, що капітал має свої права, але і свої обов'язки. Основна функція капіталу – не рости до нескінченності, а також виконувати обов'язки по відношенню до суспільства. Припущення (і комунізму й капіталізму), що існує неминучий конфлікт між особистістю й суспільством, не існує в ісламі, важливою є рівновага між обома і хисткий баланс, який підтримується не тільки і не стільки сильною рукою закону, набагато більше значення має прагнення догодити Богові, що породжує щастя від віддачі. Бог завжди у рівності і є живою реальністю, поняття абсолютної відсутності сенсу в матеріалістичній ідеології. Цю нову філософію можна досягнути, але, звісно, не за допомогою цінностей вільної освітньої системи, потужних хвиль ідеологічної обробки

й суспільства, толерантного по відношенню до несправедливості. Суспільство є настільки взаємно доповнюваним і інтегрованим, що нікому не дозволяється жити в ізоляції, як у багатстві, так і в занепаді бідності. Понад чотирнадцять сторіч тому назад, Омар, другий халіф ісламу, постановив, що коли людина в місті помирає від злиднів, мешканці мають сплатити викуп, наче вони його вбили. Суспільство наче «одне тіло, якщо страждає один орган… волають інші», як сказав Пророк. Кожен мешканець має право жити, маючи мінімальний рівень комфорту (а не просто прожитковий мінімум), і оскільки життя у злигоднях не заохочується, це означає, що правом індивіда є право на роботу, яка оплачується. Технології, які заощаджують працю, у такому випадку можуть бути припустимими за умови нестачі робочої сили, але ніколи у якості засобу економити на робочих місцях та звільняти працівників. Людина має пріоритет над машиною, і юридичним правилом є те, що колективне благополуччя є важливішим, ніж особисте. Це не означає заморожування технічного прогресу, але тільки те, що він має йти пліч-о-пліч з обставинами. Робітники мають можливість і закликані купувати акції своєї компанії, щоби розмити поляризацію між працею й капіталом і бути кревно зацікавленими у її прогресі. В ісламі вихідна умова полягає в тому, що Бог спрямував засіб для існування бідних у багатстві багатих… і в новому світовому устрої цей принцип може бути пере-

несеним на міжнародні стосунки. Інше правило в ісламі полягає в тому, що гроші, як інструмент, не можуть розмножувати гроші, якщо не є пов’язаними з виробництвом, і тому лихварство в ісламі вважається незаконним. За останні десятиліття, багато праць написано про банківську систему, вільну від лихварства, і багато банків, до того ж не тільки в ісламських країнах, але також у Європі й Америці стали першопрохідцями експерименту.

3. Винятковість людства як однієї родини, яка походить від спільних пращурів – Адама і Єви – тягне за собою те, що потрібно навчати дітей з самого раннього віку в дусі засвоєння поняття про рівність людей. На жаль, наука й релігія були в Європі (і в Америці) неправильно використані для ствердження вищості білої (чи арійської) раси над іншими. Ці погляди зараз є мертвими й похованими, але принцип продовжує діяти. Досі у більшості церков західного світу Ісус зображується у вигляді блондина з блакитними очима, а не таким, як інші палестинці. Свідчення присутності расизму на Заході практично пронизують усі аспекти життя, і ми сміємо сказати, що воля змінити це ще повинна отримати достатній імпульс. Тяжка боротьба за громадянські права триває в Америці протягом останніх десятиліть, і, незважаючи на видимий прогрес, неможна сказати, що повністю зник гіркий присмак рабства. Рівність не є сукуп-

ністю правових специфікацій, але, перш за все, станом розуму.

Досі темношкірі в Америці не отримали від білих вибачень за роки рабства, які наклали моторошний відбиток на історію білої цивілізації (жовті – японці – отримали вибачення й репарації від американців за інтернування в часи Другої світової війни). Расова напруга продовжує зберігатися, і, хоча це й сумно, часто знаходить виправдання, як, наприклад, заворушення в Лос-Анджелесі у недалекому минулому. Щоразу, коли є заклик і деякі спроби покращити економічний стан багатьох негрів, хоча вони й варті хвали, але немає бачення коріння виникнення хвороби. Ні кулі, ні долари не призведуть до постійних і реальних покращень. Тільки тоді, коли в глибині душі усі почнуть вважати, що кожна людина є дорогим і рівним братом або дорогою і рівною сестрою, зможуть відбутися реальні зміни. Це неможливо встановити законом, це функція освіти. Існують усі підстави, і це не тільки расова проблема, для змін у системі освіти в школах й усіх інших сферах освіти, для реструктуризації психіки людини, побудованої на нових підвалинах, котрі, як ми сподіваємося, призведуть до нового уніфікованого й співчутливого людства, яке покладе життя за свободу, братерство й рівність, не тільки у межах національних кордонів, але і в глобальному масштабі.

Це повинно сполучатися з реальними зусиллями з розвитку країн Третього світу. Було

підраховано, що субсидій, які Європа платить своїм фермерам, було б достатньо, щоби викликати такий поворот у країнах Третього світу, щоби назавжди покласти край проблемі голоду. Над цією ідеєю разом знущалися на філантропічній зустрічі колишніх міністрів та прем’єр-міністрів з різних країн, які проходили в Європі. Ні припинення субсидій, ні розвиток країн Третього світу не розглядатися як реальна опція, перша як політична доцільність, друга як політична стратегія.

4. Інша людська якість, яка стрімко тане у наші дні й потребує свого відновлення, це самообмеження. Хоча це принципова різниця між людиною й твариною, ментальність сучасності внесла у це поняття хаос. Молода людина, яку спіймали, кола вона стріляла у машини, котрі проїжджали повз, цілком вільно й убила кількох людей, мала лише таке пояснення: «Я просто хотів когось убити». Це не приклад-виняток. Кримінальна статистика часто відображає, що це стало соціальним феноменом, а не винятком, у чому може переконатися кожен, хто дивиться телевізор або читає новини. Нестача здорової системи цінностей й жахаюча відсутність опірності імпульсам та спокусам – підспудні фактори, а ключ для зміни ситуації можна знайти за допомогою освіти й ЗМІ. Якщо настане Судний День, як вірять мусульмани й інші віруючі, тоді можна не заздрити медіа магнатам, оскільки вони стикаються з необхідністю брати участь у

пропаганді насильства, порнографії та розпусти. Постійно говори про те, про що не прийнято було говорити, і воно природнім чином стане тим, про що говорять. А молодь потім відкриває й експериментує, і це стало одним з видів соціальної залежності.

На жаль, деякі держави непомітно переконують свою молодь у перевазі грубої сили, особливо коли вони неймовірно сильні, а їхні супротивники неймовірно слабкі. Фіговий листок, який називається цінностями й принципами, часто падає, коли воєнний гігант розправляється з якоюсь агресією, з усією своєю міццю й практично без спротиву, але коли приходить велика агресія, той же гігант відступає, оскільки «завдання буде нелегким». Стосовно людського життя згубними є обидві ситуації: і коли ми атакуємо, і коли утримуємося від того, щоби його захищати. Одна з потужних, але показових фраз була сказана одним з військових лідерів під час війни у Перській затоці: «Ми не підраховуємо тіла загиблих», але це, звісно ж, стосувалося тіла з іншого боку.

5. Війна і Мир – правила війни в ісламі є чіткими й позначеними самим пророком Мухаммадом. Перше – вона повинна мати оборонний характер або вестися для усунення пригноблення, тобто, бути війною, яка має підстави (за справедливу справу). Альянс для зупинки агресії був виражений у заповідях Корану: «Якщо дві групи віруючих ведуть між собою боротьбу, то

> примиріть їх. Але якщо одна з них зазіхає на іншу, то борітеся проти тієї, яка виявляє ворожість, доки вона не повернеться до наказу Аллаха. А якщо вона повернеться, то встановіть між ними мир так, як і належить. І будьте справедливими; воістину, Аллаг любить справедливих!» (49:9).

Союз з немусульманами, який має підстави, хороший. Прикладом може бути договір з євреями Медини щодо спільних дій із захисту її від невіруючих у часи Пророка. Другим прикладом може бути посилання на договір Пророка, який задовго до виникнення ісламу запропонував племенам Мекки разом підтримувати пригноблених, його слова: «Це був союз до ісламу, але якби в часи ісламу я був залучений до нього, я би на нього погодився». Пророк давав детальні суворі інструкції своїй армії, яка повинна була боротися тільки проти воюючих сторін, не проти жінок та дітей і старих. Немусульман та відлюдників у їхніх домівках воїни не чіпали, не рубали ворожих дерев і не спалювали їх у якості військового засобу покарання. І не можна було вбивати тварин на цій території, хіба що для споживання в їжу. Як видно з огляду, він незастосовний до правил сучасної війни. Можливо, Перша світова війна була останньою, коли військові дії обмежувалися тільки військовослужбовцями. Починаючи з Громадянської війни в Іспанії у тридцятих роках правила стали змінюватися, і сягнули апогею до Другої світової війни, корейської війни та війни у В’єтнамі. Дві атомні бомби, скинуті на Хіросіму й Нагасакі, промовляють самі за себе, як і

килимові бомбардування у В’єтнамі, і його «вільні пожежні зони», вбивства не тільки людей, тварин і рослин, але й самого ґрунту. Деякі люди можуть зробити висновок, що ті принципи мають лише теоретичну цінність і не можуть мати місце у наш час, можливо, як і багато інших концепцій ісламу. Їхня логіка є очевидною. Мусульмани, однак, розглядають проблему інакше. Оскільки сучасні війни стали настільки руйнівними, війна взагалі має припинити бути варіантом у вирішенні конфліктів. Війна має застаріти, як застаріло рабство! Звісно, людство перебуває на такому піці цивілізації, якого воно ніколи ще не досягало, воно прямує в третє тисячоліття, і провісники проголошують новий світовий порядок, і воно здатне винайти інший спосіб встановлення миру, аніж війна. Можливо, розбіжності між країнами зможуть регулювати незалежні суди. В недалекому минулому Єгипет та Ізраїль боролися за Синайський півострів. Коли шматок території, за яку точилася суперечка, згодом став перешкодою, конфлікт був вирішений мирним шляхом на основі міжнародного арбітражу, і не пролилося жодної краплини крові. Зрештою, війна не показує хто є правим, а хто ні, вона просто показує хто сильніший, і демонструє деструктивну силу. Погана ознака, що новий світовий порядок був оголошений у зв’язку з нищівним військовим ударом. Наступні рішення створюють підозру, що це був не новий світовий порядок, а старий, за винятком того, що він був очолений одним з двох супротивників. Це, звісно, не велика справа: ствердити законні суди, здатні чесно й об’єктивно вирішувати конфлікти (це не стосується ООН і Ради Безпеки). Успіх такої ідеї обертається ціл-

ковито довкола однієї осі, а саме, що цивілізовані країни вирішили стати… цивілізованими! Це охоплює правду, і ніхто з них не скаже, що вони проти правди. Але вони і є проти! Правда – це цінність, але, на жаль, політики не звертають уваги на цінності. І це реальна загроза, з якою стикається світ. Чи буде сильний приєднуватися до справедливості чи продовжить тему, яка може зробити його правим? Чи буде військово-промисловий комплекс відмовлятися від доктрини життя у рамках військової системи, яка повинна виправдати себе якоюсь війною зараз чи згодом? Чи може справедливість зберігатися під час розподілу пирога масових ресурсів і вартості їхнього поповнення? Звісно, ні, це стане просто блюзнірством для майстрів поточної системи, якщо ситуація не зміниться й зміни прийдуть не згори. Вони прийдуть знизу, від коріння трави.

6. Екологія. Для отримання доларів, щоби купити свою їжу, сплатити борги, озброїти армію та поліцію, яка захищатиме своїх диктаторів, і щоби вдовольнити ненаситний апетит своєї еліти, найбідніша сторона людства у країнах, що розвиваються, виснажує свої природні ресурси. А в благополучних країнах, з тією ж метою здобуття якомога більшої кількості доларів, зробити багатших ще багатшими, з метою збільшення споживацького попиту, створення ще більшої кількості предметів розкошів і потурання своїм забаганкам, промислово розвинені країни порушують, отруюють, забруднюють і вбивають довкілля. Це відбувається у ті часи,

коли наша наука й техніка здатні впливати на біосферу драматичним та безпрецедентним чином. І це відбувається у мирний час, не кажучи вже про руйнівні й постійні збитки, які здатна викликати повномасштабна сучасна війна. Ми беремо у майбутнього зі скаженою швидкістю, тоді як розумні оцінки говорять, що ми створюємо борг для майбутніх поколінь, який вони не зможуть сплатити. Були передбачені засоби щодо виправлення ситуації і цілком придатні до виконання пропозиції, але перешкодою, як і очікувалося, завжди були ті, хто тримає важелі правління, зберігачі ненажерливого, непогамовного, жадібного, близькозорого й егоїстичного капіталу. Як сказано в Корані: «Є серед людей такий, чиї розмови про земне життя викликають твій подив. Він закликає Аллага бути свідком тому, що в його серці, тоді як він є впертим ворогом твоїм! І коли відвертається він, то поспішає сіяти безчестя на землі, нищити посіви та нащадків. Та Аллах не любить нечестивців!» (2:204-205).

Величезне значення, однак, має той факт, що екологічний рух поза сферою політики набирає обертів. У День Землі 1990 року сто мільйонів людей зі ста сорок країн зібралися для найбільшої демонстрації. Політики не можуть цього ігнорувати, у протилежному випадку вони втратять свої голоси. Можливо, настав час створити міжнародну екологічну агенцію, в якій брали б участь уряди усього світу, з попередньою зго-

дою прислухатися до її рекомендацій, які, звісно, не повинні забувати про справедливість.

7. Проблема перенаселення – світове населення зростає у такій кількості, яка набагато перевищує наявні ресурси. Існують цілком виправдані побоювання демографічного вибуху, й оскільки більша частина приросту населення відбувається в країнах Третього світу, він був звинувачений у перенаселенні й став мішенню для звинувачень західного світу. Були передбачені дисципліновані засоби і країни, які надають допомогу, як, наприклад, США, запропонували пов’язати цю допомогу з регулюванням народжуваності й плануванням сім’ї. Понад те, у статті «Можливо, Макіавеллі був би кращим радником для сучасних лікарів, ніж Гіппократ?» (World Health Forum, т. 14, 1993, с. 45) д-р Дж. Мартін досліджує деякі західні уявлення, які ставлять під сумнів необхідність деяких вакцинацій та інших програм у країнах Третього світу, адже вони дозволяють дітям жити, використовувати ресурси і, в кінцевому рахунку, повторювати цикл голоду й смерті. Іншими словами, це заклик зупинити межі для зниження рівня смертності у країнах Третього світу. Перехід від гуманізму до прагматизму звучить логічно, на що натякає ім’я Макіавеллі у назві.

   Ніхто не заперечує, що є проблема, що потрібно дозволити сім’ям, які хочуть цього (без примусу) використовувати безпечні, надійні й доступні методи контрацепції – це факт, і іслам не сумнівається у цьому. Тільки з тією умовою, що

покладати вину за проблеми перенаселення виключно й винятково на країни Третього світу – означає не казати усієї правди, оскільки питання є багатогранним. Замовчується той факт, що народження однієї дитини в США більш ніж у сто разів збільшує навантаження на світові ресурси й довкілля, ніж народження дитини в Бангладеш», - написали Пол і Анна Ерліх з відділу біологічних наук Стенфордського університету в часописі National Geographic. Вони звернули увагу на відмінності: тоді як проблеми населення у бідних країнах тримають їх у бідності, проблеми населення у багатих країнах руйнують здатність Землі підтримувати цивілізацію (Michael Henderson: Hope for a Change. Grosvenor Books, Салем, США, 1991, с. 24). Спосіб зменшити зростання населення у країнах Третього світу обговорювався активно на Всесвітній конференції з народонаселення у Бухаресті в 1974 році. Хоча історичний прецедент (вивчення того, що відбулося в Європі, що дозволило призвести до зниження народжуваності) і здоровий глузд (відомий факт, що відсутність безпеки – природній стимул народжуваності) показали, що розвиток цивілізації є причиною, а не результатом зниження народжуваності (розвиток діє краще, ніж будь-яка пігулка), все ж таки, капіталістичні країни приділяють непропорційно велику увагу регулюванню народжуваності в країнах Третього світу. Причини, звісно, не зовсім філантропічні й альтруїстичні, думки ці зовсім не про благополуччя людства.

У доповіді Міністерства іноземних справ США влітку 1991 року (який був спочатку підготований для конференції армії США з довготермінового планування), д-р Н. Еберштадт з Американського інституту підприємництва попередив про наслідки пропорційного збільшення чисельності народів Третього світу для міжнародного політичного порядку й балансу світових держав. Через три покоління, як він зазначив, 8 прапрадідів у Європі матимуть лише чотирьох чи п'ятьох нащадків, проти понад трьохсот в Африці й на Близькому Сході, за таких темпів народжуваності провідні країни сьогодні в майбутньому будуть малими країнами.

Звіт національного дослідження безпеки «Меморандум 200» під назвою «Наслідки світового зростання населення для безпеки США й інтересів за кордоном» (датований 10 грудня 1974 р., одразу засекречений, розсекречений на початку 90-х років) є дуже цікавим документом, що виявляє комплекс політичних, економічних та військових наслідків і твердої реальності світу, у якому ми живемо. Демографічні фактори можуть бути насінням революційних дій та обмеження зовнішньоекономічних інтересів. Бідність, зростання чисельності населення молоді будуть пробуджувати розвиток, перегляд іноземних інвестиційних умов і навіть збільшення військових кадрів, якщо призов на військову службу розглядатиметься як життєздатна альтернатива безробіття. Документ породжує відчуття, що високорозвинені країни вже ведуть

превентивну війну проти країн, що розвиваються.

Нам здається, що новий світовий порядок має бути орієнтованим на потреби нашого глобального села, оскільки це те, чим стає наша планета. Він не повинен мати на увазі невідворотність розділення світу на «багатих» та «бідних» і, відповідно, невідворотність смертельної боротьби між ними. Він вимагає від багатих бути скромними, стриманими й готовими відмовитися від багатьох предметів розкошів, звичних для їхнього стилю життя, але такими, що не є життєво важливими. Нагородою стане забезпечення найважливіших першочергових потреб для більшої частини людської спільноти. Що може бути більш необхідним для щастя? У цьому слід уподібнитися до Бога!

2. СІМ’Я… І СЕКСУАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ

Пророк Мухаммад сказав: «Жінка – це друга половина чоловіка». Одиницею людства є не чоловік або жінка. Це чоловік і жінка разом, у вигляді створеної ними сім’ї (так само, як найменшою часточкою води є не кисень або водень, а вони разом). Як юдаїзм, християнство та інші релігії, іслам стверджує, що поєднання чоловіка й жінки утворює собою священний зв’язок, який називається в Корані «міцна запорука», котрий має бути документально оформленим і завірений «шлюбним договором», себто подружжям. Це означає обов’язки партнерів один перед одним, а також їхні взаємні права й обов’язки у якості опікунів

своїх дітей. Діти мають право на законність (народження у шлюбі, знання про батька й матір), любов і турботу, тоді як вони зростають і їх виховують фізично і духовно, право на освіту й підготовку до життя, до виконання своїх обов’язків у якості зрілих і корисних громадян. У міру того як батьки старіють і стають недієздатними, релігійний обов’язок дітей – турбуватися про них і забезпечувати їм комфорт, бути з ними терплячими і не засмучуватися через них. Це обов’язок по відношенню до Бога. Звісно, це також вірне страхування для дітей, які також стануть батьками і досягнуть похилого віку. Ця солідарність сім’ї і міцність родинних зв’язків мають першочергове значення в ісламі. Вона поширюється також за межі малої сім’ї і охоплює усіх родичів по крові. Коран називає це «відносини утроби матері». Це одночасно зобов’язання і благодійність, яка винагороджується – бути добрими по відношенню до кревних родичів, надаючи їм дружню допомогу і фінансову підтримку у випадку необхідності. Навіть після смерті батьків залишається борг – молитися за них. Навіть для підтримки зв’язку з друзями, а не тільки у сім’ї, необхідно виявити по відношенню до них люб’язність, запропонувати свою допомогу у випадку необхідності.

В ісламі шлюб дозволяє дві функції, причому ці функції є правомочними тільки у шлюбі. Перша – вдовольняти тугу однієї половини за іншою, зробити їх одним цілим і фізично, і духовно: «Серед Його знамень — те, що Він створив вам дружин із вас самих, щоб ви знаходили в них спокій, і встановив між вами любов і милосердя. Воістину, в цьому — знамення для людей, які думають!» (30:21).

Друга функція полягає у народженні дітей і нащадках: «Аллаг створив ваших дружин із вас самих, а з ваших дружин створив дітей, онуків і наділив їх благами. Невже вони вірують у неправду й не вірують у милість Аллага?» (16:72).

Шлюб – це єдиний законний стан для сексу і зачаття. Злягання поза шлюбом є забороненим, воно є тяжким гріхом, і навіть може бути правопорушенням в ісламі, якщо його можуть підтвердити чотири свідки, які ідентифікують злочинців і підтвердять, що бачили статевий акт. Здається, що дотриматися цих юридичних критеріїв можна дуже рідко, але, напевно, і таке траплялося.

Безумовно, такі самі моральні принципи превалювали також у Європі й Америці, але дедалі більше людей впадає в атеїзм або ж їхня віра маліє і тоді, неодмінно, настають зміни. Атеїзм – коли Бог заперечується. Мікротеїзм (змаліла віра) – коли Бог береться до уваги, але зводиться до благочестя. Ми поклоняємося Богу на наших власних умовах. Ми відвідуємо храм, але не дозволяємо Богу говорити, що нам робити зі своїм власним особистісним чи суспільним життям. Ця ерозія віри заклала основу для «сексуальної революції», й усі релігійні цінності стали предметом радикального перегляду.

Сексуальна революція не почалася, як ми вважаємо, різко у шістдесяті роки. Не була вона й результатом пасивних природних змін у суспільстві. Усе почалося з крайнього захоплення наукою та її технологічними можливостями, на хвилі вигнання церкви із суспільного життя. Людський розум став верховним арбітром у всіх людських справах, й усі освячені сто-

річчями цінності зазнали перегляду. Поспіхом, поверхово, однак, люди забули той очевидний факт, що людський розум, згідно зі своїм власним зізнанням, є недосконалим інструментом, і зі своїми обмеженнями, він не може передавати такі остаточні судження як ті, котрі стосуються абсолютних моральних норм. Сам факт того, що розум гарячково шукає більше знань і провадить подальші дослідження, є визнанням того, що є ще так багато того, про що він не знає. Якби людський розум вважав себе досконалим, він припинив би свої заняття і припинив би займатися дослідженнями, Коран змальовує це таким чином: «Скажи: «Кожен чинить по-своєму, а Господь ваш знає краще тих, хто йде найправильнішим шляхом!» Запитують тебе про дух. Скажи: «Дух [виникає] за наказом Господа мого. Але вам дано дуже мало знання про це!»» (17:84-85).

Для подальшої заміни Бога людиною, між двома світовими війнами виник рух під назвою «мораль без релігії», який звинуватив релігію – а не людські помилки – у конфліктах і ворожнечі між людьми. Вони робили вигляд, що ті самі моральні норми можуть бути досягнутими без необхідності приписування їх до релігії, назвали їх словосполученням «неприв’язана мораль». Але коли релігія вийшла з ужитку, Бог був усунутий і нові норми моралі стали вторгатися у життя, роблячи аморальність учорашнього дня нормальною течією сьогоднішнього, тоді світський гуманізм міг хоча б відверто заявити, що людські цінності мають визначатися людьми без посилань на нелюдське або надлюдське. З переходом до матеріалізму такі цінності, як честь, цнотливість і чистота, стали

порожніми словами й нежиттєздатною валютою. Повний асортимент засобів виховання працював, щоби розширити межі свободи й допустити розпусту. У суспільстві, яке підкреслює індивідуальність, кожна людська забаганка стала одним з прав людини. Ще одним кроком до відступу став той факт, що приливна хвиля, яка накрила суспільство, захопила й багатьох традиційних зберігачів релігії й захисників цінностей – духовенство. Це був троянський кінь, оскільки, замість того, щоби залишити релігійний табір у ім'я табору свободи, вони стали переробляти саму релігію, створюючи нові інтерпретації й тлумачення текстів, щоби зробити законним і припустимим те, що було незаконним і засуджуваним на всьому шляху історії релігії. Багато хто з-поміж цього духовенства сам став жертвою зарази, яку мав лікувати. Деякі навіть інтерпретували інститут целібату як утримання від шлюбу, але не від сексу, як ми прочитали у News Week деякий час тому назад.

Результатом, як і слід було очікувати, стала хаотична сексуальна поведінка цілих суспільств. Без надання значення цнотливості поза шлюбом та вірності у шлюбі, настала десакралізація сексу як особливого зв'язку між чоловіком та жінкою, масовий невпорядкований секс, зґвалтування, небажані вагітності, які закінчуються абортами і небажаними дітьми, позбавленими права мати двох батьків, і дітьми, які були народжені дітьми. Окрім того, підривається віра у сім'ї, коли навіть у міцних сім'ях п'ятнадцять відсотків дітей не належать своїм батькам по крові, до цього додається небезпека заразитися хворобами, які передаються статевим шляхом, хай то будуть нові

хвороби чи старі, котрі, як нам здавалося, ми давно вже перемогли. Їхні збудники набули стійкості до відомої антибактеріальної терапії, а зі зростанням розпусти вони знову стають тяжкою ношею для суспільства, особливо для молоді. Ми, мусульмани, не плутаємося у тому, що є законним, а що незаконним у нашій релігії. Коран залишається у тому вигляді, у якому він був отриманий. Слово в слово і літера в літеру. Коран є Божественним словом, і будь-який переклад або передача його іншою мовою, це викладення значень, тафсір. Але мораль і аморальність, вказані в Корані, такими й залишаються назавше і не можуть бути послабленими, раціоналізованими, ними неможливо маніпулювати. Немає духовенства чи вчених, які можуть претендувати на право і здатність до спеціальної інтерпретації Корану. Це не означає, що всі мусульмани є доброчесними і не грішать. Звісно, мусульмани порушують закони власної релігії, скоюють гріхи й огидні вчинки, але принаймні вони знають, що це гріх, і це залишається на їхній совісті доти, доки вони не покаялися перед Богом. Справжні проблеми, однак, у тих мусульман, котрі є громадянами західних суспільств, де діти виховуються у рамках соціальних і моральних норм, які суперечать вченню ісламу. Мусульмани тут не поодинокі, оскільки є юдеї, християни та інші, котрі охороняють ті самі божественні моральні норми і докладають зусиль для того, щоб залучити до них своїх дітей. Співпраця вже є між мусульманами і тими, хто вірить так само, будь то духовенство, окремі індивіди чи спільноти, і дедалі більше заохочується.

Правильний шлях поведінки з дітьми – раннє залучення їх до Бога (див. перший розділ) і, якщо ми віримо у Нього, це означає, що ми приймаємо усі Його правила й дотримуємося їх. І якщо ми будемо дотримуватися Його правил, нас не має непокоїти те, що інші цього не роблять, оскільки якщо ми перебуваємо на боці Бога, то ми становимо більшість. Це породжує впевненість, яка допомагає протистояти тискові однолітків та спокусам. «Усі це роблять» - вже не є виправданням. Сенс вакцинації у тому, щоби створити імунітет задовго до того, як дитина захворіє; те саме можна сказати про моральну вакцинацію. Так само, як солдат готовий до бою до нього, а не під час власне бою, майбутні небезпеки й лазівки слід обговорювати з дитиною зарані, щоби вона вирішила, яку позицію обрати, коли так трапиться, їй запропонують пити, курити, спробувати наркотики чи секс.

На щастя, проповідь дошлюбної цнотливості тягне за собою щось більше, ніж просто правило, яке не можна порушувати (звісно, вчення у тому, що, коли Бог говорить, ми слухаємося й коримося). Обговорення в колі мусульманської і немусульманської молоді виявило це питання дуже показовим навіть на рівні суто інтелектуального розмірковування. «Хто вірить у рівність статей?» - одноголосно. «Хто вірить у справедливість?» - і знову одностайна згода. Потім дається пропозиція, що будь-які стосунки між двома партнерами, наслідки яких розподіляються не порівну, не можуть вважатися справедливістю, - й усі знову згодні. В умовах ліберального сексу наслідки не є рівними, оскільки жіноча половина завжди програє: або вона залишена, або вагітніє і робить аборт, або на-

роджує дитину й віддає на усиновлення, або ж залишається з дитиною без батька, щоби підтримувати її самостійно протягом усього життя. Коли ми говоримо про наслідки і задаємо запитання: «Чи може це бути справедливим?» - загальний вигук: «Ні!».

Рух гомосексуалістів пізно ускочив у вагон сексуальної революції. Гомосексуалізм, звісно ж, не є новим винаходом, вона була в усіх культурах і в усі часи, але, як можна припустити, у більш обмежених розмірах. Вона має своє лобі, яке діє більш чи менш витончено, але впродовж останнього часу вплив зростає немов на дріжджах. Я пам'ятаю наукові конференції, де презентувалися деякі наукові роботи, з чіткою науковою методологією, для доведення науковими експериментами безпеки анального сексу. Це було на початку сімдесятих, і результати були настільки суперечливими, вони так суперечили здоровому глузду, що я почав уперше в своєму житті сумніватися у чесності деяких наукових дослідників. Незабаром після цього Американська психіатрична асоціація заявила, що гомосексуалізм більше не розглядається як хвороба, яку потрібно лікувати, а є просто орієнтацією чи варіантом сексуальності. Решта - то вже історія.

«Синдром кишки гея» був описаний у медичній літературі, а згодом з'явився СНІД, який впевнено сусідив з гомосексуальною поведінкою. Дуже скоро проблема СНІДу була витіснена з медичної арени правилами й інструкціями поводження з інфекційними захворюваннями. Це стало політичним питанням, і гомосексуальне лобі пізніше переросло у політичну силу, здатну залякувати посадових осіб і політичних

діячів, якому надають підтримку багато представників ЗМІ, мистецтва й духовенства. СНІД не стали обмежувати, і він перекинувся на переливання крові, наркоманів, плід в утробі матері, гетеросексуальні контакти з жінками й інші випадкові способи інфікування ВІЛ. Він став глобальною епідемією, яка розповзається з шаленою швидкістю. По відношенню до хворих на СНІД у нас є співчуття й жалість і, сподіваюся, доступний догляд. Для тих, хто не заражений ВІЛ, ми рекомендуємо превентивний підхід – це не презерватив, оскільки не існує такого акту, як безпечний секс, - це цнотливість до шлюбу і вірність у шлюбі.

Суперечки про гомосексуалізм набирають обертів. Кажуть: «Будь тим, ким ти є, і не соромся цього». Багато представників молоді, яка нічого не підозрювала, почали експериментувати, щоби з’ясувати ким же вони є насправді. Згода є необхідною умовою, і в Скандинавії намагаються лобіювати зниження віку згоди на чотири роки. «День гордості гомосексуалістів» щорічно відзначається в Каліфорнії з висвітленням у ЗМІ, і «Місяць гордості гомосексуалістів» був організований у деяких шкільних округах, щоби позбутися фанатизму й забобонів; також, двоє чоловіків чи жінок почали презентуватися у якості альтернативної форми сім’ї. Останнім часом наука почала досліджувати можливі генетичні й анатомічні основи для гомосексуальної орієнтації. Ми, мусульмани, не вражені, для нас усе просто. Ми не створюємо нашу релігію, але ми отримуємо її, і ми її слухаємося. Ми нічого нікому не можемо накинути, але Коран і вчення пророка Мухаммада чітко й неод-

нозначно засудили гомосексуалізм. Є у вас схильність до такої орієнтації чи немає, є такі гени чи ні, ваші почуття й бажання не повинні диктувати вашу поведінку. Ви можете до смерті хотіти чогось (гомосексуального контакту чи гетеросексуального, але з партнером, з яким ви не одружені, чи випити алкоголь, або ж ви прагнете до насильства, чи хочете щось вкрасти), те, що ви відчуваєте, не повинно бути тим, що ви робите: «Віруючий та віруюча не повинні приймати рішення в якійсь справі, коли Аллаг і Його Посланець уже вирішили це. А хто чинить непослух Аллагу та Його Посланцю, той перебуває в явній омані!» (33:36).

Кожна людина, безсумнівно, має ген, без якого вона не могла б називатися людиною – це «ген самоконтролю»!

3. ЕВТАНАЗІЯ

Евтаназія є легалізованою в Нідерландах. За її легалізацію двічі провадилося голосування у двох штатах Америки, результати голосування були негативними. Іслам має твердий погляд на евтаназію.

ЛЮДСЬКЕ ЖИТТЯ

Святість людського життя – це базова цінність, встановлена Богом навіть до часів Мухаммада, Мойсея та Ісуса. Коментуючи вбивство Авеля братом Каїном (два сини Адама), Бог сказав в Корані: «Із цієї причини наказали Ми синам Ісраїла: «Якщо хтось уб’є душу не як помсту за душу й не як помсту за нечестя на землі, то це прирівнюється до вбивства всіх людей.

А хто оживить душу померлого, той оживить усіх людей». Так, істинно, приходили до них посланці з ясними доказами. Але й після цього багато хто з них чинить гріх на землі!» (5:32). Коран також мовить: «Скажи: «Приходьте, я прочитаю вам про те, що заборонив вам Господь ваш: нікого не вважайте рівним Йому, якнайкраще ставтеся до батьків. Не вбивайте дітей своїх, боячись бідності, адже Ми наділяємо й вас, і їх. Не наближайтеся до огидних вчинків — явних і прихованих. Не вбивайте душі, вбивство якої заборонив Аллаг, якщо не маєте права на те. Він заповів вам це — можливо, ви зрозумієте!»» (6:151). «Не вбивайте душу, вбивство якої заборонив Аллаг, якщо тільки не маєте на це права. І якщо хтось убитий несправедливо, то Ми дали його спадкоємцю владу [над убивцею], але нехай не порушує меж у помсті. Воістину, Аллаг допомагає йому!» (17:33). Шаріат вдається до значної деталізації під час визначення умов, за яких позбавлення життя є припустимим під час війни та миру (як предмет кримінального права), з жорсткими передумовами й запобіжними мірами, щоби звести подібні події до мінімуму.

ЧИ Є ПРАВО НА САМОГУБСТВО?

Не в ісламі. Не ми себе створили, не ми владні над своїми тілами. Вони дані нам для турботи, харчування й підтримання у безпеці. Бог – владар, який дає життя, і Його право давати й забирати життя ніхто не може порушити. Спроба самогубства в ісламі – тяжкий злочин і страшний гріх. Коран мовить: «Не

вбивайте самі себе, адже Аллаг є Милостивим по відношенню до вас» (4:29).

Щоби застерегти проти суїциду, пророк Мухаммад говорить: «Той, хто вб’є себе залізним інструментом, повік носитиме його у пеклі. Той, хто вип’є отруту і вб’є себе, буде продовжувати ковтати отруту в пеклі. Той, хто впаде з височини, щоби розбитися, вічно падатиме в глибочінь пекла».

ЕВТАНАЗІЯ – МИЛОСЕРДНЕ ВБИВСТВО

Шаріат перераховує і визначає покази для відняття життя (винятки із загальної святості людського життя). І вони не охоплюють милість вбивства чи дозвіл на нього. Людське життя має значення саме по собі, і цього слід дотримуватися безумовно, незалежно від інших обставин. В ісламі неприйнятним є обґрунтування позбавлення життя, щоби позбутися страждань. Пророк Мухаммад вчив: «Колись давно був чоловік, який відчував жахливі страждання і не міг їх терпіти. Тому він узяв ніж і перерізав собі вени на зап’ястку. На це Бог сказав: «Мій підлеглий прискорив свій кінець, Я відмовляю йому в доступі до Раю»». Під час одного з походів Пророка один з мусульман був убитий і супутники Пророка хвалили його спритність та ефективність у бою, але, на їхній подив, Пророк сказав: «Його місце – пекло». У відповідь на запитання, товариші Пророка дізналися, що цей чоловік був тяжко пораненим, тому він устромив руків’я меча в землю й кинувся на нього, скоївши самогубство. Ісламський кодекс медичної етики, який був схвалений на Першій міжнародній конференції

ісламської медицини (Islamic Organization of Medical Sciences, Кувейт, 1981, с. 65), мовить: «Вбивство з милосердя, як і самогубство, не знаходить підтримки, окрім як в атеїстичному способі мислення, який вважає, що наше життя на цій Землі не має продовження після смерті. Прохання у вбивстві з причини тривалої безнадійної хвороби, яка зумовлює муки, має бути відхилене, адже немає такого болю, який не можна хоча б частково полегшити ліками чи за допомогою відповідної нейрохірургії».

Існує ще один аспект, який стосується болю й страждань. Терпіння й витривалість високо цінуються і вважаються цінностями в ісламі. «Скажи: «О раби, які увірували! Бійтесь Господа вашого! На тих, які робили добро в земному житті, чекає добро! Земля Аллага широка! Воістину, терплячих винагородять сповна, без відплати!»» (39:10). «Сину мій! Звершуй молитву, закликай до заохочуваного й забороняй відразне, та сприймай із терпінням те, що вразило тебе. Воістину, саме такою є рішучість у вчинках». (31:17).

Пророк Мухаммад вчив: «Коли віруючий страждає від болю, навіть від уколу колючки чи більше того, Бог пробачає його гріхи, і його провини спадають, як листя з дерева». Коли засоби запобігання болю і його полегшення не можуть допомогти, на допомогу віруючому пацієнту має приходити думка, що смирення й перенесення постійного невідворотного болю стане його заслугою для його ж порятунку в майбутньому, реальному й вічному житті. Для того, хто не вірить у майбутнє життя, це звучить як нон-

сенс, але для того, хто вірить, саме евтаназія є нонсенсом.

ЕКОНОМІЧНИЙ ЧИННИК

Важко не погодитися, що фінансові витрати на утримання невиліковно хворого чи старого – тема, яка викликає дедалі більше занепокоєння, оскільки деякі люди вийшли за рамки поняття «право померти» й дійшли до поняття «повинен померти». Є думки, що, коли організм людини зносився й більше не може трудитися, а його зміст стає неприпустимим тягарем для працездатного суспільства, він має різко й швидко бути утилізованим, і це краще, ніж дозволяти йому помирати повільно (Jacques Atalli: La medicine en accusation – in Michel Solomon “L’avenir de la vie”, Coll. Les visages de l’avenir. Ed. Seghers, Paris, 1981, p. 273-275). Ця логіка є чужою для ісламу. Цінності мають пріоритет над цінами. Догляд за слабкими, старими й немічними – цінний сам по собі, заради нього люди готові жертвувати часом, зусиллями й грошима, і це починається, звісно, з власних батьків: «Наказав вам Господь твій не поклонятися нікому, крім Нього, а також ставитися якнайкраще до батьків. І коли хтось із них — чи вони обоє — досягне старості, то не говори їм: «Фе!», не гримай на них і говори їм тільки гідні слова. Схили перед ними крило смирення з милосердя свого й говори: «Господи мій! Змилуйся над ними, бо вони ростили мене малого». Ваш Господь краще знає те, що у ваших душах, коли робите ви добрі справи. Він прощає тим, хто звертається до Нього в каятті!» (17:23-25).

Оскільки ця турбота й доброчинність благословенні Богом і винагороджуються у цьому світі й наступному житті, віруючі розуміють це не як витрати, а як інвестиції. У матеріалістичному суспільстві, орієнтованому на гроші, ця логіка не знаходить відгуку, але в суспільстві, орієнтованому на цінності, освячені Богом, у спільноті віруючих, це не так. Коли потреби того, про кого піклуються, неможливо забезпечити завдяки його засобам, це стає, відповідно до ісламу, колективною відповідальністю суспільства, а фінансові пріоритети перетасовуються таким чином, щоби цінності мали пріоритет над задоволеннями, і люди отримують більше задоволення від віддачі, ніж від переслідування своїх задоволень. Умовою, звісно ж, є повна моральна й духовна переорієнтація суспільства.

КЛІНІЧНІ СИТУАЦІЇ

В ісламському оточенні зазвичай не виникає питання про евтаназію, а якщо це й відбувається, то воно відкидається релігією як щось незаконне. Пацієнт має отримувати всю можливу психологічну підтримку й співчуття від сім'ї та друзів, включаючи духовні (релігійні) ресурси. Лікар також бере участь у цьому й забезпечує терапевтичні засоби для полегшення болю. Дилема виникає тоді, коли доза знеболювального, необхідна для полегшення болю, може виявитися летальною дозою, яка може спричинити смерть пацієнта. Знання лікаря мають бути покликані для того, щоб уникнути такої ситуації, але з релігійної точки зору важливим є намір лікаря: хоче він вбити чи полег-

шити? Намір неможливо перевірити законом, але, згідно з ісламом, наміри не приховаються від пильного ока Бога: «Він знає і зрадницький погляд, і те, що приховане в серцях!» (40:19). Гріхи, які не відповідають критеріям юридичного злочину, перебувають поза межами дії суду, але залишаються підзвітними Богові. Ісламський кодекс медичної етики стверджує (1981, с. 67): «…що стосується захисту його/її життя, однак, лікарю рекомендується не перебирати через край і не виходити за межі. Науково очевидно, що життя неможливо відновити, у такому випадку немає сенсу ретельно утримувати пацієнта у вегетативному стані героїчними зусиллями чи зберігати пацієнта шляхом глибокого заморожування чи інших штучних методів. Лікар повинен зберігати процес життя, а не процес помирання. В будь-якому випадку лікар не повинен вживати позитивних заходів з метою припинення життя пацієнта». Пошук медичного лікування хвороби є обов'язковим в ісламі, у відповідності з двома висловами Пророка: «Для кожної хвороби існують ліки, якщо ліки відповідають тій чи іншій хворобі – зцілюють від неї, по волі Всевишнього» і «Ваше тіло має на вас право». Але коли лікування не дає результату, воно припиняє бути обов'язковим. Це стосується як хірургічних чи/або фармацевтичних заходів, так і, на думку більшості вчених, штучного підтримання життя за допомогою спеціального обладнання. До обов'язкових потреб людського організму належать їжа, пиття й гігієна, і поки людина жива, їй не можна відмовляти у забезпеченні цих потреб.

КОМЕНТАР

Дискусія про евтаназію не може бути ізольованою від загального ідеологічного фону суспільства. Для мусульман, які вірять у Бога й божественні закони шаріату, буде природним мати інші погляди, ніж у тих, хто не вірить у Бога або хто визнає Бога, але відмовляє Йому у будь-якому праві говорити нам, що можна, а що не можна робити. У більшій частині сучасного християнства поняття розділення церкви й держави підштовхує до виключення Бога з людських справ, хоча це аж ніяк не те саме. Попередній досвід евтаназії в нацистській Німеччині відкрив нам очі. Вона була схвалена вперше й здійснена медичними працівниками високого рівня й професійного статусу. Щойно була допущена концепція «життя не варте життя», був закладений фундамент для тих рішень, які призвели до наступних жахіть. П'ятдесят років потому лобі за евтаназію перегрупувалися в Нідерландах і націлилися на Європу та Америку. Їхні опоненти ставлять під сумнів уявну вільну згоду пацієнта, який, зламаний особистими стражданнями, повинен додатково відчувати як його хвороба та її лікування гнітить психологічно та фінансово його сім'ю. Дозвіл, який надається сім'ї, відкриває можливості для конфлікту інтересів. Битва точиться і результат ще належить дізнатися, але цей конфлікт усунуто в ісламі зважаючи на ширшу та стійку релігійну силу.

4. ДЖИГАД

Це слово часто використовується у західній пресі впродовж останніх кількох років і прямо чи опосередковано пояснюється як священна війна. Насправді термін «священна війна» був вигаданий у Європі в часи Хрестових походів. І означав війну проти мусульман. Він не має аналогів в ісламському словнику. І, звісно, це неправильний його переклад.

Слово «джигад» означає «прагнення». У своєму первинному значенні воно говорить про внутрішні процеси в межах самого себе, таких, як прагнення позбавити себе від згубних дій і нахилів, просунутися до досягнення більш високого морального стандарту. Але оскільки іслам не обмежується окремою людиною, а поширюється на благо суспільства й людства в цілому, а людина повністю не може вдосконалювати себе у відриві від того, що відбувається в суспільстві й світі, звідси витікає припис Корану для ісламської умми – прийняти як обов'язок: «Нехай буде серед вас громада, яка закликатиме до блага, буде наказувати добре та забороняти неприйнятне. Саме такі й матимуть успіх!» (3:104). Цей обов'язок, який не є тільки обов'язком мусульман, стосується усього людства, яке, згідно з Кораном, є намісником Бога на Землі. Мусульманин, однак, не може полишити цей обов'язок, навіть якщо інші так роблять. Засоби для виконання цього різноманітні, у нашому сучасному світі охоплюють усі дипломатичні, судові, економічні й політичні інструменти. Але іслам не виключає застосування сили для того, щоби здолати зло, якщо немає іншої альтернативи. Попередником колективного

принципу безпеки й колективної інтервенції, принаймні у тій теорії, яка зафіксована в статуті ООН, є рекомендація з Корану: «Якщо дві групи віруючих ведуть між собою боротьбу, то примиріть їх. Але якщо одна з них зазіхає на іншу, то борітеся проти тієї, яка виявляє ворожість, доки вона не повернеться до наказу Аллага. А якщо вона повернеться, то встановіть між ними мир так, як і належить. І будьте справедливими; воістину, Аллаг любить справедливих!» (49:9). Військові дії, таким чином, не є частиною джигаду чи ним як таким. Мухаммад це позначив своїм сподвижникам, повертючись із військового походу, так: «Сьогодні ми повернулися з малого джигаду (війни) до основного джигаду (самоконтролю й покращення)».

Джигад не є проголошенням війни проти інших релігій, і вже точно не війною проти християн та євреїв, як деякі ЗМІ й політичні кола хочуть втовкмачити. Іслам не бореться з іншими релігіями. Християни та юдеї вважаються іншими спадкоємцями авраамічної традиції мусульман, які поклоняються тому ж Богові і дотримуються традицій Ібрагіма. Суворі критерії «справедливої війни», так само як і моральні й етичні обмеження, вже згадувалися. Сучасна війна не підпадає під ці стандарти. Відповідно, війна має бути замінена якоюсь альтернативою для вирішення конфліктів. Просвітлена й рішуча позиція світового співтовариства може здолати й підкорити орієнтовані на війну пріоритети.

Ключ цього – у змінах в серці. Подібно до того, як у міжособистісних відносинах конструктивна роль

належить прощенню, у міжнародних відносинах справедливість, а не сила, має стати остаточним арбітром.

Ми повинні визнати, знову ж таки заради чесності, що історично всі традиції: мусульмани, християни, юдеї та інші, мали свої помилки, були не в змозі дотримуватися ціннісних ідеалів своєї релігії й філософії. Ми вже припускалися помилок і припускаємося досі. Мусульмани не є винятком; і в минулому, і зараз релігія експлуатується честолюбними тиранами й натовпами невігласів. Це не є відображенням релігії, але це демонструє як відчайдушно людство потребує покращення освіти, яка буде більше побудованою на людській гідності, правах і свободах, а також на неухильному прагненні до справедливості, також і ціною стримування політичної й економічної жадібності.

5. БІОМЕДИЧНА ЕТИКА

У цьому розділі перелічені деякі галузі, які перебувають в авангарді біоетики і для яких вже усталилася ісламська загальна думка.

I. Питання репродуктивності (зачаття)

А) Регулювання народжуваності

Контрацепція

Іслам дозволяє контрацепцію, поки вона не тягне за собою радикального розділення між шлюбом та

репродуктивною функцією. З часів Пророка контрацепція практикувалась, але він чітко дав зрозуміти, що це має бути спільне рішення чоловіка й жінки. Загальною рекомендацією для мусульман є збільшення народжуваності дітей, але Мухаммад говорив не тільки про кількість, але і про якість. Одне з його пророцтв було таким: «Настане день, коли інші народи накинуться на вас, як голодні на миску їжі». Коли його запитали чи буде це внаслідок нестачі людей. Він відповів: «Ні, вас буде дуже багато, але справді мудрих – як піни на поверхні потоку».

В історії ісламу юристи дозволяли планування сім'ї з деяких причин: здоров'я, соціально-економічні обставини і т.д., ген до просто збереження краси жіночого тіла. І природні, і лікувальні методи є прийнятними за умови, що метод не є шкідливим і не працює, як абортивний. Планування сім'ї – її вибір, без примусу і тиску. Країни, які ухвалюють політику у сфері регулювання народонаселення, можуть вдаватися до широкої кампанії просвіти з метою забезпечення доступності протизаплідних засобів. Але рішення залишається за сім'єю.

Стосовно програми у сфері народонаселення, розроблені західними країнами для країн Третього світу, обговорювалися раніше. Існує поняття «демографічної війни», щоби позбавити населення переваги у кількості й звести більшість до меншості. Існує також проблема контрацептивів, які є забороненими до використання на Заході, де й були розроблені, але вони широко експортуються в ісламські країни й країни Третього світу, ставлячи під загрозу безпеку здоров'я. Додаткові інвестиції в розробку ресурсів і ба-

жання передати необхідні технології з боку Заходу ще слід побачити.

Годування груддю

Це питання посідає важливе місце в ісламському вченні. У якості методу планування сім’ї – це надійний рецепт для окремо взятої сім’ї: після вимірювання падіння рівня народжуваності в спільноті жінок, які годують груддю, було встановлено що він є більш дієвим контрацептивом, ніж усі інші, разом узяті. Коран згадує годування груддю й рекомендує годувати дитину протягом перших двох років. В ісламі, однак, годівля груддю – це більше, ніж процес харчування (чи планування сім’ї). Це цінність і особливий зв’язок, тож жінка, яка не є матір’ю дитини, але годує його груддю, набуває в ісламському праві особливого статусу і називається «матір’ю-годувальницею» немовляти. Щоби підкреслити його значення, «молочному материнству» надано статус природного материнства у деяких правових ситуаціях, що стосуються шлюбу. Результатом є те, що діти годувальниці називаютсья «молочними братами і сестрами» для дитини, яку вона годує. І вони не можуть одружуватися між собою.

Внутрішньоматкові спіралі

Якщо пристрій діяв за принципом аборту, це було неприйнятним. Дія спіралі, однак, базується на запобіганні імплантації. Сучасне покоління пристроїв містить мідний стрижень, який виділяє сперміцидні йони міді або включає виділення гормону прогес-

терону, який згущує слиз у каналі матки і сперматозоїди не можуть подолати цей бар’єр. Обидва пристрої опиняються в категорії контрацептивів, а не абортивних засобів. Це було підтверджено Всесвітньою організацією охорони здоров’я.

Аборт

В ісламі немає лобі «за життя» і «за вибір», і там не вирують битви, які відбуваються в Америці. Іслам розглядає аборт не як контрацепцію, оскільки він тягне за собою насильство над людським життям. Питання, яке природно виникає: чи застосовний термін «людське життя» по відношенню до плоду в утробі? Згідно з ісламською юриспруденцією, так. Іслам дає плоду статус «неповного зіммія», внаслідок такого статусу він є законним, що має на увазі наявність прав і обов’язків, але неповним, оскільки плід не може мати обов’язків, а лише права. Деякі з прав плоду:

1. Якщо чоловік помирає, коли дружина вагітна, то закон визнає плід спадкоємцем, так, наче він вже народився. Інші спадкоємці отримують свої частки, виходячи зі встановлених юридичних пропорцій, але тільки після того, як частка плоду виключається з розподілу і залишається в очікуванні його народження.

2. Якщо на будь-якому етапі вагітності станеться викидень і плід виявляє ознаки життя, як то кашель чи рух, але потім помирає, то такий плід має право на успадкування від тих, хто помер

після початку вагітності. Після того, як помирає цей плід, те, що він успадкував, йде далі за трансгресією його законним спадкоємцям.

3. Якщо жінка скоює злочин, який карається смертю, але при цьому є вагітною, то виконання покарання відкладається, поки вона не народить дитину і її не віднімуть від грудей. Це застосовується незалежно від терміну вагітності, з найбільш ранніх термінів, позначаючи право на життя від самого початку. Якщо навіть вагітність є незаконною і плід був зачатий не у шлюбі, він має право на життя. Усі секти й юридичні школи одностайно підтримують це рішення.

За аборт також є грошовий штраф, навіть якщо він був ненавмисним. Це називається «хорра». Якщо агресія чи навмисна дія викликають аборт, то судом також накладається відповідне покарання. Питання про початок життя обговорюється з давніх часів і припустимість абортів обертається навкруги наявності життя (деякі старі правознавці дозволяють аборт до чотирьох місяців, а інші – до семи тижнів вагітності, за умови, що життя ще не почалося). Близько десяти сторіч тому назад відомий вчений Абу Хамі даль-Газалі правильно описав фазу початкового життя, як ту фазу, коли матір може відчувати як плід формується й оживає. Останні юридичні конгреси розглянули питання з урахуванням застосування сучасних технологій і дійшли висновку, що стадія життя людини, яку

можна вважати його початком, має відповідати наступним критеріям:

1. Це має бути чітко і ясно визначувана подія.
2. Вона повинна демонструвати відмінні властивості життя – ріст.
3. Якщо ріст не переривається, він безпосередньо призводить до наступних етапів життя, які ми знаємо.
4. Містить генетичну картину, характерну для людства в цілому, а також унікального конкретного індивіда. І останнє:
5. Немає ніякої фази до початкової фази, тієї, яка поєднує у собі всі перші чотири критерії.

Очевидно, що ці постулати стосуються запліднення. Переривання вагітності, однак, припускається, якщо її продовження становить загрозу для життя матері. Шаріат вважає матір коренем, а плід – відростком, останній може бути принесеним у жертву, щоби порятувати перший. Існує деяка кількість аргументів на користь припустимості абортів у випадку вроджених аномалій і хвороби плоду, що несумісні з реальним життям, якщо його зробити, поки не виповнилося чотири місяці вагітності.

Стерилізація

До цієї операції, зазвичай, ставляться з осудом, якщо тільки вона не зроблена згідно з чіткими медичними приписами. Припускається, однак, для жінки з достатньою кількістю дітей, яка підходить до кінця

свого репродуктивного віку. Чоловік та жінка повинні дати добровільну й інформативну згоду, розуміючи, що немає жодних гарантій успішного відновлення фертильності, якщо вони раптом захочуть змінити своє рішення. Державна політика ніколи не повинна тиснути на людей, змушуючи їх до стерилізації. Лікар має право відмовитися від здійснення операції, якщо не впевнений, що це в інтересах пацієнта.

Б) Лікування безплідності

Прагнення до вагітності є законним, і люди можуть вдатися до необхідних засобів за умови, що вони не порушують шаріат.

Штучне запліднення

Це є прийнятним тільки тоді, коли сперма належить чоловікові (AIH). Сперма донора (AID) не може використовуватися, оскільки продовження роду може бути законним тільки у межах шлюбного договору і лише за участю даної пари.

Екстракорпоральне запліднення (IVF)

Ця технологія, відома як технологія «немовля з пробірки», є прийнятною для ісламу, поки вона перебуває в межах стосунків між чоловіком та дружиною. Шлюбний договір повинен бути дійсним та діючим, у зв’язку з тим, що розлучення і вдівство є завершенням шлюбного договору, і вони більше не є чоловіком та

дружиною, то жінка не може запліднюватися спермою свого колишнього чоловіка, навіть тією, яка була заморожена у банку сперми. Втручання третьої сторони, не чоловіка і не дружини, не з їхнім генетичним матеріалом (спермою та яйцеклітиною) не дозволяється, оскільки це втручання у шлюбний договір, який зв’язує пару. «Чужий сперматозоїд», «чужа яйцеклітина» або «чужа матка» (щоби виносити зародок пари) – це все не дозволяється.

Сурогатне материнство

Сурогатне материнство – це коли жінка носить в утробі плід іншої пари, воно є абсолютно неприйнятним для ісламу. Це призводить до дихотомії генетичного й біологічного материнства. Це також тягне за собою вагітність поза межами законного шлюбного договору. Конкуренція між двома матерями (!) призвела до юридичних та інших проблем в Америці.

Договір сурогатного материнства вирішує долю дитини не гуманно, ставиться до дитини як до товару. Наслідки можуть бути довготривалими, оскільки жінка вперше в історії повністю добровільно готова пройти через пологи (і вагітність), щоб віддати дитину. Так як це робиться, у більшості випадків, за певну плату, це зменшує «материнство», воно стає питанням не «цінності», а ціни. Якщо таке стає усталеною практикою, вплив на узи поколінь буде руйнівним.

ІІ. Донорство органів і трансплантація

Коран мовить: «Той, хто рятує одне життя, рятує увесь світ». Можливо, немає кращого способу реалізувати цю концепцію, ніж в області порятунку життя шляхом пересадки донорських органів, щоби замінити життєво важливі, які відмовляють. Цей висновок, однак, повинен бути досягнутим після синтезу деяких ісламських правил. Здебільшого, порушення цілісності людського тіла, живого чи мертвого, - суперечить постановам ісламу. З цього випливає, що розтин тіла живого донора чи трупа був би неприпустимим, якби не наявність двох юридичних правил, які можуть вирішити тупикову ситуацію. Перше з них – «необхідності скасовують заборону». Друге – «обери менше зло з двох, якщо не можна уникнути обох». Оскільки збереження життя є необхідністю, яка має більшу вагу, аніж збереження тіла донора чи трупа, і пошкодження тіла донора є меншим злом, аніж смерть пацієнта, процедура донорства і трансплантації є санкціонованою. Це не повинно становити небезпеки для донора, якщо це можливо визначити з медичної точки зору. Правила добровільного, позбавленого усіх видів тиску, погодження донора (чи родичів загиблого донора) мають бути дотриманими.

Трансплантація нервової тканини

Ця процедура показала деякі багатообіцяючі результати під час лікування певних захворювань. Це законно. Якщо йдеться про мозкову речовину наднирників чи плід тварини, чи плід людини після мимові-

льного викидня, чи такого, що помер природним шляхом. Принести в жертву живий або життєздатний плід заради цієї мети – незаконно. Плід після законного аборту (для порятунку життя матері) може бути використаний. Створення плоду або виконання аборту з метою трансплантації є незаконним.

Аненцефалічний плід

Це вроджена аномалія, коли відсутнє склепіння черепа й півкуль мозку. Плід може залишитися живим, але помре через декілька днів. Доти, доки він живий, його не можна використовувати у якості джерела органів для трансплантації. Штучне переривання життя є незаконним. Життя плоду може бути підтримане штучним шляхом, щоби його тканини залишалися здоровими, тоді як помирає мозок (стебло). Після смерті його можна використовувати.

Трансплантація статевих залоз

Незаконно пересаджувати сім’яники, здатні виробляти й викидати сперматозоїди, чи яєчники, здатні до овуляції, оскільки це призведе до плутанини в генеалогії й зачаття дітей внаслідок злиття гамет, оскільки сперматозоїди і яйцеклітина можуть належати донору, а не реципієнту. Статеві органи, які є стерильними (не виробляють гамет), але гормонально активними, не підлягають цій забороні, але і застосування їх не має місця у клінічній практиці.

III. Визначення настання смерті

Визначення моменту смерті має стосунок не тільки до медичних питань, таких як відключення штучного підтримання життя чи взяття життєво важливого органу для трансплантації (наприклад, серця), але і для юридичних питань, таких як початок періоду очікування вдови, який має пройти після смерті чоловіка перш ніж вона знову отримає змогу вийти заміж (чотири місяці і десять днів, а якщо вагітна, то наприкінці вагітності), а також розподілу спадку, якщо два чи більше спадкоємці є правонаступниками померлого.

Останні юридичні конференції ухвалили нове визначення смерті, базоване на загальній смерті мозку (включаючи стовбур мозку), навіть якщо деякі фізіологічні функції досі підтримуються штучним чином. Нове визначення стало можливим завдяки «аналогії» з попереднім юридичним правилом, яке визнало поняття травми зі смертельним вислідом.

Багато сторіч тому назад було оголошено, що коли людина поранена й це призвело до вичавлювання його внутрішніх органів, це вважається смертельною травмою, навіть якщо поранений продовжує рухатися чи виявляти якісь інші ознаки згасання життя, що технічно згадуються як «рухи вбитого». Якщо другий нападник після цього прикінчив жертву остаточно, то все ж таки звинувачення у вбивстві отримує перший, а другого судять, але не за вбивство. Людина, чий мозок помер, навіть якщо органи/системи продовжують штучно підтримуватися, отримав те саме поняття «рух вбитого» оскільки повернення до життя з наукової

точки зору є неможливим. І не буде злочином відключити систему штучного життєзабезпечення з метою взяти живе серце для пацієнта, чиє серце смертельно ушкоджене.

IV. Генна інженерія

Генна інженерія викликає найбільш гострі дискусії серед ісламських вчених через фразу в Корані про «зміну Божого творіння». Згідно з Кораном, після того як Сатана спокусив Адама та Єву з'їсти заборонений плід, він був занепокоєний, побачивши, що вони покаялися і були прощені, і їм була виявлена честь стати намісниками Бога на Землі. Сатана просив у Бога ще один шанс, щоб довести, що люди не заслуговують на довіру. Сатана відкрив деякі області, у яких може знеславити їх: «Я зіб'ю їх зі шляху, зваблю марними сподіваннями, накажу їм відрізати вуха худобі та змінювати творіння Аллага». І хто узяв собі шайтана покровителем замість Аллага, той вже зазнав очевидних втрат». (4:119). Повага до цього аяту серед ісламських вчених та лікарів впливає також на їхні рішення щодо операцій зі зміни статі.

На щастя, однак, усі погоджуються з думкою, що цей аят не може вважатися повною радикальною забороною генної інженерії. Якщо це зайде надто далеко, то буде суперечити багатьом формам лікувальної хірургії, що також тягне за собою деякі зміни у Божому творінні.

Багато етичних проблем постає у зв'язку з науковим розвитком генної інженерії. Створення нових вірулентних бактерій для використання під час біологі-

чної війни було серйозною проблемою на початку сімдесятих років, коли вперше була описана технологія рекомбінантної ДНК. Таке застосування у корені неприпустиме. Такі можливості генної інженерії, як діагностика, лікування, покращення й профілактика генетичних захворювань, є прийнятними і навіть похвальними. Заміна гену, фактично, є трансплантаційною хірургією, хоча й на молекулярному рівні. Фармацевтичні можливості генної інженерії відкривають величезні перспективи у лікуванні багатьох захворювань, а також відривають нові обрії розвитку сільського господарства й тваринництва, що може бути ключем для вирішення проблеми голоду в усьому світі.

Головні побоювання щодо генної інженерії полягають в області невідомого, неочікуваного майбутнього. Можливість уведення нових генів не тільки в соматичні клітини, але також і в зародкові клітини, впливаючи таким чином на майбутні покоління, згодом може призвести до трагічних мутацій, які зберігатимуться. Уведення генетичного матеріалу з одного виду в інший, фактично, означає створення нового виду зі змішаними функціями. Якщо це відбуватиметься з властивим людині переслідуванням неможливого, поки воно не стане досяжним, і невідомого, поки воно не стане відомим, тоді людство може зіткнутися з новими формами життя на біологічній стадії. Наука може думати, що все перебуває під контролем, навіть якщо це зовсім не так. Окрім того, маніпуляції з людським потомством можуть бути винесені за межі боротьби із захворюваннями і призведуть до культивування певних характеристик, які вважаються бажа-

ними. Це призведе до елітарності й дискримінації (нормальних) людей, які не будуть відповідати цим нормам. Ще гіршим є маніпулювання поведінкою, якщо виділити гени, котрі визначають поведінку.

Принцип фальсифікації людської особистості та її здатності до індивідуальної відповідальності, неодмінно, буде засуджуватися ісламом. Сама технологія залучає крупний капітал для інвестицій, а її інвестори будуть неодмінно шукати максимальну фінансову вигоду. Багато вчених вже поміняли свої башти зі слонячої кістки на золоті, на дух відкритої співпраці для комерційної таємниці і патентування форм життя. Були озвучені ті моральні проблеми, які впливають на рівність, справедливість та загальне благо. Можливо, настав час всебічного публічного обговорення й перспективної розробки етичного кодексу для генної інженерії. Довга історія перебуває в очікуванні, і вона лише починає розгортатися!

ЕПІЛОГ

Буде прикро, якщо ця книга зупиниться просто на стадії передачі інформації, яку вона містить, читачу. Навіть якщо читач вірить кожному слову, яке я написав, і зупиниться на цьому, я відчуватиму себе далеким від успіху. Якщо когнітивна стадія не переходить у психомоторну, місія залишається невиконаною. Якщо знання не породжує почуття (у серці), яке продовжується у поведінці, воно залишатиметься стерильним знанням, як дерево, котре не плодоносить.

На межі шістдесяти років, після довгого шляху вивчення, осмислення й розуміння моєї ісламської віри, я відчуваю, що моє серце розривається від любові. Це не адресна любов. Серця не можуть перебувати у вакуумі і повинні бути сповненими любов'ю, ненавистю чи байдужістю. Я відчуваю любов по відношенню до ближніх, звірів, птахів, дерев, речей, Землі, Всесвіту, у якому ми живемо, і я хочу, щоби це передавалося. Любов не може бути заміною політики, економіки, промисловості, менеджменту, бізнесу, праці чи навіть війни. Але люди завжди повинні з чогось починати. Досі це були, головним чином, егоїзм, жадібність, особисті переконання, нечутливість, виставлення себе на перше місце і т.д., які, на жаль, присутні як на індивідуальному, так і на міжнародному рівнях. Якби це могло змінитися, усі були б щасливими, навіть ті, кому довелося б пожертвувати заради цього своїм стилем життя.

Філософія любові у якості основної мотивації не є новою, але у наш час більшість людей не сприймає її. Вона поширюється між релігіями й расами, відповідно, дуже важливо дотримуватися її і приєднуватися один до одного. Бути у меншості непогано, якщо кіль-

кість продовжує зростати. Це людська потреба. Люди наситилися вщерть старими шляхами, і є духовна спрага, яка вимагає вдоволення. Щойно матеріалізується мінімальна критична маса, вона згенерує ланцюгову реакцію зі всеохоплюючою силою. Світ зміниться, але нам краще працювати над цим наполегливо й активно вже зараз.

Я хотів би завершити ісламським привітанням: «Нехай буде з вами мир!»

ЗМІСТ

Публіцистичне видання

Хасан Хатхут

Розумне читання мусульманина

Редактор М.Г. Верескун-Верескун
Компютерна верстка і дизайн О. Фастовець

Підписано до друку 18.02.2019 р.
Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 2,88 Обл.-вид. арк. 2,64
Наклад 10000 прим. Зам. № 77

Видавець і виготівник:
ПП «Формат» 16703, Чернігівська обл.,
м. Ічня, вул. Івана Стороженка, 2
тел. (04633) 2-17-96

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
Суб'єктів видавничої справи
ДК № 2689 від 16.11.06.

Ім’я мусульманського вченого, професора медицини й публіциста Хасана Хатхута, який народився в Єгипті, а потім мешкав у Великобританії, на Близькому Сході та в США, є добре відомим на Заході.

Хатхут був засновником та керівником кафедри акушерства й гінекології медичного факультету Кувейтського університету, професором історії медицини, співзасновником та членом Опікунської ради Ісламської організації медичних наук, членом комітету з етики акушерства й гінекології Всесвітньої Організації Охорони Здоров’я (ВООЗ), директором напрямку інформаційно-просвітницької діяльності Ісламського центру та одним із засновників Міжрелігійної ради Південної Каліфорнії (Лос-Анджелес, США).

Не менш відомим був Хасан Хатхут і у якості публіциста. Справжнім бестселером стала його книга «Розумне читання мусульманина», яка була перекладена багатьма мовами, зокрема, й китайською. Книга детально описує ментальність послідовника ісламу, його світоглядні, морально-етичні й ціннісні настанови, дає уявлення про ставлення мусульман до нагальних проблем сучасності й по відношенню до представників інших культур та релігій.

Розповсюджується безкоштовно

9 789661 567695